M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. / Sec. 1498

Title: Skanda Purana

1498

Incomplete

	Skand Puran		Title
			Author
			Editor
			Year, Vols.
			Publisher
1498	Spoiled-		Remarks

(1-2 missing)

नकलौसंजवस्तस्यत्रियुगोमधुसूदनः॥तंविनापुंडरीकाक्षंकथंस्यामोकलौयुगे॥५

त्रयन्तुसर्वेमार्ण्ययवनगालवाः॥१८॥असितोदेवलोधौम्योमुनिरुद्दाल
कस्तथा॥एतेचान्येबहवःपरस्परमवोचन॥१९॥अहोतपश्चमुधामुवी
कलिवासादिगंतरा॥समंतात्परिधावद्भिर्दस्युभिर्बाधितप्रजाः॥२०॥अ
धर्मपरमैःपुंभिः[illegible]जैवविनाशतैः॥भगवंतंकथंविष्णुंप्राप्स्यामोमुनि
सत्तमाः॥२१॥कोमेवाश्रोपतितानुद्धारयिष्यतिनकलौ॥तेषांचिंतयत
मेवंदुःखितानांतपस्विनां॥२२॥तत्रचाववचनंतत्रससिद्धिसुद्दालकस्तदंपा
उद्दालकउवाच॥यावन्नकलिदोषेणलिप्यामोमुनिसत्तमाः॥२३॥[illegible]ना
[illegible]सदनंतावद्गच्छाममाचिरं॥२४॥प्रद्याम्नलोकधातारं[illegible]सिंति[illegible]नेवरं
युगे॥२५॥यदिलि[illegible]तोनस्यात्[illegible]एववचनेनहि॥विष्णुंविना[illegible]पाता
[illegible]स्यनामःत्वंकलेवरं॥२६॥विना[illegible]लोकेकः[illegible]त्वम
केश

ञ॥ प्रतिज्ञा न भविष्यामो विना विष्णुं कथा विह॥२७॥ तच्छ्रुत्वा स्वनंत
वचनं ह्रासितव्रता॥ साधु साध्विति चाक्रोशे प्रस्थिता: ब्रह्मणोंतिकं
कथयंत: कथां विष्णो: कुर्वंत: स्मरणं तथा॥ ददृशुस्ते तदा देवम
परमासने॥२८॥ पितामहं भूतगणैर्मूर्त्तामूर्त्तैर्वृतं तदा॥ पितामह
दृष्ट्वा दंडवत्पतिता: सुरा:॥३०॥ प्रणम्य देवदेवेशं विष्णुनाभिसमुद्
तदुद्भवा मुनय: सर्वै स्तोत्रेण तुष्टुवुस्तदा॥३१॥ ऋषय ऊचु:॥ नमस्ते
पद्मसंभूत चतु[illegible]क्रोच्चयावाय॥ नमस्तेस्तु सृष्टिकर्त्रेस्तु पितामह
नमोस्तु ते॥३२॥ एवं स्तुत: स मुनिभि: सुप्रीत: कमलोद्भव:॥ आशीर्भि
रभिनंद्य तानपृच्छन्मुनिपुंगवान्॥३३॥ ब्रह्मोवाच॥ किमागमनमत्र
त्यं वो ब्रूत तत्त्वेन पुत्रका:॥ ऊचुस्ते वै महाभागा पुत्रशिष्याग्निबंधु २

षु॥३४॥ ऋषय ऊचु:॥ भवत्प्रसादात्कुशलं प्राप्तं नस्तपस: फलं॥ यज्ञ्वं
तं प्रपद्यामह: सर्वलोकगुरुं प्रभुं॥३५॥ शृणु तत्कारणं शंभो येन प्राप्ता
स्तवांतिकं॥ युगत्रये व्यतिक्रांते नानाधर्मपरांतके॥३६॥ प्राप्ते कलियुगे
घोरे क्व विष्णु: पृथिवीतले॥ यं दृष्ट्वा परमां मुक्तिं यास्यामो मुक्तबंधना:॥
३७॥ ब्रह्मोवाच॥ मत्स्यकूर्मादिरूपैस्तु भगवानर्चितो मया॥ विष्णो: पार्थि
वीं मूर्तिं न जानामि द्विजोत्तमा:॥३८॥ ऋषय ऊचु:॥ यदि त्वं नैव जानासि
तात विष्णो: क्व स्थिति:॥३९॥ गत्वा प्रयागं तत्रैव संत्यक्ष्याम: कलेवरं॥४०
ब्रह्मोवाच॥ मा क्रियाध्वं व्रजध्वं वै स्युपदेक्ष्यामि वो हितं॥ द्विजा व्रजध्वं पाता
लं यत्रास्ते दैत्यसत्तम:॥४१॥ हिरण्यकशिपो: पुत्र: प्रह्लादो नाम सत्तम
केश

सज्ञास्य [illegible] हरेः स्थानं सहि विष्णोः प्रियः सखा ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तं
ब्रह्मणः परमात्मनः । प्रणिपत्य च देवेशं प्रस्थितास्ते तपोधनाः ॥ ४२ ॥
जग्मुः संहृष्टमनसः स्तुवंतो दैत्यसत्तमं ॥ धन्यः स दैत्यराजा वै यो
जानाति जनार्दनं ॥ ४३ ॥ इति संचिंतमानास्ते प्राप्तास्ते सुतलं सुरा
गत्वा ते तस्य नगरं विविशुर्भुवनोत्तमं ॥ ४४ ॥ दूरादेव सतान् दृष्ट्वा
बलिर्वैरोचनिस्तदा ॥ प्रत्युत्थाय हर्षेणांव कैपक्कादेन समन्वितः ।
धूपमधुपर्कं च गां चैव दत्वा चार्घ्यं तथैव च ॥ उवाच प्रांजलिर्भूत्वा प्र
हृष्टेनांतरात्मना ॥ ४६ ॥ स्वागतं वो महाभागाः सुघुष्टा रजनी मम ४
यद्भवंतो नुपश्यामि ब्रूत किं करवाणि वः ॥ ४७ ॥ एवं हि दैत्यराजेन स
त्कृताः द्विजसत्तमाः । ऊचुः संहृष्टमनसो दानवेंद्रं तु तं तदा ॥ ४८ ॥ ऋषय

ऊचुः ॥ कार्यार्थिनस्तु संप्राप्ताः ब्रह्मादेर्हरिवल्लभ ॥ तदस्माकं म
हाबाहो त्राता भव भवार्णवात् ॥ ५० ॥ कथं दैत्य युगे ह्यस्मिन् रौद्रे
वै कलिसंज्ञिके ॥ न विष्णो भो विना विष्णो प्रभुं नीता नाम न यश्चंदं ५१
यस्मिन् युगे ह्यधर्मेण जितो धर्मः सनातनः । अनृतेन जितं सत्यं वि
प्राश्च वृषलैर्जिताः ॥ ५२ ॥ विटैर्जिता वेदमार्गाः स्त्रीभिश्च पुरुषा
जिताः ॥ ब्राह्मणाश्चापि पीड्यंते म्लेच्छै राजन्यरूपिभिः ॥ ५३ ॥ अस्मि
न् विह्वलिते प्राये वर्णाश्रमविवर्जिते ॥ न विह्वलु मे वेदमार्गे क विह्वलु
र्भगवानिति ॥ ५४ ॥ विना ज्ञानान् विना ध्यानात् विनावेंद्रियनिग्रहा
त् । प्राप्यते भगवान् यत्र तत्गुह्यं कथयस्व नः ॥ ५५ ॥ [illegible] त्वम
स्माकं सन्मार्गप्रदर्शकः । कथयस्व महाभाग येन तिष्ठेत् [illegible] केश

वः॥५६॥ एवं स द्विजमुख्यैस्तु संतुष्टो दैत्यस... तच्छ्रुत्वा...॥ लए
न्नू सर्वान् भक्त्या संहृष्टमानसः॥५७॥ नमस्कृत्य स... पादाब्जलए
परमात्मने॥ भगवद्भक्तियुक्तः स व्याप्तः लुप्तकर्मे॥५८॥ ७॥
इतिश्रीप्रह्लादसंहितायां द्वारकामहात्म्ये प्रथमोध्यायः॥१॥
प्रह्लाद उवाच॥ सर्वेषामपि भूतानां दैत्यदानवरक्षसां॥ भवंतो वै हृ
ज्यतमा देवादीनां तथैव च॥१॥ अनुज्ञया तु युष्माकं प्रसादाच्चै
श्रावस्य च॥ अवस्थानं भगवतः कथयामि निबोधत॥२॥ पश्चिमस्य
समुद्रस्य तीरमाश्रित्य तिष्ठति॥ कुशस्थलीति या सर्वं कुशेन स्था
पिता पुरी॥३॥ वहते गोमती यत्र सागरेण च संगता॥ द्वारावतीति
सा विप्रा ज्ञानिभिः सुप्रकीर्त्यते॥४॥ तस्यां वसति विख्यातो मुक्तिमु ५

क्तिप्रदो हरिः॥ कलाषोडशसंयुक्तो मूर्त्तिर्द्वादशभिर्युतः॥५॥ तदेव पर
मं धाम तदेव परमं पदं॥ द्वारका सा च वै धन्या यत्रास्ते मधुसूदनः॥
६॥ यत्र लक्ष्म्या चतुर्बाहुः शंखचक्रगदाधरः॥ नरा मुक्तिं प्रयास्यंति
यत्र गत्वा कलौ युगे॥७॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य प्रह्लादस्य महात्मनः॥
विस्मयाविष्टमनसस्तमूचुर्मुनिसत्तमाः॥८॥ ऋषय ऊचुः॥ त्वयं
यदुकुलेपाते नारे चापि हृतं भुवः॥ प्रभासे यादवश्रेष्ठः स्वधाम स
गमद्धरिः॥९॥ द्वारवत्यां प्लावितायां समंतात् सागरेण हि॥ कथं स भग
वांस्तत्र कलौ दैत्य प्रकीर्तितः॥१०॥ कथयस्वासुरश्रेष्ठ कथं विष्णुर्म
हीतले॥ स्थितस्थाने विषये एतद्विस्तरतो वद॥११॥ प्रह्लाद उवाच॥
उग्रसेनेन नरपतौ प्रशास्यति वसुंधरां॥ समय... शोभमा
॥ यत्र तिष्ठो॥

नेत्रमंततः॥१२॥रममाणेरमानाथेरामाभिरमणेहरौ॥एकदातुस
मासीनेसत्नायांयदुसत्तमे॥१३॥कथाभिःक्रियमाणाभिर्विविधा
भिरनेकधा॥उद्धवःकथयामासप्रवरंवाक्रिनंदनं॥१४॥यात्राया
मनुसंप्राप्तंदुर्वाससमकल्मषं॥स्थितंतंगोमतीतीरेवकृतीर्थ
समीपतः॥१५॥तच्छ्रुत्वासहसोत्थायभगवान्रुक्मिणीगृहं॥जगामहृ
ष्टमनसासर्वशक्तिरधोक्षजः॥१६॥आगत्यावाचवैदर्भींसंप्राप्तमिमिस
त्तमं॥पापनिर्धूतरूपार्थमंत्रिपुत्रोमहातपाः॥१७॥आतिथ्येनार्विनोवि
प्रःप्रदास्यतिमेतादृयं॥गृहिणानंगृहेयस्यसत्पात्रागमनंप्रिये॥१८॥
तस्यदेवानगृह्णंतिपितरश्चोदकंतथा॥तदागच्छस्वगच्छामोनिमंत्र ६
यितुमत्रिजं॥१९॥तथेत्युवाचसादेवीरथमारुरुहेसती॥२०॥रथमा

रुह्यदेवेशोरुक्मिण्यासहितोहरिः॥जगामतत्रयत्रास्तेदुर्वासामु
निसत्तमः॥२१॥दृष्ट्वाज्वलंतंतपसाकूलेनदनदीपतेः॥प्रण
म्यभगवान्भक्त्याप्रपच्छानामयंतदा॥२२॥पश्चाद्विदर्भीतन
यानत्वातंरुक्मिणी॥स्थितादुर्वासावापितौदृष्ट्वादर्शनार्थ
मुपागतौ॥२३॥पप्रच्छकुशलंतत्रस्वागतेनाभिवंद्यच॥कुश
लंतव्रसर्वत्रअत्रवासस्तवाधुना॥२४॥कतिदाराधनापत्यमे
तद्विस्तरतोवद॥श्रीभगवानुवाच॥समुद्रेणप्रदत्तामेभूमिर्द्वाद
शयोजना॥तस्यांनिवेशितांज्वलन्पुरीहेममयीमया॥२५
…दारास्तत्रसौवर्णाःनवलक्षाणिसंख्यया॥तस्यांवसामिसं
…नुनिर्भय॥२६॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्यविस्मयावि

रुक्मदेवेशोरुक्मिण्यासहितोहरिः।जगामतत्रयत्रास्तेदुर्वासामु
निसत्तमः॥२१॥दृष्ट्वाज्वलंतंतपसाकृशेनदनदीप्तैः॥प्रण
म्यभगवान्भक्त्याप्रपछनामयंतदा॥२२॥पश्चाद्विदर्भीतन
यानत्वातंरुक्मिणीगच्छितादुर्वासावापितौदृष्ट्वादर्शनार्थि
मुपागतौ॥२३॥पप्रच्छकुशलंतत्रस्वागतेनाभिवंद्यच॥कुश
लंतस्मसर्वत्रअत्रवासस्त्वयाधुना॥२४॥कतिदाराधनापत्यमे
तद्विस्तरतोवद॥श्रीभगवानुवाच॥समुद्रेणप्रदत्तामेभूमिर्द्वाद
शयोजना॥तस्यांनिवेशितांब्रह्मन्पुरीहेममयीमया॥२५
प्रासादास्तत्रसौवर्णाःनवलक्षाणिसंख्यया॥तस्यांवसामिसं
[illegible]नुनिर्भयः॥२६॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्यविस्मयावि

ततोयामिपवित्रतां॥३५॥दुर्वासाउवाच॥अद्यमासारसर्वस्वंकिंमांन
यसिमाधव॥नयमांयदिमद्वाक्यंकरोषित्वंहिसहभार्यया॥३६॥श्री
भगवानुवाच॥यथायथाप्रभाषसेविप्रकर्त्तास्मितत्तथा।त्वयात्वप
छुनाब्रह्मन्पावितोहंसबांधवः॥३७॥ब्रह्मोवाच॥ततश्चारुवि
वर्येसौयुक्तादेवीस्वकेरथे।तथैवपुंडरीकाक्षंयाहियाहीत्यभाष
त॥३८॥तंदृष्ट्वादेवताःसर्वेवहमानंद्विरंरथे।साधुसाध्वितिभाषंतः
ऊचुःसर्वेपरस्परं॥३९॥अहोब्रह्मण्यदेवस्यपरांभक्तिंप्रपश्य
तः।स्कंधेलत्वालग्यो[illegible]वहनेसहभार्यया॥४०॥विकीर्यमाणाः
काम
सुमैःसुरसंघैर्जनार्दनः।जगामसरथंगृहंससभार्योद्वारकांप्र
॥४१॥वहमानेरथेतस्मिन्रुक्मिणीतृषितांभवेत्।उवाचतंतम्

नीश्रमव्याकुललोचना॥४२॥श्रांताचारपरिक्लिष्टा वहंतीकोपनं
तं॥पाययित्वोदकंकोंतनयमांमंदिरंस्वकं॥४३॥तच्छ्रुत्वावचनंत
स्यापादाक्रांत्याधरातलात्।आनयामासभगवान्गंगांत्रिपथगां
शुभां॥४४॥तत्तदृष्ट्वानिर्मलंशीतंसुगंधंपावनंजलं।पपौपिपासिता
देवीरुक्मिणीजाह्नवीजलं॥४५॥पीतंज तयाजलंदृष्ट्वाचुकोपरुषिस
त्तमः।जज्वालज्वलनप्रख्यःशशापपरमेश्वरीं॥४६॥दुर्वासाउवाच॥
मामपृष्ट्वाजलंयस्मात्पीतवत्यसिरुक्मिणि॥तस्मात्पानरतानित्यं
नविप्यसिनसंशयः॥४७॥अवियुक्तारथायस्मान्मयापृष्टेजलं
त्वया।पीतंतस्माद्धुत्वमेनवियुक्तात्वंभविष्यसि॥४८॥एतावदुक्त्वा
वचनंक्रोधसंरक्तलोचनः॥परित्यज्यरथंविप्रोभूमावेवाव‥स्त॥ ८

प्रह्लाद उवाच॥एवंशप्तातदादेवीरुरोदातीवविह्वला॥उवाचकरुणं
नकथंस्थास्येत्वयाविना॥५०॥श्रीभगवानुवाच।आयास्येप्रत्यहंदेविद्वि
कालंभवनंतव॥योमांपश्यतिचात्रस्थंसत्वामेवप्रपश्यति॥५१॥मांदृ
ष्ट्वातुनरोयस्तुत्वांनपश्यतिभक्तितः॥अर्द्धयात्राफलंतस्यभविष्यतिन
संशयः॥५२॥आश्वास्यवप्रियामेवंब्रह्मण्योयदुनंदनः॥ततःप्रसादयामा
सदुर्वाससमकल्मषं॥५३॥बाहूपवनमध्येतुभोजयामासतंतदा।
अवनीजश्चयंपादौविप्रपादावनेजनं॥५४॥शिरसाधारयामासजग
तःपावनोहरिः॥दत्वार्धंगांचविप्राय मधुपर्कंचभक्तितः॥५५॥विधिव
र्जयामाससुहृत्सनधिजोत्तमं॥५६॥इतिश्रीप्रह्लादसंहितायांद्वार
कामाहात्म्येदुर्वासानयनंनामद्वितीयोध्यायः॥२॥ऋषयऊचुः॥श्रुत

अल्पस्यदेवस्यत्वप्रमस्यामिततेजसः॥ महिमायंदयंनैवमृषायंवक्तुंमुनेर्व
चः॥१॥ नैतच्चित्रमशेषाणांसेतुपालेजनार्दने। स्वर्गोयस्यशरण्योवातंदधा
रक्षादिलांछनं॥२॥ सातुदेवीकथंतेनश्रेयसाविप्रयोजिता॥ एकाकि
नीस्थितातत्रकथ्यतामसुरेश्वर॥३॥ उत्कंठिताइतिवयंश्रोतुंइच्छामव
तीमुदा॥ इदमादौकुतुमामविज्ञखेदापनुत्तये॥४॥ प्रह्लादउवाच॥
श्रूयतामृषयःसर्वेगदतोममविस्तरात्॥ यथाशापोद्भवंदुःखंमुमो
चहरिवल्लभा॥५॥ अथदुर्वाससःशापंअवाप्यानुंतुदंतदा॥ यादवे
इसागृहिणीबहुसापर्यदेवयत्॥६॥ रुक्मिण्युवाच॥ कृपाणीवतव
...किकीसंविभाव्यते। कूपकेचैवसिंधौचनिर्माणान्नाधिकंफ ६
लमम...भाग्यायाःप्राप्यनाथंजगत्पतिं॥ इयमेकाकिनी
तित्यपाद्विवर्हतनात्॥७॥ कमंगलाजयःश्रीमान्अनवद्य

णोहरिः। अल्पपुण्यास्तुवांधामकमाहकुकामिनीविह॥८॥ अपिनोव
ट्यामासधातावचनकोविदः। विधानमन्त्रजायामवियोगविषम्
व्ययं॥१०॥ अन्यथावर्णगुरवःस्नाताश्चैविधवर्त्मनि। कथंतुश्लाघ्यमर्ह
तिस्त्रियंखिन्नामनागसं॥११॥ ध्रुवमेतद्दयामयंविधिर्विदधेमम
दयंस्वयंहितत्॥ शतधानविशीर्यन्तेदीर्यतेयतोविरहदुर्विषहेमधु
द्विषः॥१२॥ कठिनःखलुखेलतीतरैर्बतवामाचरितोयमंतकः। अभि
वांछितमित्यशोभनेमरणेयोविदधत्यसोल्लभं॥१३॥ अधिनत्यसु
खपूरंतपःप्रतिलब्धःप्रथमंमहानजः॥ बततेनविनाततम्यहंनम
चस्तुवासरेष्विह॥१४॥ उपलभ्यसुदारुणामिमामथपीडामयिता
हंतदा॥ यदिदंनिधनायुतायुतैस्तुलितंवैसममेत्यजत्क्षणे॥१५
जा

परिमातिहिद्रुःखलासुखंजनमीशोर्विवशांत्वमिवतः। निजवित्तजिहृत्त
यायदिव्यद्भमसँध्वनिकोन्निपालयेत्॥१६॥इतिसाविलपत्यनारतंकरु
रीवार्त्ततरैंतरखिना॥ व्यसनेनविदूषिताप्रायाद्विजशापापहृतामुमू
र्छिता॥१७॥ अदृष्टाधिंश्रियंसाक्षात्सुक्मिणींसम्भवद्रमं॥ मूर्छितां
ग्राम पयोनिधिः॥१८॥सुधासीकरगर्भेणकरपंक
श्मासयामाससिंधुःपूर्वभवात्मजां॥१९॥एतस्मि
न्नेणनारदः॥ उपवीणयितुंप्रागात्त्रिविक्रमत
सिंधुनाश्वास्यमानांविश्वस्यमातरं॥ अवतीर्यसृ
स नारदः॥२१॥नारद उवाच॥ मा खेदं देवि देवेशद
यितेदयितेपतौ। दूरीभवतिविप्रशापातंकरुक्ल्याणिधीरतां॥२२॥देवि
भगवतीसाक्षात् लक्ष्मश्वपुरुषोत्तमः। अवतीर्णोधराभारमपनेतुंये ६ १०

दृच्छया॥२३॥ देवोसौपरमंब्रह्मनिर्विकारंनिरंजनं। मायाशक्तिस्त्वमेत
स्याःसर्गस्थित्यंतकारिणी॥ संकल्पनिखिलंशेतेययासौकलयास्वरा
ट्॥ तदापिनवियुज्येतत्वयाविश्वपतिःस्वयं॥२५॥अविप्रयुक्तस्त्वयानित्यं
देवदेवोजगत्पतिः॥ लीलावतारेष्वेतस्यत्वंसर्वेषुसहायिनी॥२६॥संयो
गंचवियोगंचतथाप्येषत्वयानघे। विडंबयतिभूतानामनुकार्यमीश्व
रः॥२७॥आराधनीयाःसततंभूदेवाभूतिमीप्सुभिः॥ मकुपो कोपनीया
नैवैतेवाग्वज्रादितपस्विनः॥२८॥इत्येवंशिक्षयन्लोकंवियोगंतेनु
मन्यते॥ मुनिशापादवित्याद्भागूढःकपटमानुषः॥२९॥अपिस्मरसि
रघुवंशधरोराम॥ कल्याणि रघुवंशधरोयथा॥ लोकानुग्रहमन्विच्छन्नूत्वांविवासितवान्
यं॥३०॥अवैलुब्धलोकोयंजनानामनुरंजनं॥ प्राणेभ्योपिगरीयांस
मितिदवस्तथाव्यधात्॥३१॥ येनेदंचरितंविश्वंबहिरंतश्चसुव्रतेः। विश्व

त्मानोवियोगस्तेकथंतेनोपपद्यते।।३२।।असंगस्यत्वियोऽसंगो
सह।तयात्वयावियुक्तोसावितिष्ठत्वेतिकोविह।।३३।।तस्मा
मत्यर्थंआत्मानमनुसंस्मर।प्रसीदमातःसंधेहिधीरतांस्वमनीष
स्कंदपु० या।।३४।।समुद्रउवाच।।यदाहदेवीदेवर्षिर्नतदन्यथापिवैमृषा।।गा।यसे
त्वंहिवेदेषुनित्यंविप्रोःसहायिनी।।३५।।एकःपुमानेषनिरस्ततंत्र
मदोविधृत्यापदधातिभूयः।।विश्वंव्यवस्थापयतिस्वतोविधातयासह
येनस्त्रिन्नबिभिर्निरूपं।।३६।।तदंबपरिछेदस्तेनमनागपियुज्यते।वद
स्थलस्थानवतीनित्यंश्रीवसुलक्षणः।।३७।।इयंभागीरथीदेवीमद
देशादुपागता।विनोद्यिष्यत्यनिशंत्वांहिदेविशारीरिणी।।३८।।एतस्याः २२
स्यात्मदुःस्वादुपयःपूरोपशोभितं।प्रदेशोयमशेषस्यत्रविनात्वंमनोऽस्
वा।।३९।।नानाद्रुमलताकीर्णंनिकुंजैरुपशोभितं।मत्तबर्हिसमाजुष्टंमंजु

गुंजन्मधुव्रतं।।४०।।नवपल्लवसंगाल्लिकुसुमस्तवकैःशुभैः।।फलैरमृत
कल्पैश्चमंजरीराजिभिस्तथा।।४१।।नंदनस्यश्रियाजुष्टंमनोनयननंदनं।
वनंरम्यतरंचात्रचिरेणनविप्स्यति।।४२।।त्वयासंबोधनीयास्मोवयं
मातःसदैवहि।।अशेषरूपाविद्यालंकृस्मा।भनिर्बोध्यतेकथं।।४३।।
तदावामनुजानीहिप्रसीदपरमेश्वरि।।नमस्तेविश्वजननिभूयोपिव
नेमानमः।।४४।।प्रह्लादउवाच।।एवमुक्त्वाजगन्मातरंद्वावीजग्मतुस्तौ
यथागतं।।आजगामाशुतत्रैवदेवीभागीरथीस्वयं।।४५।।वनंसमभव
त्तत्रदिव्यद्रुरुहशोभितं।सेव्यंसमस्तलोकानांफलपुष्पसमृद्धि
[illegible]।।४६।।प्रवाहेणाचभूतानामशेषाघौघहारिणी।।भूयसा[illegible]ने

सा च विष्णुपत्नी सरित् ॥४७॥ देवी च मुनिवाक्येन गंगायां [illegible]
सौंदर्यातिरू [illegible] स्य किंचिच्चास्थ्यमवाप सा ॥४८॥ अथ विष्णुप[illegible]
वी श्रुत्वा सागरसंगता । इतस्ततः समाजग्मुः श्रद्दधानास्तपस्विनः ॥४९॥
द्वारकावासिनश्चैव जनाः काननशोभया । हृष्टचित्ताः समाजग्मुः अ
निशं रुक्मिणीवने ॥५०॥ श्रुत्वा तदाखिलं सर्वं दुर्वासाः शांभवी कला ।
कुकोपस्मयमानश्च भूय एतदभाषत ॥५१॥ दुर्वासा उवाच ॥ कः [illegible]
त्रिषु लोकेषु मत्सत्त्वं वनमन्यथा । विधातुमपि देवानामाद्यो लोक
पितामहः ॥५२॥ किं न जानाति लोकोयं मयि रोषकषायिते । शक्रं प्रति १२
त्रिभुवनं भ्रष्टश्रीकमभूत्तदा ॥५३॥ मम शापमवज्ञाय नंदनप्रतिमे
वने । कथं तु रुक्मिणी तत्र रमते जनसेविते ॥५४॥ न देते [illegible]रवः सर्वे सं

त्वं भोग्य[illegible]नां नृणां । विभ्रष्टसर्वसौभाग्याः [illegible]ता:
५५॥ इयं तु [illegible]न वशापाद्धि खचूडामणिः सरित् । शारीरिणी तथापीयं
नैव स्थातुमर्हति ॥५६॥ सूत उवाच ॥ तथा सर्वमभूत्तत्र यद्यदं
४ हि त्वे वै मुनिः । वा विवीर्य विशाणां निर्मितं विस्मृताश्च यं ॥५७॥ सा तु दे
वी तथा हत्तमवेदयं च शोकदुःखिता । मेने दुरत्ययं दैवमापन्नं तं पुनः पु
नः ॥५८॥ ततस्तु सा विनिश्चित्य मरणं दुःखभेषजं । उत्तरीयांबरेण
वक्रपाशं चकार सा ॥५९॥ दध्यौ च वरणां भोजं न[illegible] संताप[illegible]
नाशनं । तदेक[illegible]दये नैव बर्हि किंचिदबुध्यत ॥६०॥ अथाबुध्यत
सर्वं सर्वभूतगुहाशयः । देवः सत्वरमभ्यागात् कृपया निःत्वरान्वितः ।
६१॥ ददर्श दूरतो देवी कंठपाशाकरां विभुः । अथ हस्तात् रुषा[illegible]यां नि

मीलितविलोचना ॥६२॥ तां वीक्ष्य पांडुवदनां जरठैकवेणीं [illegible]विचित्रभू
षणगणां त्वशदेहवल्लीं ॥ शुष्यन्मुखीं भुजवरां भरणे प्रसक्तां मेने सविय
वतीं करुणां तपाद्भुः ॥६३॥ संश्रुत्य सापि पतगाधिसमूल पत्तेरनूनं संभ्र
मसंभ्रमगतेन लपद्मजन्म । सामान्यवत्त्रिकविवर्त्तितलोचनाब्जाप्रा
ष्टंतमिष्टमहत्तं निजजीवनाथं ॥६४॥ तत्रैव हर्षविवशात्रपयापरीता कौ
पोपरागकलुषाऽस्मृतिविप्रलापा । संवर्द्धितद्विगुणशोकपरा वदौवी
नानारसं बत दशां विषयं प्रपेदे ॥६६॥ तस्याः ससाध्वसविसर्गविकीर्वि
तायाः पाशांव्य[illegible] योत्र करवारुसरोरुहात् ॥ आदाय पाणिममृतो
पमया वचा वा संजीवयन्निदमुदारमुदाजहार ॥६७॥ श्रीभगवानुवाच ॥ १२
किमेतरं[illegible]रु विकीर्य त्यवि वारितं ननु देवी मम[illegible] कुतेर खे
दकारणं ॥६८॥ त्वं विद्या हं परो[illegible] बोधः त्वं माया[illegible] बुद्धि

रहं जीवो वियोगः कथमावयोः ॥६९॥ त्वया विमोऽहितात्मानो त्वामंत्य
जभवादयः । साकथं मुह्यसि त्वं तु स्वधाम्ना मनुचिंतनात् ॥७०॥ त्वया हि ब
द्धा रुचयः संसरंती ह कर्मभिः । तां त्वां कथं मृषि शंकु शंक्या दथवासु
रः ॥७१॥ रक्षार्थं त्रिलोकानां एवं भेदे विचेष्टितं । मया त्वं यासमाविष्टः
क्रस्ते विवशः पुमान् ॥७२॥ पश्यपकोपपरीतात्मा दुर्वासा योऽभवत्तदा ।
सांत्वेति तिं नकिं नम्रो यं मधुनां मधुना मत्यकीर्तितः ॥७३॥ प्रह्लाद उवाच ॥
विजोर्भनोरथा समं पश्यात्तापानुगाशयः । किं मया तत्तमित्यांतोंर्दुर्वी
सा समुपागमत् ॥७४॥ अदूराद्विलुठन् भूमौ दंडवत्तत्र संस्तुतः । पि
तरौ जगतां देवौ क्षामयामास दीनवत् ॥७५॥ तप्रष्टावंसुमेवाकौस्तुरह
सौर्नकिं सं[illegible] तुः । आरु[illegible] [illegible]तानुदर्ह ॥७६॥ [illegible]पुरैव

[illegible] नो [illegible] ॥ अथ प्रहस्य गोविंदं त्वं मा ह मुनिपुंगवं ॥७७॥
[illegible] न वितुमर्हति ॥ त्वयैवं विहितः सेतुर्यदिमाद्भगिरौ हि
[illegible] स्त्वन्नतं मिथ्या लोकस्य पालकः ॥७९॥ दिने दिने हि कालं वत्रा
स्येन्मुनिसत्तम । विनोदयिष्यते तां तु मुक्तिरुन्मत्तको ह्ययं ॥८०॥ प्रहास
वचनैर्नार्थ्यैर्मे कथाकथनैरपि ॥ ततः स ज्योहि लोकस्य समस्तस्य नतिष्य
ति ॥८१॥ यदा वमयि वैकुंठमधिरूढो महामते ॥ भवेदंतिक लौ ये तेन त्रिविक्र
मतनौ हरौ ॥८२॥ तस्यां वैवपुनर्मूर्तौ संयोगं पुनरेष्यति ॥८३॥ इयं भागीर
थी वापि सागरेण समागता । नृणामशेषदुःखानि तस्मादपहरिष्यति ॥८४ २४
अनुग्रहं विधायैव मृषिणा सह केशवः ॥ विवेश स्वपुरीं तत्र निधायोन्मत्तकं
मुनिं ॥८५॥ सापि देवीव संबुद्धा तदा तस्य विबोधिता । अनुग्रहाद्भगवतो ब
भूव विगतज्वरा ॥८६॥ अतस्य मुक्ता दुःखेण तत्र देवी हरिप्रिया ॥ ततो भागीरथी

सा तुडुं गदिता दुःखमोचनी । अमावास्यां प्रसिमास्यां यस्तस्याः संगमे त्व
ने । सर्वदुःखविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥८७॥ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां
नवम्यां वावलोकिता । नराणां रुक्मिणी देवी सर्वान्कामान्प्रयच्छति ।८८
इति श्रीप्रह्लादसंहितायां द्वारकामहात्म्ये रुक्मिणीदुःखमोचनो नामस्ती
नोध्यायः ॥३॥ ७॥ एवं संपूजितस्तेन हरिणा ब्राह्मणोत्तमः । उवाच परितु
ष्टात्मा वरं ब्रूहि तु केशवं ॥१॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदि तुष्टोसि भगवन्नृप
दि [illegible] वरो मम ॥ स्थातव्यमत्र भवता न त्याज्यं च कदाचन ॥२॥ दुर्वासा उवाच ॥
य [illegible] मतथा त्वमपि केशव । तिष्ठस्व षोडशकलो नित्यं मद्वच
[illegible] व ॥ यत्र पश्यंति भक्तास्त्वां मां वापि द्विजसत्तम ।
[illegible] धु [illegible] भगवन्वद ॥४॥ दुर्वासा उवाच ॥ यः स्नात्वा

...नमगोमत्या ... रच॥ तांच मामभ्यर्च्य ...
...॥ त्वमेव वेधं... दिस्प सिंतद्दद॥ मम चरस्पदेवेश...
...धाउंशातं॥६॥ श्रीशंभुरुवाच॥ येन नरः इउयित्वा तां ... विप्रास्तिमा...
...सामुक्तिंप्रदास्यामि यास्कैरपि दुर्लभा॥७॥ परस्परं वरौ दत्वा ...
सौमुदा॥ तस्मिन्स्थाने व्यतिष्ठेतां तत्स्थानं सर्वकामदं॥८॥ तदाप्रभृति
विप्रस्य द्वारकां हरिरीश्वरः॥ दुर्वाससो गिरा बद्धो न जहाति कदाचन॥९॥ य
त्रत्रिविक्रममूर्तिर्वसते तत्र गोमती॥ नरास्मुक्तिं प्रयास्यंति विकृतीर्थेनसंग
ताः॥१०॥ कलेवरं परित्यक्तं प्रभासे हरिणा तदा॥ कलाभिः सहितं तेजस्तस्यां
मूर्तौ निवेशितं॥११॥ तस्मात्कलियुगे विप्रा नान्यत्र प्राप्यते हरिः॥ यदि का १५
ये हि तस्मिन तत्र गच्छंतु मा चिरं॥१२॥ ऋषिरुवाच॥ साधु भागवतश्रेष्ठ सा
धुमार्गप्रदर्शक॥ त्वयायद्य परिज्ञातं न यज्जानाति कश्चन॥१३॥ किंफलं

मने तस्यां किंफलं तस्य दर्शने॥ कानि तीर्थानि तत्रैव के देवास्तत्र दर्शनः॥
१४॥ कस्मिन्मासे तिथौ कस्यां कस्मिन्पर्वणि मानवैः॥ गंतव्यं कानि देयानि दा
नानि पद्मजर्षभ॥१५॥ इति पृष्टस्तदा तैस्तु महाभागवतोत्तमः॥ कथया
मास विप्रेभ्यो भगवद्भक्तिसंयुतः॥१६॥ प्रोन्मूमिंदेवाः शृणुत परं गुह्यं स
नातनं॥ ... कस्यचिदाख्यातं तद्वदामि सविस्तरात्॥१७॥ यदा मतिं च कु
ति द्वारकागमनं प्रति॥ तदा नरकनिर्मुक्ता गायंति पितरो दिवि॥१८॥
... ते ... स्य मार्गे गच्छति मानवः॥ पदे पदेऽश्वमेधस्य ...
... तया ... र्थं देवदेवस्य यः प्रेरयति चापरान्॥ मानवा ...
... विमधुरा ... ॥२०॥ द्वारकां गच्छमानस्य यो दद्यात् ...
... क्रीडते हि सः॥२१॥ ...

[illegible]विमानेनसगच्छति॥२२॥या[illegible]
वनंमुनिस[illegible]॥अन्नंददातियोमत्त्यास्य[illegible]
[illegible]सुपुण्यंलभतेमानवोभुवि॥अन्नदानेनत[illegible]
[illegible]मयाप[illegible]या॥२४॥अपानहीनयोदद्यात्द्वारकांप्रतिगच्छतां॥[illegible]
[illegible]धेनगच्छति॥२५॥विघ्नमाचरतेयस्तुद्वारकायांप्रगच्छ
तां॥नरकेमज्जतेमूढःकल्पमात्रंतुरौरवे॥२६॥मार्गेस्थितस्यपांथस्यप्र
यच्छतिकमंडलुं॥प्रपादानसहस्रस्यफलमाप्नोतिमानवः॥२७॥यात्रायांग
च्छमानस्यपादाभ्यंगंददातियः॥पादत्राणंनवापिसर्वान्कामानवाप्नु
यात्॥२८॥कथांशृणोतियोविष्णोगीतंवागायतेपथि॥दानंददातिमनुज १६
स्तस्माद्धन्यतरोनहि॥२९॥कैलासशिखराकारंस्थलाभ्रमिवनिर्मलं॥प्रासा
दंदेवदेवस्ययःपश्यतिनरोत्तमः॥३०॥दूराद्भ्रमयंदृष्ट्वाकलशध्वजसंयुतं॥

वाहनंसंपरित्यज्यलुंठंतेधरणीतले॥३१॥पंथरत्नात्तंपापंतथामार्गल
तंवयत्॥कृमिकीटपतंगाश्चनिहतापथिगच्छतां॥३२॥परान्नंपरपा
कंचस्पर्शेनवसंगमं॥तत्सर्वंनाशमायातिभगवत्केतुदर्शनात्॥
३३॥पठन्नामसहस्रंतुस्तवराजमथापिवा॥गजेन्द्रमोक्षणंवापिपथि
गच्छन्शनैःशनैः॥३४॥गायमानोभगवतःप्रादुर्भावाननेकशः॥नृत्यन्वै
हर्षसंयुक्तःगच्छन्हरेःपुरं॥३५॥विष्णोःक्रीडाकरंस्थानंभुक्तिमुक्ति
प्रदायकं॥यस्मिन्दृष्टेकलौनृणांमुक्तिरेवोपजायते॥३६॥[illegible]
[illegible]स्पतिरुदारधीः॥[illegible]तम
[illegible]॥द्वारकायाश्चमहा[illegible]तः
[illegible]नागैर्जनोलभेत्॥३८॥[illegible]
[illegible]

मः॥ बृहस्पतिरुवाच॥ इदं महेंद्र देवसत्तम॥३९॥ [illegible]मानिरुवाच॥
[illegible]यकालि[illegible] सुरसत्तम॥ चतुर्युगमिदं प्रोक्तं तत्वतस्तु मुनि
पुंगवैः॥४०॥ [illegible] श्चतुष्पादो वेदादिफलमेव च॥ तीर्थदानं तपो वि
द्याध्यानमायुररोगिता॥४१॥ पादहीनं सर्वमेतत् युगे त्रेताभिधे कृते॥
पादद्वयं द्वापरे च सर्वस्यैतस्य वासव॥४२॥ पादेकेन कलौ सर्वं विभा
गे ह्यप्यमे किल॥ ऊर्द्ध्वं विनाशः सर्वेषां भविष्यति न संशयः॥४३॥
मंत्रास्तीर्थानि यज्ञाश्च तपो देवादिकं तथा॥ प्रयस्यति समुच्छेदं वेदाः
शास्त्राणि चैव हि॥४४॥ म्लेछजुष्टानि तीर्थानि भविष्यंत्यमराधिप॥ लो १७
कः करिष्यते निंदां साधूनां ब्रह्मचारिणां॥४५॥ प्रह्लाद उवाच॥ श्रुत्वा
बृहस्पतेर्वाक्यं एतत्तीर्थस्य कारकं शं॥ प्रकंपिताः सुराः सर्वे म्लेछसंस

र्गजाद्भयात्॥४६॥ बृहस्पतिं गुरुं सुरगुरुं पप्रछुर्विनयात्तदा॥ म्लेछसंसर्गजो
घोरो दोषोस्माकं प्रकीर्त्तितः॥४७॥ म्लेछसंसर्गजो दोषो गंगयापि न पीयते॥
कथं यस्य प्रसादेन स्थानं कलिविवर्जितं॥४८॥ यत्र गत्वा निवस्यामो निवृत्ति
यापि सत्तम॥ प्रसादस्तु सुखो भूत्वा ब्रूहि तीर्थं हितायनः॥४९॥ येन दुःख वि
निर्मुक्ता भविष्यामो गतव्यथाः॥ एवं श्रुत्वा सुरेंद्रस्य वाक्यमंगिरसां वरः॥
५०॥ विरंध्या लाज गादेदं वाक्यं देवपुरोहितः॥ पंचक्रोशप्रमाणं हि तीर्थं ती
र्थवरोत्तमं॥५१॥ द्वारका नाम विख्यातं कलिदोषविवर्जितं॥ विष्णुना निर्मि
तं [illegible]लोकस्य [illegible]तीर्थदायकं॥५२॥ मुक्तिदं कलिकाले तु [illegible]जनस्य
[illegible]मे [illegible]तत्र पुर[illegible]पस्वरूपिणां॥५३॥ न प्रवरोहति [illegible]नैव
रः कलौ
हदत

[illegible]वै॥ [illegible]के [illegible]कोटिश्च तीर्थानि हि महीतले॥ ५५॥ रवंती
[illegible]द्वारके [illegible]फलदायका। सेवनीया प्रयत्नेन प्राप्य मानुष्यमुत्त
[illegible]पतेर्वचः श्रुत्वा शक्र गुरुस्थाब्रवीत्॥ वाचस्पते मम ब्रूहि द्वा
या [illegible]दयं॥ ५६॥ ग[illegible]नं किं फलं प्रोक्तं कृष्णदेवस्य दर्शने॥ तत्त्वय
थ्यं न[illegible]॥ निमुख्यानि वद मे गुरो॥ ५७॥ यथा विवेके संगम्य फलं दद
गोमती॥ ५८॥ [illegible]हर[illegible]तिकवाच॥ शृणु तात वक्ष्यामि महात्म्यं द्वारके
वं॥ मनुष्यरूपो भगवान् यत्र क्रीडति केशवः॥ ५९॥ नारायणः स ईशा
नो ध्येयु[illegible]दौ[illegible]न्मयः॥ स एव देवता मुख्यः पुरी द्वारावती स्थिता॥ ६ १८
एकैकस्मिन् पदे दत्ते पुरी द्वारावती प्रति॥ पुण्यं दशसहस्राणां कलौ भ
वति देहिनां॥ ६१॥ कलौ सप्तपुरी रम्यां ये गच्छंति नरोत्तमाः॥ कुलकोटिस

तैर्युक्ता स्ते गच्छंति हरेः पदं॥ ६२॥ ये ध्यायंति मनो हृत्या गमनं द्वारकां प्रति।
तेषां विलीयते पापं पूर्वजन्मायुतैः कृतं॥ ६३॥ तस्मात् स्पर्शनेकृ[illegible]द्विजय[illegible]
यस्य देहिनः॥ वक्त्रावलोकनात्तस्य पापं याति सहस्रधा॥ ६४॥ ये गता द्वा
रकायां च ये मृताः कृष्ण सन्निधौ॥ न तेषां पुनरावृत्तिर्यावदाभूतसंप्लवं
[illegible]॥ कुलजा मथुरा [illegible] श्री अवंती च तथा स्मर॥ अयोध्या [illegible] लोके
[illegible]रका कलौ॥ ६६॥ ग[illegible] सप्तपुरीं रम्यां षण्मासान्निवसंति
[illegible]कास्तु [illegible] सत्यमेतत्करोत्तमा॥ ६७॥ सप्तम[illegible]डाकरं
[illegible]तिम[illegible]सापिये। तेषां पादस्थितं पापं क्षालयेत्त्वेतनाय
[illegible]ज्ञो ह्यानि नावृत्तिश्रुंति विप्र हे। यावन्न गच्छति न
र[illegible]कलौ [illegible]॥ ६८॥ पुण्य संख्या वती तीर्थानां [illegible]विहितम्
[illegible]हदती

[illegible]का द्वारावतीकलौ ॥ ७० ॥ चक्रतीर्थं नियोगच्छेत्
व[illegible]लौ ॥ [illegible]के[illegible]श[illegible]तेयुतः सगच्छेत्परमं पदं ॥ ७१ ॥ [illegible]ना
[illegible]मेन[illegible]नवा ॥ चक्रतीर्थे तु यो गच्छेत् न पुनर्विशते भवे ॥ ७२ ॥ त्र
[illegible]स्तिपातेन[illegible]पं परिकीर्त्तितं ॥ तदेव शतसाहस्रं चक्रतीर्थे वि
या[illegible]नाद् ॥ ७३ ॥ पृथिव्यामपि तत्तीर्थं परमं परिकीर्त्तितं ॥ चक्रतीर्थमिति
ख्यातं ब्रह्महत्याविनाशनं ॥ ७४ ॥ ये पूर्वे ये भविष्यंति तत्र कले मानवाः दि
तौ ॥ सर्वे विष्णुपुरं यांति चक्रतीर्थेऽभिषेचनात् ॥ ७५ ॥ किं ज्ञातैर्बहु
भिः पुत्रैः गणनापूरकात्मकैः ॥ वरमेकोऽपि वै पुत्रः चक्रतीर्थं तु यो व्र
जेत् ॥ ७६ ॥ तपसा वै स्तुतज्ञेन दानेनाध्ययनेन किं ॥ सर्वा वस्कोऽपि मुच्ये २९
तगतः लक्ष्मपुरी[illegible] ॥ ७७ ॥ यदि ॥ ७७ ॥ कलिकाले नरौ दीर्धैरस्तु येरपि
मानवाः ॥ कलौ लक्ष्मपुरं दृष्ट्वा[illegible]तेन कदाचन ॥ ७८ ॥ दानमध्ययनं श्रौ

[illegible]यात्वा गतः लक्ष्मपुरीं यदि ॥ ७९ ॥ वाराण
वं कारणं न हि पुत्रक ॥ हीनवर्णो[illegible] ॥ तत्फलं निमिषार्द्धेन द्वारवत्यां दिने दिने ॥
स्यां अकं दोत्रेन नर्मदायां चय्यत्फलं ॥ तत्फलं निमिषार्द्धेन द्वारवत्यां दिने दिने ॥
८० ॥ धन्यानामपि धन्यास्ते देवानामपि देवताः ॥ लक्ष्मापरि मतिर्येषां ध्याने
नकदाचन ॥ ८१ ॥ श्रवणद्वादशीयोगे गोमत्युदधिसंगमे ॥ स्नात्वा लक्ष्मलखं
दृष्ट्वा लिप्यते नैव साध्वित ॥ ८२ ॥ यस्य कस्यापि मासस्य द्वादशी प्राप्यमान
[illegible]डापुरीं दृष्ट्वा मुक्तः संसारगह्वरात् ॥ ८३ ॥ येषां लक्ष्मालये भा
[illegible]पा ॥[illegible]ग्नि तेषामावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ॥ ८४ ॥
[illegible]घाक लौ[illegible]द्वारवत्यां न यै दे वाह[illegible]ले गो
ति[illegible]स्तिहास्ति महात[illegible]द्वारवत्यां न यैर्दृष्टः[illegible]
[illegible]न[illegible]मो द्वारकावासो दुर्लभं लक्ष्मदर्शनं दुर्लभं गोमतीस्नानं
[illegible]पा[illegible]परं त्रेतायुगे त्रेतायां ध्यान[illegible]ने द्वारे
रः[illegible]
[illegible]दताश्रि[illegible]

रन्यत्रौ ॥ [illegible] ॥८७॥ हेमजा[illegible] रवैः [illegible] समाप्यते ।
व[illegible] गावितं मुखं ॥८८॥ हारकायां[illegible] रखेदारे
[illegible] मे नकै भगवत्पैदत्तं चैवाद्यं न वेत् ॥८९॥ गो[illegible] दिय दत्त्वं सुव
या[illegible] स्तिपतेनं भूमिगृहं रूप्यं कन्यादानं तथैव च ॥९०॥ [illegible] पदपिंडं
[illegible] तनाद्य ॥ [illegible] ति [illegible] कारकं प्रोक्तं पिंडेण मात्मनस्तथा ॥९१॥ उद्धरं
[illegible] कोटिं मेतत्प्रकीर्तितं ॥ अतोऽक्षिकरं स्वर्वदानं प्रोक्तं महर्षिभिः ॥
९२॥ य[illegible] वित्तकी यतेतन्न दानं पूजावगाहनं ॥ तदनंतफलं प्राहुस्तत्र गत्वा मधु
सूदनः ॥९३॥ प्रेतत्वं नैव तस्यास्ति न याम्यानरकी व्यथा ॥ येन द्वारावती गत्वा
तत्त्वं सावलोकनं ॥९४॥ वारिमात्रेण गोमत्यां पिंडदानेन तेकृतौ ॥ पितृणां जा २०
यते तृप्तिर्यावदाभूतसंप्लवं ॥९५॥ नित्यं सप्तपुरी रम्या येस्मरंति गृहे स्थि
ताः ॥ नमस्याः सर्वलोकानां देवानां वसुरोत्तम ॥९६॥ ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं मर

णं गोग्रहे ध्रुवं ॥ वासः पुंसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिरेषा चतुर्विधा ॥९७॥ ब्रह्मज्ञानेन
मुच्यंते प्रयागमरणेन वा ॥ अथवा स्नानमात्रेण गोमती सन्निधौ ॥९८
चेता र्थः च तस्मात्पोहं ध्रुवं त्वेनं महोदधि [illegible] लन मज्जनं गोमती वारि
संघ[illegible] ॥९९॥ मनुष्याणि च पापानि तावत्तिष्ठंति विग्रहे ॥ यावन्न स्नाति गो
[illegible] वारिणा पापहारिणा ॥१००॥ वक्रतीर्थे नरः स्नात्वा गोमत्यां रुक्मि
व[illegible]रे ॥ हस्ता[illegible] सर्वं [illegible] कुलानां तारये छतं ॥१०१ [illegible] हि ये हारम
णा [illegible] व्या[illegible] तं तिनित्यं [illegible] क्तियुक्ताः ॥ विधूतपापा [illegible] सेन्नूवंते ग
[illegible] साव[illegible] मधुरारेः ॥१०२॥ अधौतपादः प्रथमं नमस्कुर्यात्तु ऊ[illegible]रं
[illegible] तिलोपं ॥ [illegible] ते नात्र संशयः ॥१०३॥ नीलोत्पलदलश्यामं [illegible]
[illegible] ॥८[illegible] ती त्वा प्रणिपत्याच्युतं पुनः ॥१०४॥ [illegible] यत्र
[illegible] रे [illegible]
रः फलोद्भवः ॥

[illegible] देवराजस्य तनय [illegible] ॥१०५॥ कर्म
वशं [illegible] भाव [illegible] उपार्जितं ॥ पापं जन्मसहस्रेण नन्न [illegible] यः
[illegible] सहस्रैस्तु दत्तैर्यत्फलमाप्यते तत्फलं कोटिगुणितं [illegible]
[illegible] कलौ ॥१०७॥ नमस्कृत्वाथ देवेशं पुंडरीकाक्षमव्ययं दुर्वाससं महे
[illegible] द्वारकायां [illegible] ॥१०८॥ प्रणम्य परया भक्त्या विनतेय समन्वितं ॥ द्वा
[illegible] वपुनः स्वर्गद्वारोपमे शुभे ॥१०९॥ विश्राम [illegible] कृत्वा [illegible]
[illegible] तत्राश्रितान्समाहूय ब्राह्मणान् मंत्रकोविदान् ॥११०॥ हविर्दद्यं
समानीय ततस्तीर्थं व्रजेद्बुधः ॥१११॥ इति श्रीप्रह्लादसंहितायां द्वारका
माहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ततो गच्छेद्द्विजश्रेष्ठ गोम २२
तीसंगमसंश्रयां ॥ यस्यां दर्शनमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः ॥१॥ दुरितौघक्षय
करं समंगल्य विनाशनं ॥ सर्वकामप्रदं पुंसां प्रणमे गोमतीजलं ॥२॥ महापा

तक पक्षयकरं स्वर्गदानीं नागतिप्रदं ॥ पूर्वं [illegible] वशाच्चापि प्रणमे गोमतीज
लं ॥३॥ ऋषय ऊचुः ॥ दैत्येंद्र संशयोऽस्माकं छेत्तुमर्हस्यशेषतः ॥ इयं का गो
मती तत्र केनानीता महामते ॥४॥ केन कार्यवशेनैव संज्ञा प्राप्ता वरूणालयं
सर्वनागवतां श्रेष्ठ एतद्विस्तरतो वद ॥५॥ प्रह्लाद उवाच ॥ एकार्णवे पुरा भू
ते [illegible] स्थावरजंगमे ॥ तदा ब्रह्मा समभवद्विष्णोर्नाभिसरोरुहात् ॥६॥
[illegible] चतुर्णा [illegible] स्रज [illegible] ॥ स्रजस्व विविधाः प्रजाः ॥ इत्यु
[illegible] दिष्टो हरिणा स्रष्टिकारिणा ॥७॥ बाढमित्येव वक्ते [illegible] प्रजाः स्रष्टो
[illegible] मान [illegible] सनकाद्यान् कुमारकान् ॥ [illegible] उवाच
[illegible] ॥ ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा [illegible] ब्रुव
[illegible] गत्पतो न [illegible] स्रष्टि

तिगंगातेप्रमुखो ॥१०॥ इत्युक्त[illegible]तु: सर्वेसनक[illegible] [illegible]मे॥१०॥ कर्म
नमश्च [illegible] अयतीरे नंदनदीपते: ॥११॥ तेजो[illegible]स्यन[illegible]नाथ[illegible]शय:
मु[illegible]लिक्तात्मन ॥ तस्मिन्मन: समाधाय नेपदिरे परमं तप: ॥ तेदृष्ट्वा
[illegible]सुप्रसन्ने भरणीधरे ॥ निवाजसं समुत्तस्थौ सु[illegible]
[illegible] ॥ अनेकादित्यदमनं बहुयंत्रविदारणं ॥ सूर्यकोटिसमाभासंस
हस्त्रारं सुदर्शनं ॥१४॥ तं दृष्ट्वा विस्मिता: सर्वे ब्रह्मपुत्रा: परस्परं ॥ वीक्ष्य
माणा भगवत: परमायुधमुत्तमं ॥१५॥ तान् विस्मितास्तदोवाच दीप्य
वागशरीरिणी ॥ भो ब्रह्मपुत्रा भगवान् शीघ्रमाविर्भविष्यति ॥१६॥ अर
हणार्थं भगवत: शीघ्रमर्घ्यं प्रकल्पत ॥ आयुधं लोकनाथस्य द्विजा: २२
शीघ्रं प्रसाद्यतां ॥१७॥ नत्वा स्तुत्वा वचनं तस्यास्तु तुष्टुवुस्ते सुदर्शनं ॥ रूप

यजु: ॥ ज्योतिर्मय नमस्तेस्तु नमस्ते हरिवल्लभ ॥ सुदर्शन नमस्तेस्तु
सहस्त्राराद्भुताव्यय ॥१८॥ नमस्तेस्तु [illegible]रूपाय ब्रह्मरूपाय ते नम: ॥ अमे
यायनमस्तुभ्यं रथांगाय नमो नम: ॥१९॥ एवं ते पूजयामासु: सुमनोभि
स्तथा दतै: ॥ स्तवैर्नानाविधै: स्तुत्वा प्रणेमुर्हरिविक्रमं ॥२०॥ ते प्रसाद्य
स्तुनामेनु विष्णुसंदर्शनोत्सुका: ॥ स्मरंतो मनसा देवं ब्रह्माणं पितरं स्व
कं ॥२१॥ तेषां तु चिंतितं ज्ञात्वा ब्रह्मा सं[illegible]: ॥ धर्मद्रवां ब्रवीत् याहि
वाहनेश्रेष्ठे पृथिव्यां हरिकारणात् ॥२२॥ गां गत्वा त्वं महाभागे तेतोव
मन्दिर ॥ उर्व्यां तेजोमतीनामस्तु प्रसिद्धं भविष्यति ॥२३॥ प्रसिद्ध[illegible]
वतां ते [illegible]महिषी शीघ्रं धरातलं ॥ पितापुत्रीति च यथा वसिष्ठ[illegible]वाच
जस्सत्तमा [illegible]वेवं तं देवी [illegible]वाच ॥ [illegible]वरुणात्मजं [illegible]टाबुव
के क्षितं ॥ [illegible]नसुता अस [illegible]मोस्तम्हि

[illegible] नुगाता॥२५॥ [illegible] मनुजाः सर्वे वसिष्ठेन समन्विताः।
तिगंगा सैव [illegible] मागंगच्छती पश्चिमार्णवं॥२६॥ आविर्बभूव तत्रैव यत्र ते
नमह [illegible] ताः॥ द्रष्टुकामा हरेरूपं श्रिया जुष्टं चतुर्भुजं॥२७॥ दृष्ट्वा वसिष्ठ
मनुग [illegible] याती सुरयावनी॥ संहृष्टमनसः सर्वे साधु साध्विति चाब्रुवन्
२८॥ वसिष्ठं तत्र ते दृष्ट्वा जग्मुः सर्वतो द्विजाः॥ अद्य दिसं [illegible] त्वाय
ष्टा इदमब्रुवन्॥२९॥ यस्मात्त्वया समानीता अस्मिन् स्थले सरिद्वरा।
तस्मात्त्वत्स्तुते त्येवं ख्यातिं लोके गमिष्यति॥३०॥ गां स्वर्गादागतामस्मा
द्विमेरक्षानं यतो गता। तस्माद्विगोमती नाम ख्यातिं लोके गमिष्यति॥३१॥
अस्या दर्शनमात्रेण मुक्तिं यास्यंति मानवाः। किं पुनः स्नानदानादि कृत्वा २२
यांति हरेः पदं॥३२॥ तामेव मर्मद्विहत्वा से योगाद्या इडिरे हरिं॥ परं स्तुकस्त

क्लेनरमेकं शेषपर्याप्यिनं॥३३॥ इति संस्तुवतां तेषां हरिराविर्बभूव ह।
पीतकौशेयवसनं दीव्यमालाविभूषितं॥३४॥ दीव्यगंधानुलिप्तांगं
दीव्याभरणभूषितं। शेषासनगतं देवं दीवानेकोघतायुधं॥३५॥
ज्वलत्किरीटमुकुटं स्फुरन्मकरकुंडलं॥ भक्ताजयप्रदं कांतं श्रीवत्सां
कं महाभुजं॥ सदाप्रसन्नवदनं घनश्यामं चतुर्भुजं॥३६॥ पादसं
वाहनपरात्न दम्याजुष्टं मनोहरं॥ दृष्ट्वा ते मुनयः सर्वे हर्षोत्कर्षसि
मन्विताः॥३७॥ विष्णुं ते विष्णुसूक्तैश्च तुष्टुवुर्वेदसंभवैः। एवं संस्तु
वतां तेषां विष्णुर्दीनानुकंपकः॥३८॥ उवाच स्प्रसन्नेन मनसा द्वि
जसत्तमान्॥ श्रीविष्णुरुवाच॥ भो नैष्ठिकमारस्तुष्टोहं प्रदास्यामि य
के प्सितं। न विष्यथज्ञानयुता अस्यक्टा ममसायया॥३९॥ यस्मान्मो

शार्ङ्गिणि निर्विघ्नाजलवासी प्रसादितः। तस्मादिदं परं तीर्थं मो ददस
र्वदा मम॥५०॥ अनुग्रहाय भवतां यस्माच्चक्रं सुदर्शनं। निस्तंत्र
घ्यमं विघ्नाजलं भीत्वा ममाग्रतः॥५१॥ चक्रतीर्थमिति ख्यातं चक्र
नाम्ना भविष्यति। मयापि नियतं वासो भविष्यति सुरालये॥५२
ये त्र स्नानं प्रकुर्वंति प्रसंगेनापि मानवाः। चक्रतीर्थे द्विजश्रेष्ठा
स्तेषां मुक्तिः करे स्थिता॥५३॥ भवंतोपि सदा ह्यत्र निवसंतु द्वि
जर्षभाः। वायुभूतं तं न रिक्तरक्षा सर्वकामप्रदायकाः॥५४॥ प्रह्ला
द उवाच॥ श्रुत्वा तु तुष्टमनसः नत्वार्घं सुरपावनं। अवनिज्य
हरेः पादौ मूर्ध्नि वैनाम धारयत्॥५५॥ ब्रह्मा त्यस्या हरेः पादौ
प्रविष्टा वरुणालयं॥ तस्मिन् महापापहरा गोमती सागरांगना।
५६॥ इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुस्तत्रैवांतरधीयत॥ सनकाद्याः अल

ङ्कुता स्तत्र खुस्तत्र समाहिताः॥५७॥ एवं सा गोमती तत्र संजाता सागरांग
ना। सद्यः पहरा प्रोक्ता पूर्वं गंगेति या स्मृता॥५८॥ इति श्रीप्रह्लादसंहिता
यां द्वारकामाहात्म्ये गोमतीचक्रतीर्थयोरुत्पत्तिनाम पंचमोऽध्यायः॥५
ऋषय ऊचुः। साधु साधु महाभाग प्रह्लादासुरसत्तम। येन नः कलिमग्नेषु
दर्शितो भगवान् हरिः॥१॥ त्वन्मुखक्षीरसिंधूत्थां कथां वामम जात्मिकां
कर्णैस्त्वां पिबतां तृप्तिर्मुनीनां न प्रजायते॥२॥ कथय मत्तवाहतीर्थयात्रां सु
विस्तरां। अस्माभिस्तत्र गंतव्यं वर्त्तते यत्र गोमती॥३॥ तिष्ठते भगवान् यत्र
चक्रतीर्थविलोककः॥ नवारस्पति तांस्तात उद्धरास्मान् महार्णवे॥४॥
तद्यथा पूजाविधानं च कथयस्व महामते॥ प्रह्लाद उवाच॥ गत्वा च गोमती
तीरे प्रणमेद् दंडवद् भुवि ना॥ प्रक्षाल्य पाणिपादौ च नत्वा तु करयोः कुशान्॥५

गृहीत्वा वकलं शुभ्रं त्रैश्च दत्तैश्च समन्वितं ॥६॥ प्राङ्मुखः संयतो भूत्वा
दद्यादर्घं विधानतः। ब्रह्मलोकात्समायाते वसिष्ठतनये शुभे ॥७॥ स
र्वपापविशुद्ध्यर्थं ददाम्यर्घं च गोमति ॥ वसिष्ठदुहिते देवि शक्रज्येष्ठे य
शस्विनि ॥ त्रैलोक्यवंदिते देवि पापं मे हर गोमति ॥८॥ इत्युच्चार्य द्विजश्रे
ष्ठा मृद्भालस्य पाणिना ॥ विष्णुं संस्मृत्य मनसा मंत्रमेनमुदीरयेत् ॥
९॥ अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसुंधरे ॥ उद्धृतासि वराहेन कृष्णे
न शतबाहुना ॥१०॥ मृत्तिके हर मे पापं यन्मया सर्वसंचितं ॥ त्वया हतेन
पापेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥११॥ इत्येवं मृदमालभ्य स्नानं कुर्याद्यथावि
धि ॥ अपोऽस्मानिति स्नात्वाश्वमेधं यत्फलं लभेत् ॥१२॥ कुरुक्षेत्रे २५
च यत्पुण्यं राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ स्नानमात्रेण तत्प्रोक्तं गोमत्यां ब्रह्म

सन्निधौ ॥१३॥ सिंहस्थे च गुरौ विप्रा गोदावर्यां च यत्फलं ॥ स्नानमात्रेण
तत्प्रोक्तं गोमत्यां ब्रह्मसंनिधौ ॥१४॥ ततः स्नात्वा च परया कुर्यात्कर्म
यथोदितं ॥ देवान् पितॄन् मनुष्यांश्च तर्पयेद्भावसंयुतः ॥१५॥ ये च रौर
वसंस्थाहि ये च कीटत्वमागताः ॥ गोमतीतीरदानेन मुक्तिं यांति
न संशयः ॥१६॥ विनाप्य दत्तदर्भैर्वा विना भावनया तथा ॥ वारिमात्रेण
गोमत्यां गया श्राद्धफलं लभेत् ॥१७॥ ततश्च विप्रानाहूय वेदशान्त
र्थसंश्रयान् ॥ विश्वेदेवादिसंपूज्य पितृणां श्राद्धमाचरेत् ॥१८॥ श्रद्धया
परया युक्तः श्राद्धं कुर्याद्विधानतः ॥ दक्षिणां च ततो दद्यात्सुवर्णं धेनुं तौ रज
तं तथा ॥१९॥ सुवर्णशृंगसहितां रजतखुरभूषितां ॥ रत्नपुच्छीं वस्त्रयुतां
ताम्रपृष्ठीं सवत्सकां ॥२०॥ दद्याद्विजं समभ्यर्च्य वस्त्रालंकारभूषणैः ॥

सन्नद्धसन्यसुतां दद्याद्विष्णुर्मैत्रीयतामिति ॥२१॥ आसीमांते विसृजेत्तान् ब्रा
ह्मणान् नियतः शुचिः ॥ दीनांधकृपणानां च दानं देयं स्वशक्तितः ॥२२॥ गोमत्यां
गोमयश्च स्नानं गोदानं गोपी दर्शनं । दर्शनं गोपीनाथस्य पंचकाराः पंचदुर्ल
भाः ॥२३॥ तस्माद्वै वैष्णवः कर्त्तव्यं गोदानं गोमती तटे । एवं कृते द्विजश्रेष्ठ प्राप्त
तत्त्वो भवेन्नरः ॥२४॥ ये गता नरके घोरे प्रेतत्वं ये गता नराः । पूर्वकर्मवि
पाकेन स्थावरत्वं गताश्च ये ॥२५॥ पितृपक्षे च ये केचित् मातृश्चापि कुलो
द्भवाः ॥ ते सर्वे मुक्तिमायांति गोमती दर्शनात्कलौ ॥२६॥ सततं श्राद्धं नरैर्यै
स्तु गोमत्यां द्विजसत्तमाः । हयमेधस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयं ॥२७ २६
गंगास्नानेन यत्पुण्यं प्रयागे परिकीर्तितं । तत्फलं समवाप्नोति गोमत्यां
श्राद्धकृन्नरः ॥२८॥ विष्णुलोकं हि गच्छंति पितरस्त्रिकुलोद्भवाः ॥ अनेकज
न्मसाहस्रं पापं याति न संशयः ॥२९॥ बाल्ये च यत्कृतं पापं कर्मणा मन

सा तथा । तत्सर्वं विलयं याति गोमती दर्शनेन हि ॥३०॥ यो नरः कार्त्तिकस्नानं गो
मत्यां कुरुते द्विजाः ॥ प्रसन्नो भगवांस्तस्य फलं दद्या सह न संशयः ॥३१॥ प्रत्य
हं कृतभोक्तारं तर्पयेत्सुसमाहितः । प्रत्यहं षड्रसं देयं भोजनं यद्द्विजातये ॥
३२॥ पूजयेत् लक्ष्मदेवं च प्रत्यहं भक्तितत्परः । येनकेन च विधिना स्नातव्यं
नियमेन हि ॥३३॥ ब्राह्मणान् भोजया विप्रा गृहस्थी यान्नियमं नरः । संप्राप्ते कार्त्ति
के मासि संप्राप्ते बोधवासरे ॥३४॥ पंचामृतेन देवेशं स्नापयेत्तीर्थवारिणा ॥
श्रीखंडं कुंकुमोन्मिश्रं मृगनाभिसमुद्भवं ॥३५॥ विलेपयेद्देवदेवेशं भक्त्या दा
मोदरं हरिं ॥३५॥ ऊर्ध्वमेव वारिसंभूतैः कुलस्याकणवीरकैः । तद्विशासं
भवैश्चान्यैः पूजयेद्गरुडध्वजं ॥३६॥ नैवेद्यं रुचिरं दद्यात् सप्तैमैत्रीय
तामिति ॥ गीतवाद्यादि नृत्येन तथा पुस्तकवाचनैः ॥३७॥ रात्रौ जागर

एवं कार्यं स्तोत्रैर्नानाविधैरपि। आहूय ब्राह्मणान् भक्त्या पूज
येत्। ततोऽपरस्मिन् दिवसे पूजयेज्जगद्गुरुं। कार्त्तिकांते च विधि…
संगमे॥४६॥ स्नात्वापि कृष्णं संतर्प्य पूजयेच्च जनार्दनं॥४७॥ स्नुवस्त्रैर्नैवे…
द्यापि समभ्यर्च्य रमापतिं॥ अनुज्ञाप्य विप्राणां वर्नं संप्रार्थ्य तां व्रजेत्॥४८
एवं यः स्नाति विप्रेन्द्र कार्त्तिके चाश्रमसंनिधौ। … विष्णुलो
कं व्रजंति ते॥५२॥ माघस्नानं नरो भक्त्या गोम… तियो द
येत् तया संतुष्टः सह भार्यया॥५३॥ तिलान्… येत्स्यन्क्ति… णस्त्र
मा। मोदका गुडसंमिश्रा प्रत्यहं दक्षिणान्वि…… गोमत्युर्ध्व… लुत्र २७
मः कर्त्तव्यः प्रत्यहं नरैः॥ हे माधव्य सेवये हि न शीतार्थफलवन ५५॥
गोमत्यां स्नाति यो भक्त्या माघे माधववल्लभ। समाप्नोति … …णो कं
तु कोटीवमेवत्॥५६॥ दद्यादुपानहौ चैव कंकुमं च विप्राय तं… संपक

त… विष्णुर्मे प्रीयतामिति॥५७॥ स्वामिकार्ये मृतानां च सं… रिपुसंकु
ले। गुर्वार्थे ब्राह्मणार्थे च मृतानां या गतिः स्मृता॥५८॥ माघे र… ने… लाप्नोति
गोमत्यां नात्र संशयः। सर्वदानफलं तस्य सर्वतीर्थफलं तथा॥५९॥ माघस्ना
नान्नरो याति विष्णुलोकं सनातनं। सर्वान् का … र्वजं
नार्दनं॥५०॥ माघं समापयेत् माघ्यां गोमत्युर्ध्व … श्यावि
प्राः सर्वं संप्रार्थ्य तां व्रजेत्॥५१॥ पापिनोपि द्विज … ।जले
यज्जिनां च गतिं यांति प्रसादाच्चक्रपाणिनः॥५२। … यदं चक्र
पाणिनः। स्नानमात्रेण तत्रोक्ते गोमत्यां चाश्रमसंनिधौ॥५३॥ तत्र ब्रह्महत्या
पं यत्पापं गुरुघातिनि। तत्पापं समवाप्नोति या ज्ञा विघ्नं करोति यः॥५४॥ ब्रह्म
स्वहारिणः पापास्तथा देवस्वहारिणः। स्नानमात्रेण शुध्यंति गोमत्यां ना

त्रसंशयः॥५५॥नीलं[illegible]यप्रदानेन यत्फलं लभते नरः तत्प्राप्नोति न संदे
हः॥ गोमतीनीरसंगमात्॥५६॥ प्राप्नुयादीप्सितान् कामान् गोमतीनीरसं
गमात्। तत्तत्त्वोज्ज्वैर्द्विजाग्र्येणोन्मुखे तपैटकात्॥५७॥ लभते पुत्रका
मस्तु पुत्रानिष्टान्नसंशयः। धनकामस्तु विपुलं धनं प्राप्नोति संगमा
त्॥५८॥ वचसा मनसा चैव कर्मणा यदुपार्जितं तत्सर्वं नश्यते पापं गोम
तीनीरसंगमात्॥५९॥ पीतांबरधरो भूत्वा तथा गरुडवाहनः वनमा
ली च कुंडली दिव्यगंधानुलेपनः॥६०॥ यान्ति विष्ण्वालयं विप्राः पुनर्भवव
[illegible]णं॥ गोमतीस्नानमात्रेण मानवानां न संशयः॥६१॥ इति श्री प्रह्लादसंहि
तायां द्वारकामहात्म्ये गोमतीमहात्म्ये षष्ठोध्यायः॥६॥ ॥७॥ प्रह्लाद उवाच
ततो गच्छे द्विजश्रेष्ठास्तथांगारवं महोदधिं॥ चक्रांका यत्र पाषाणा दृश्यं २८
ते मुक्ति[illegible]दाः॥२॥ यैः पूजितैर्जगन्नाथः तस्मिन्सान्निध्यतां व्रजेत्॥ स

[illegible]नैव[illegible]वैवी[illegible]ते यत्र जनार्दनः॥२॥ यत्र साक्षाद्भगवतः स्थानं दृष्ट्वा व
[illegible]कितं॥ तत्तीर्थं सर्वपापघ्नं चक्राख्यं परमं हरेः॥३॥ यस्य प्रसिद्धिः परमा
त्रैलोक्ये सचराचरे॥ प्रयागादधिकं यत्र मुक्तिदं हस्तिपातने॥४॥ स्त्रैरै
रपि हि[illegible]पेते यत्रांगानि मानवीविणां। अंकितानां हि चक्रेण वर्णमासैर्न
त्र संशयः॥५॥ यं दृष्ट्वा मुच्यते पापात् प्रसंगेनापि मानवः॥ मत्तीर्थं सर्व
तीर्थानां प्रवरं पावनं तथा॥६॥ तत्र गत्वा द्विजश्रेष्ठा प्रक्षाल्य चरणौ मुदा
कुर्यो वाचमायस्पुनः प्रणमेद्दंडवत्ततः॥७॥ प्राणिपत्य गृह[illegible]र्घ्यं पंचरत्नस
मन्वितं॥ सपुष्पाक्षतगंधैश्च फलहेमसुचंदनैः॥८॥ संपन्नमर्घ्यमाद
य पंचमेनमुदीरयेत्॥ प्रत्यङ्मुखः सुनियतः सन्मुखो वा महोदधेः॥ ॐ
नमो विष्णुरूपाय[illegible]चक्राख्याविष्कृत॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं सर्वकाम

प्रदोत्सव ॥१०॥ अग्निश्चतेजोमृडयावदेहेरेतोधविष्णोरमृतस्यनाभिः॥
एतद्ब्रुवन्पाण्डवसत्यवाक्यं ततोवगाहेत्पतिंनदीनां ॥११॥ मृदमालभ
वजलं विप्राविप्रकरस्थितं। धारयित्वाचशिरसास्नात्वाप्रणवपूर्वकं ॥१२
तर्प्पयेत्पितॄन्देवांश्च मनुष्यांश्च यथाक्रमं। तर्प्पयित्वाद्विजेंद्रांश्चप्रसादयि
त्वावनुज्ञितः ॥१३॥ अश्वमेधसहस्रेण सम्यक्कृयष्टेन यत्फलं। स्नानमा
त्रेणतल्लोकं चक्रतीर्थेविवाडवाः ॥१४॥ प्रयागेयत्फलंप्रोक्तं माघ्यांमध्य
वप्रजने। स्नानमात्रेणतल्लोकं चक्रतीर्थेनसंशयः ॥१५॥ कारयेत्ततः
श्राद्धं पितॄणांश्रद्धयान्वितः। विश्वेदेवान्स्तुवर्स्नेनरजतेनतथापितॄन् ॥१६ २९
स्वदृशान्भोजनेनैववस्त्रालंकारभूषणैः। दीनांधलपंगुष्पदानंदे
यंस्व [illegible] ॥१७॥ [illegible] तीर्थेतीर्थवरेविशेषेणद्विजर्षभाः। स्वदानंप्र
कुर्वी [illegible] ॥१८॥ [illegible] तेः ॥१९॥ तंत्रीपनद्वाह्युतांसर्वास्तरणभूषितां
कि [illegible]

[illegible] विप्राय [illegible] सुमेधीयतामिति ॥१९॥ सुविनीतंसुवस्त्रंवृत
[illegible] स्वरंदृयं ॥ भूषयित्वाचविप्रायदद्याद्दक्षिणयासह ॥२०॥ एवंच
ते द्विजश्रेष्ठाः सततंस्नात्वाभवेन्नरः। मुक्तिंप्रयांतितेसर्वेपितरश्चिरकाल
भवाः ॥२१॥ प्रेतयोनिंगतायेवयेचकीटत्वमागताः। पतितानरकेयेचम
हारौरवसंज्ञके ॥२२॥ तेसर्वेमुक्तिमायांतिचक्रतीर्थप्रभावतः। श्राद्धेन
ते द्विजश्रेष्ठागयाश्राद्धफलंलभेत् ॥२३॥ यत्गतिर्मानकानां यज्विनां
यागतिर्भवेत् ॥ चक्रतीर्थेद्विजश्रेष्ठास्तत्रस्नात्वालभेन्नरः ॥२४॥ श्रा
द्धंप्रशस्तंविप्रेंद्राःसंप्राप्तेचेंदुसंक्षये। सूर्यपर्वविशेषेणकुरुक्षेत्रफ
लप्रदं ॥२५॥ श्राद्धेस्नानेतथादानेपितॄणांतर्प्पणेसतो। प्रभासस्य

समंश्रोक्तंसोमपर्वणिएसंशयः२६॥सर्वदापावनंविप्राःवक्रतीर्थंनसं
शयः॥यस्तुश्राद्धंप्रकुर्वीतयात्रायामागतोनरः२७॥वक्रांकितास्तुतनो
छाः संतृप्ताःमानवैःसदा॥यैःपूजितैस्तुविप्रेंद्राविष्णुःसान्निध्यतां
व्रजेत्॥२८॥ववस्तामनसावैवकर्मणासमुपार्जितं॥स्नानमात्रेणगो
मत्यांनश्यतेनात्रसंशयः॥२९॥७॥इतिश्रीप्रह्लादसंहितायांद्वारकाम
हात्म्येवक्रतीर्थप्रभावोनामसप्तमोध्यायः॥७॥प्रह्लादउवाच॥गंगा
यमुनानदी माकालिंदीसरस्वती॥पातशीघ्रं द्विजश्रेष्ठागोमत्युदधि
संगमः॥१॥प्राप्यंतेहेलयायत्रसर्वेकामानसंशयः॥गोमतीजलक
... उतेयत्रसागरः॥२॥पापघ्नंगोमतीनीरंप्राप्यतेयत्रतत्रवासः
यस्य ... वरंमिश्रंमहापातकनाशनं॥३॥गोमतीसंगतायत्रसागरेण
कुर्वी
स्क० ३०

सोप ... तत्प्रोक्तंकलिकालेविशेषतः ... ते
... रसंगमे॥तत्पुण्यंसमवाप्नोतिगोमत्युदधिसंगमे॥पनर्म
... गोमतीसरिद्वरां॥अर्घ्यंदद्याद्विधानेनतत्वार्थंकरयोःअशा
नूं॥६॥मंत्रेणानेनविप्रेंद्राददद्यादर्घ्यंविधानतः॥ब्राह्मणैःसहसंगत्यसदातत्ती
र्थवासिभिः॥७॥भक्त्यार्घ्यंप्रदास्यामिदेवायपरमात्मने॥त्राहिमांनरका
त्घोरात्नमस्तेत्वंबुरूपिणे॥८॥तीर्थराजनमस्तुभ्यंरत्नाकरमहार्णव॥
गोमत्यासहितोदेवगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते॥९॥दत्वार्घ्यंशिखांबध्वासंस्म
त्यजलशायिनं॥कुर्यात्स्नानंप्राङ्मुखःसन्पुनःप्रत्यङ्मुखस्तथा॥१०॥
स्नात्वावपरयाभक्त्यापितॄन्संतर्पयेत्ततः॥विश्वेदेवादिसंपूज्यपितॄ
णांश्राद्धमाचरेत्॥११॥यथाशक्त्यादक्षिणांदद्यात्विष्णुर्मेप्रीयतामिति॥वि

शेषतः प्रदातव्यं सुवर्णं तु द्विजोत्तमाः॥१२॥ दंपत्योर्वाससी सी वैव कंचुको
ष्णीषमेव च। लक्ष्म्या सह जगन्नाथो विष्णुर्मे प्रीयतामिति॥१३॥ महादा
नानि सर्वाणि गोमत्युदधिसंगमे। देयानि द्विजश्रेष्ठा यदीच्छेच्छ्रेय
आत्मनः॥१४॥ यस्तुलापुरुषं दद्याद्गोमत्युदधिसंगमे॥ सद्य द्वीपपति
र्भूत्वा विष्णुलोके महीयते॥१५॥ आत्मानं तोलयेद्यस्तु सुवर्णैः रजतेन
वा। वस्त्रैर्वा कैंकमैर्वापि फलैर्वापि तथा रसैः॥१६॥ स तु कालो गानस्तु
विपुलान् तथा कामान् मनोरमान्। संभुज्य मानस्त्रिदशैर्याति विष्णु
लयं नरः॥१७॥ हिरण्यगर्भदानं तु वामीं मेरुं तथैव च। गोमत्या संगमे दत्त्वा
सर्व[illegible] कामानवाप्नुयात्॥१८॥ भूमिदानं च यो दद्याद्गोमत्यु[illegible] ३१
गे [illegible] द। [illegible] वि [illegible] तान [illegible] न्यतरेता सगता यत्र सा गजेन्द्र

प्र[illegible] दा [illegible] पिवा। गोमत्याः संगमे स्नात्वा [illegible] आय[illegible]
नरो [illegible] ध्या [illegible] धेनुं घृतधेनुमथापि वा। [illegible] ड दानमा[illegible] वा
तस्य स्वर्णमनंतकौ तथा लवणधेनुं च जलधेनुमथापि वा। दत्त्वा या
ति परं स्थानं गोमत्युदधिसंगमे॥२२॥ युगादिषु च सर्वासु गोमत्युद
धिसंगमे। स्नात्वा संतर्प्य च पितॄन् अक्षयं लोकमाप्नुयात्॥२३॥ आषा
ढ्यां च तथा माघ्यां कार्त्तिक्यां संगमे नरः। पितॄणां तर्पणं स्नानं श्राद्धं
पावकपूजनं॥२४॥ कुर्याच्चैव तथा दानं यदिच्छेदक्षयं पदं। पितॄणां वा
क्षया तृप्तिर्गयाश्राद्धेन वै यथा॥२५॥ श्राद्धपक्षे महाभागे गोमत्युदधि
संगमे। पंचकास्तु द्विजश्रेष्ठास्तथा चैवाष्टकास्तु च॥२६॥ वैधृते च व्य
तीपाते छायायां कुंजरस्य च। षष्ठ्यां च कपिलाख्यायां तथा च द्वादशी

ध्रुवं॥गोमत्याः संगमे स्नात्वा दद्याद्दानं स्वशक्तितः॥२८॥ निर्मलं लोकमा
प्नोति यत्र गत्वा न शोचति॥३०॥ श्राद्धपक्षे त्वमावास्यां गोमत्युदधिसंगमे।
हेलया प्राप्यते पुण्यं दत्वा पिंडं न गयासमं॥३१॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन त्व
मावास्यां द्विजोत्तमाः। श्राद्धं हि पितृपक्षांते कार्यं गोमतिसंगमे॥३२॥ य
द्युग्मश्रोत्रियं श्राद्धं यद्वप्यपहृतं भवेत्। पक्षश्राद्धे तु तत्पुण्यं दिनेनैकेन
लभ्यते॥३३॥ श्राद्धं महीनं मंत्रहीनं पात्रहीनमथापि वा। द्रव्यहीनं का
लहीनं मनसः स्वास्थ्य वर्जितं॥३४॥ श्राद्धपक्षे त्वमावास्यां गोमत्यु
धि[illegible]मे। परिपूर्णं भवेत्सर्वं पितॄणां तृप्तिरक्षया॥३५॥ गोमतीक रा
[illegible] नागा न्यैव वा। तिष्ठंतः संगता नघः प्रविष्टा वरुणा
[illegible]यां पिंडदानेन प्रयागे स्थक्षिपात्तने॥ [illegible] पुण्यं समं वा

३२

[illegible]नन्तरः॥३६॥ यद्दिने सर्वतीर्थेषु हेलया वा निषेवनं। स्नानं कु
[illegible]मत्युदधिसंगमे॥३७॥ श्राद्धं तत्त्वमास्यां पितृपक्षे स्यवे द्विजाः। अ
पुत्रा [illegible]या नारी काकवंध्या च या भवेत्॥३९॥ मृतपुत्रा तथा विप्राः संगमे स्नानमा
चरेत्। दोषैः प्रमुच्यते सर्वैर्गोमत्युदधिसंगमे॥४०॥ स्नात्वा वसु स्वमाप्नोति
प्रजां च चिरजीविनीं। यानि कानि च दानानि इष्टापूर्त्तानि संनर्वीतिहि॥४१॥ तानि स
र्वाणि दियानि गोमत्युदधिसंगमे॥ सर्वदेवश्च विप्रेंद्राः पर्वे पर्वे विशेषतः॥४२॥
स्नानं कुर्वीत नियतो गोमत्युदधिसंगमे। दर्शनादेव पापस्य क्षयो भवति हि
द्विजाः॥४३॥ प्रणमेर्मनसस्तुष्टिमुक्तासैवावगाहने। श्राद्धे कृते पितॄणां तुष्टि
स्तिर्भवति शाश्वती॥४४॥ दत्ते मनोरथावाप्तिर्भवते नात्र संशयः। ते ते धन्यास्तु
ते धन्या यैः कृतं पितृतर्पणं॥४५॥ श्राद्धं यत्र पि शार्दूल गोमत्युदधिसंगमे। पि

टपक्षेत्रयेकेवित्येचमातृकलोद्भवाः॥४६॥तथाश्वसुरपक्षेचतथान्येमित्र
बांधवाः…तिर्यक्कुयोनिंगतायेचयेचकीटत्वमागताः॥४७॥स्थावरत्वंगतायेच
मुक्त…येगताः।पिशाचत्वंगतायेचयेचप्रेतत्वमागताः॥४८॥स्नानमात्रे
णतेसर्वेमुक्तिंयांतिनसंशयः।किंपुनःस्नानश्राद्धदानादिगोमतीसंगमेद्वि
जाः॥…त्वामुक्तिमवाप्नोतिमानवोनात्रसंशयः।श्रवणद्वादशीयोगे
गोमत्य…संगमे॥५०॥परमंलोकमाप्नोतियत्रगत्वानशोचति॥संप्र
अप्सका…निगोमत्युदधिसंगमे॥५१॥स्नानंसत्वातथाश्राद्धंचतत्र
…।सम्यक्स्नात्वानरोयस्तुपूजयेद्रुक्मभुजं॥५२॥पीतांबर ३२
धर…नरत्नभूषितः॥चतुर्भुजश्चक्रधरोवनमालाविभूषितः॥५३॥
…रखीनिर्निर्जितारितकेतनः।संस्तूयमानोमुनिभिर्यातिविष्णुपु

रं…॥५४॥गोमतीसंगमेस्नात्वाततस्तस्मिन्नवेन्नरः॥यत्रदेवबंधंनत्वाविष्णु
ना…॥५५॥चक्रंप्रक्षालितंयत्रतक्षोनस्ययमेवहि।तेनैवचक्रती
र्थं…कत्रयेद्विजाः॥५६॥भवंतियत्रपाषाणाश्चक्रकामुक्तिदायकाः
ये…जितेज…न्नाथःस्वयंसान्निध्यंतांव्रजेत्॥५७॥तत्रैवयदिलभ्येतचक्रं
द्वादशाभि…॥द्वादशात्मासविज्ञेयोमोक्षदःसर्वदेहिनां॥५८॥एकचक्रो
कितोय…रवत्यांसुभोमनः।सुदर्शनाभिधानोसौमोक्षैकफलदो
हिसः॥५९॥लक्ष्मीनारायणोद्वाभ्यांभुक्तिमुक्तिफलप्रदः।त्रिभिस्त्रिवि
क्रमश्चैव…त्रिवर्गफलदायकः॥६०॥श्रीप्रदोरिपुहंताचचतुर्भिस्तंयतःस
हि।पंच…वासुदेवस्तुजन्ममृत्युभयापहः॥६१॥प्रद्युम्नःषड्भिरेवासौ
लक्ष्मीकांतिंददातिच॥सप्तभिर्बलभद्रश्चचक्रगोत्रप्रकीर्तितः॥६२॥वं

छितं चाप्यनिर्लज्जयाददातिपुरुषोत्तमः। सर्वदद्याच्चव्यूहोदुर्लभोयः सुरोत्त
मैः॥६३॥ दशावतारोदशभिः राज्यदेनात्रसंशयः। एकादशभिरैश्वर्यं चक्रगः
सप्रयच्छति॥६४॥ निर्वाणं द्वादशात्मासौ द्वादशाभिर्ददातिवै॥ अतऊर्ध्वं महाबा
होसौख्यं मोक्षप्रदायकः॥६५॥ येकेचित्तत्रपाषाणाः सर्वचक्रेणचक्रिताः।
तेषां स्पर्शनमात्रेणमुच्यते सर्वकिल्बिषैः॥६६॥ यश्चक्रतीर्थेनरः स्नात्वा दृष्ट्वा
चक्रधरं हरिं॥ नापुत्री नाधनी रोगी जायते नात्रसंशयः॥६७॥ ब्रह्महत्या
दिकं पापं मनोवाक्कायकर्मजं। तत्सर्वं विलयं याति सद्यश्चक्रांकदर्शनात्॥
६८॥ म्लेच्छदेशेऽशुभेवापिचक्रांकोयत्र दृश्यते। तत्रैव व[illegible]क्तिदं ना ३५
त्रसंशयं॥६९॥ मृत्युकालेपिसंप्राप्तेयदिधारयतेहृदि। चक्रांकं[illegible]यस्ताम नं
[illegible] संपदः॥७०॥ [illegible]दयस्थे च चक्रांके दूतावै[illegible] सर्प्प
[illegible] नदा॥७१॥ वैष्णवं लोकमाप्नोति नात्रकार्याविचारणा

[illegible] समन्वारः [illegible] पुनर्धार्मिकः शुचिः॥७२॥ [illegible] स्नाद
चक्रतीर्थे तथैवचा मुच्यते पातकैर्घोरैर्मानवो नात्रसंशयः॥७३॥ राज
संसत्वमायाति विष्णोर्धर्मसमुद्भवं॥ क्षेत्रस्यतस्य म[illegible] सत्यमेत
त्प्रकीर्तितं॥ तामसं राजसं वापि यच्चित्तं विष्णुपूजने॥७४॥ तत्सर्वं स[illegible] त्व
मायाति निम्नगा वयथार्णवे॥ दुर्लभा द्वारका विप्रा दुर्लभं गोमतीजलं॥७५॥
दुर्लभं भक्तिजागरं रात्रौ नंदायां तस्य संनिधौ॥७६॥ इतिश्रीप्रह्लाद
संहितायां द्वारकामहात्म्येष्टमोध्यायः॥८॥ ७॥ प्रह्लाद उवाच॥ ततोग
च्छेद् द्विजश्रेष्ठाः सप्तकुंडानसुविश्रुतान्। सर्वपापप्रशमनान्। ऋद्धि
वृद्धिविवर्द्धनान्॥१॥ आराधितः स्वयं यत्र रुद्रिराविर्भूत्वह। संस्तूयमा
नो मुनिभिर्लक्ष्म्या सह जगत्पतिः॥२॥ अर्हणं च जनाद्वचक्रे हरये सुरनिम्न
गा। वामपार्श्वे स्थितां पश्चाम जिघेत्तु समुद्यता॥३॥ सनकाद्या[illegible]

द्वि
स्तुताःसर्वैस्तेमानसाः[illegible]जाः।पृथक्पृथक्ह्रदान्नत्वानिषिषिचुःसागरो
द्भवां॥४॥ततोलक्ष्मीह्रदःप्रोक्तोदेव्यानाम्नैवसंगताः।द्वापरस्यां
तेरुक्मिणीसंश्रयेणतु॥५॥रुक्मिणीह्रदमित्येतत्कलौख्यातंचविष्यति।न्न
गुणसेवितंयस्मात्न्नगुतीर्थमितिस्मृतं॥६॥तस्मिन्नत्वामहाभाग
प्र८दाप्यवरलोमग्वा।आवश्यवज्ञशान्नगृहमाश्चुरवंनियतःसुचिः।७
संपूर्णमार्घ्यमादायफलपुष्पादिभिस्तथा।करसंपुटमादायमंत्रमेन
मुदीरयेत्।८।नमस्यात्वर्घ्यंप्रदास्यामिह्रदेरुक्मिणिसंज्ञके।सर्वपापवि
नाशायरुक्मिण्याःप्रीणनायच।९।स्नानंकुर्यात्ततोविप्रा[illegible]तत्वाषि
रसितारकं।देवान्मनुष्यान्संतर्प्यपितॄन्यथाविधानतः।१०।श्राद्धंततःकु
र्वीतविधानात्प्रयत्नकितः।दक्षिणांचततोदद्यात्रजतंकांचनमेवच।
११।विप्रोततःप्रदेयातिस्रकानिरसवंतिच।दंपत्येभोजनंदद्यात्मिष्ट ३५

कीर्तेना[illegible]
न्नेन[illegible]रिक्षसंघरज्यास्त्रियश्चान्यःसप्तशक्तितः।कंचुकै
रत्न[illegible]प्रश्चरु[illegible]यतामिति॥१३॥एवंचतेद्विजश्रेष्ठाःतत्रस्नातोभवेन्न
रः।सर्वान्कामा[illegible]वाप्नोतिविष्णुलोकंसगच्छति॥१४॥वसन्तेचसदागेहेलक्ष्मी
स्तस्यनसंशयः।पुरमेवखमाप्नोतिलक्ष्मीस्तस्यप्रसीदति॥१५॥आरो
ग्यंमनसस्तुष्टिर्नोद्वेगःकथंचन।विघ्नाणांचात्तयापिप्रजाभवतिनि
श्चला।१६।हीनसत्त्वोनचभवेत्नभवेत्परयाचकः।आढ्योभवतिसर्वत्रयःस्ना
तोरुक्मिणीह्रदे॥१७॥नलक्ष्म्यामुच्यतेविप्रानोलक्ष्म्यावियुतोनरः।नवैरंक
[illegible]तस्ययःस्नातोरुक्मिणीह्रदे॥१८॥गमनागमनंनस्यात्संसारभ्रमणंत
था।दुःखशोकौनतस्ययःस्नातोरुक्मिणीह्रदे॥१९॥सर्वपापविनिर्मुक्तो
महाभयविवर्जितः।सर्वकामसमायुक्तोयातिविष्णुपदंनरः॥२०॥इतिश्री
ब्रह्मांडसंहितायांद्वारकामाहात्म्येरुक्मिणीह्रदमाहात्म्यंनामनवमोऽध्यायः।

ब्रह्मोवाच ॥ ततो गच्छेत् द्विजश्रेष्ठा तीर्थं पापप्रणाशनं ॥ सकलासमितिख्यातं
नृगतीर्थमनुत्तमं ॥१॥ नृगो यत्र महीपालः सकलासवसुंधरः ॥ तस्मेन
सह संगत्य स प्राप परमां गतिं ॥२॥ ऋषय ऊचुः ॥ नृगो नाम नृपः कोयं कथं
तस्मिन् संगतः कर्मणा सकलाश्चत्वं केन नद वद विस्तरात् ॥३॥ ब्रह्मोवाच ॥ नृ
गो नाम नृपो विप्राः सार्वभौमो बलाधिकः ॥ बुद्धिमान् धृतिमान् दक्षः श्रीमान् सर्व
गुणान्वितः ॥४॥ अनेकशतसाहस्रा भूमिपा नाभ्यूतछपे ॥ हस्त्यश्वरथसंयोध
पत्तिभिर्विकुनिर्टितं ॥५॥ सैन्यं च तस्य नृपतेः कोशं चैवाक्षयं तथा ॥ स नित्यं द्विज
भक्त्या देवताराधने रतः ॥ महादानानि विविधान्यददत्यनुदिनं नृपः ॥ प्राप्य तु
गोसहस्रं तु [illegible] ॥७॥ प्रक्षाल्य चरणौ [illegible] सनेस्थ २६
ते ॥ [illegible] नोपलिप्य च ॥८॥ स पु[illegible] धूपे
नाथ ॥ [illegible] ततः प्रदेया [illegible] प्रतिविधाय गां तथा ॥९॥ तांबूलं सहिवां

[illegible] मुकीर्तिमा [illegible]
[illegible] पत् [illegible] दीयतामिति [illegible]
[illegible] ॥ एवं प्रददतस्तस्य यजत [illegible] ॥ [illegible] यैक
[illegible] ते ॥ [illegible] जतः ॥ एकदा तु द्विजश्रेष्ठा जेसु [illegible] सितव्रतं
[illegible] यातं नृ [illegible] प्रतिग्रहपराङ्मुखं ॥ तं चाबवाद [illegible] पतिः सतांजलि
पुटस्थितः ॥११॥ मां तु उद्धर महाभाग तपांकरुणपानिधे ॥ गृहाण गां मया
दत्तां दत्यांसत्वां नमोस्तु ते ॥१२॥ तच्छुत्वा च वचनं तस्य त्वा निछन्नपि गौरवा
त् ॥ नृपस्य चाब्रवीत् विप्रः एवमस्त्विति सज्जितः ॥१४॥ अवनिज्य ततः पादौ प्रि
रसा धरयन्नृपः ॥ सुवर्णशृंगसहितां रूप्यखुरसमन्वितां ॥१५ रत्नपुछी
कांस्यदोहांसितवस्त्रावगुंठितां ॥ समभ्यर्च्य च विप्रेंद्र ददौ दक्षिणयान्वितां ॥
१६ ॥ आसीमां तमनु नृप कृष्टो राजा बभूव ह ॥ यौवनोद्दामरूपां कुरूणां हंसी

नाम्नेति विश्रुतां ॥१७॥ गांगस्य च गृहं प्राप्तो दामवर्कां स वसकां । सतनय
संसार्दद्धदौ ब्राह्मणसत्तमः ॥१८॥ कुटुंबं यत्र वसे नैवं मध्याह्ने च षितां तदा
गृह । त्वानिर्ययो विप्रोपि सकच्चाजलाम्नयं ॥१९॥ मार्गे गजान्म संबाधेन स्वो
सो बोध्दर्शनात् । हस्त्यां दाछिधं साधेनु श्रीलि ॥ स्य य ये तदा ॥२०॥ विचिन्त्य
न सकलामुर्वी नापश्यत्तां द्विजर्षभः । सायये वद्भुता धेनुः स्मन रूढा जगार्य
[illegible] ॥ द्वितीयं द्विप न विप्रानाहूय द्विजसत्तमः । संप्रदर्पावि धनं कृपावस्त्र
कारलोजनैः ॥२२॥ [illegible] षिवत् गांददौ तावसन्नपः सोमशर्मणो । गृहीत्वाता
नवन्नातू [illegible] ॥ द्विजर्षभः ॥२३॥ ब्रह्मादत्वाय ॥ [illegible] विप्रो विचिन्त्य ३१
[illegible] ततः । ददर्श पृथिगच्छंतं । दृष्टतः सोमशर्मणः ॥२४
[illegible] घानाहूय [illegible] तं यास्य सेकथं । सतस्य [illegible] सयन्
[illegible] विप्रो ततः प्रदेयां [illegible]
रा.

[illegible] सुकीर्त्तिना [illegible] गौ हि मया लब्धा गां नत्वा निस्व मंदिरं गोकु [illegible] बं मं
[illegible] पत्त [illegible] ग्रीयता [illegible] ॥२६॥ ब्राह्मणाच्चा [illegible] ॥ ममापि राजतो [illegible] । ममेयं
[illegible] संप्राद [illegible] सो विप्र त्वं मयि जाचति मंदिरं ॥२७॥ सो [illegible] दधव्
र [illegible] कथं मां व [illegible] ॥ गतं प्रिवै मया लब्धा बलान्नेतुं च मूढसि ॥२८॥ ममे
य प्रेतिसंलब्धः सोम [illegible] र्मा ब्रवीद्वचः । प्रज्वलन् क्रोधरक्ता [illegible] मेय मिति
[illegible] रः ॥२९॥ विवदंतौ तथा विप्रौ राजद्वारमुपागतौ ॥ कुर्वाणां कलहं घोरं त्य
क्त्वा मौ स्वजीवितं ॥३०॥ सीलद्वौ ब्राह्मणौ दृष्ट्वा [illegible] पं तौ तौ परस्परं । राज्ञे निवेद
यामास द्वारस्थः प्रणयपूर्वकं ॥३१॥ अविज्ञाय स विप्रौ तौ विवदंतौ रुषान्वि
तौ । कामव्याकुलचेतस्कः परं विवशतां नृपः ॥३२॥ एवं विवदमानौ तौ त्रिरात्र
मुपोषितौ । अवज्ञातौ नृपेणाथ राजानं परिचुक्रुधुः ॥३३॥ ऊचतुः कुपितौ
[illegible] वं समयौ नृपं [illegible] ॥ [illegible] मन्यसे यस्मात् त्वं न निर्गच्छसि मंदिरात् ॥३४

शास्ताभवान्प्रजानांहिनन्यायेननियोक्ष्यसि॥नविष्यतिंभवांस्तस्मात्तक
लासोनसंशयः॥३६॥एवंशप्त्वातदाविप्रावन्यस्मैगांप्रदायतौ।क्षुधितौखेद
संयुक्तौस्वगृहंगंतुमुद्यतौ॥३७॥प्रस्थितौतौनृगोद्वारिआगत्यसमुपस्थितः
दंडवत्प्रणिपत्याथकृतांजलिरभाषत॥३८॥अमोघवचनौयूयंतथानतदन्यथा॥
ममोपरिदयांकृत्वाशापांतमुपदिश्यतां॥३९॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वासोमशर्माब्रवी
त्॥द्वापरस्ययुगस्यांतेभगवान्देवकीसुतः॥४०॥वसुदेवगृहेराजन्हरिराविर्भ
विष्यति।तस्यसंस्पर्शनादेवपापमुक्तिर्भविष्यति॥४१॥इत्युक्त्वातौतदाविप्रौप्रय
तौस्वनिवेशनं॥राजाबहुविधान्भोगान्भुक्त्वाश्रेष्ठान्स्वभूमिपाः॥४२॥ईदृशाव
विविधैर्यज्ञैःकालधर्ममुपेयिवान्॥ततोगाद्धर्मराजस्यदीव्यंभवनमुत्तमं॥४३॥
सत्कृतोधर्मराजेनस्वागतेनन्टपोत्तमः॥प्रथमंसुकृतंराजन्नथवादुःकृतंविभोऽय
थेप्सितं [illegible] यमंप्रतिपाद्य।अनुज्ञातोयमेनैवतत्कलासोऽभवत्तदा
४४॥ [illegible] नाणिमकृकलासत्वमाप्तवान्॥एकस्मिन्दिवसेवत्सा॥सर्वेय

३८

दुकुमारकाः॥वनंजग्मुर्मृगान्हंतुंप्रद्युम्नाद्याःसहस्रशः॥४६॥तृषान्वितास्तमध्या
ह्नेविचिन्वंतोजलंकूपे।सत्वंसंसूमतत्रकृकलासंचसंस्थितं॥४७॥ततःकुम्भोद
रेणायनंतदायदुकुमारकाः।आनीयमानःसतदागुरुत्वान्नववान्हा॥४८॥यदा
नशक्तास्तेसर्वेगत्वाकृष्णगृहेस्तदा॥ददर्शतंतदाकृष्णोन्तर्गमत्वास्मयन्निव॥४९॥
विक्षेपवामहस्तेनलीलयैवजगत्पतिः॥कृतांजलिर्वाचेदंभक्त्यापरमयायुतः॥
५०॥संस्पृष्टोसौभगवतानिर्मुक्तःशापबंधनात्॥त्यक्त्वाकलेवरंराजादिव्यस्र
गनुलेपनः॥५१॥नमस्तेजगदाधारसर्गस्थित्यंतकारिणे।सहस्रशिरसेतुभ्यंब्र
ह्मणेनंतशक्तये॥५२॥एवंसंस्तुवतस्तस्यभगवान्देवकीसुतः।तुष्टोहंवरंवरंब्रू
हियत्तेमनसिवर्त्तते॥५३॥याहिपुण्यकृतान्लोकान्दर्शनास्पर्शनान्मम॥एवमु
क्तस्तुदेवेनसंप्रहृष्टतनूरुहः॥५४॥उवाचयदितुष्टोसियदिदेयोवरोमम।ज
ल्पीयंममनाम्नातुख्यातिंगच्छतुकेशव॥५५॥यःस्नात्वापरयाभक्त्यापिंडंसंतर्प्य

यिष्यति। त्वत्प्रसादेन गोविंद तव लोकं स गच्छतु॥ ५६॥ एवं न विष्यतीत्युक्त्वा तत्रैवांत
रधीयत। स वराजो विमानेन दिव्यगंधानुलेपनः॥ ५७॥ जगाम त्रिदिवं विप्रा विष्णोर्विबु
धैरपि संस्तुतः॥ ५७॥ चक्राद्भवाय। तदा प्रभृति विप्रेंद्रास्तत्र कूपोन्नृपाश्रयात्॥
वरप्रदानात् त्वभस्य पावनः सर्वदेहिनां॥ ५८॥ तत्र गत्वा द्विजश्रेष्ठा अर्घ्यं दद्याद्वि
धानतः। फलपुष्पाक्षतैः सर्वैश्चंदनेन च भूसुराः॥ ५९॥ नमस्ते विष्णुरूपाय विष्ण
वे परमात्मने। अर्घ्यं गृहाण देवेश कूपेऽस्मिन्नृगसंज्ञके॥ ६०॥ ततः स्नात्वा द्विज
श्रेष्ठा मंत्रमालभ्य पाणिना। संतर्प्पयेत् पितॄन् देवान् मनुष्यांश्च यथाक्रमं॥ ६१॥
ततः श्राद्धं प्रकुर्वीत पितॄनुद्दिश्य भक्तितः। विप्रेभ्यो भोजनं दद्यात् दक्षिणां वस्त्रभ
क्तितः॥ ६२॥ विशेषतः प्रदातव्या सवत्सा गौः स्वलंकृता। शय्यां सोपस्करां दद्यात्
विष्णुर्मे प्रीयतामिति॥ ६३॥ दीनांधकृपणानां च वस्त्रदानं योपसेविनां दद्याद्धनं स्व
शक्त्या वित्तशाठ्यं विवर्जितः॥ ६४॥ स्नानमात्रेण विप्रेंद्रा लभेद्गोदानजं फलं।
पितॄणां श्राद्धदानेन वियोनिं न च गच्छति॥ ६५॥ तत्कलासेन तं श्राद्धं यैर्नैरेस्तृप्ये ३९

४ ण्यं तथा। स्वर्गे द्विकुलोत्कं कुपितृभिः सहितो नरः॥ ६६॥ ततो मलोरस्या वाप्तिर्यात्रा
वसुफलं लभेत्॥ सर्वतीर्थफलावाप्तिर्जतेनात्र संशयः॥ ६७॥ इति श्रीस्कंदे संहि
तायां द्वारकामाहात्म्ये तत्कलासकूपमहिमावर्णनं नाम दशमोऽध्यायः॥ १०॥ चक्रा
द्भवाय॥ ततो गच्छेत् द्विजश्रेष्ठास्तीर्थं पुंदाद्भवे॥ यस्य दर्शनमात्रेण गंगास्नान
फलं लभेत्॥ १॥ यस्योत्पत्तिर्मया पूर्वं कथिता द्विजसत्तमाः॥ यस्याः संस्मरणाद्दे
वकीर्तनात् पापनाशनं॥ २॥ हरिणा या समानीता रुक्मिण्यर्थे महात्मना। यस्यां
गंडूषमात्रेण हयमेधफलं लभेत्॥ ३॥ विष्णोः पादप्रसूता या वैष्णवीति विविश्रु
ता। तत्र गत्वा महाभागा गृहीत्वार्घ्यं विधानतः॥ ४॥ नमस्ते त्वां भगवति विष्णुपाद
तलोद्भवे॥ गृहाणार्घ्यमिमं देवि गंगे त्वं हरिणा सह॥ ५॥ इत्युच्चार्य द्विजश्रेष्ठा मंद
मालभ्य पाणिना॥ प्राङ्मुखः संयतो भूत्वा स्नानं कुर्यात् यतेंद्रियः॥ ६॥ देवान्पि
तॄन् मनुष्यांश्च तर्पयेद्दत्तैस्तिलैः॥ उपकूलोपकूलांश्च रूप ब्राह्मणांस्तथा।

९॥श्रद्धयापरयायुक्तःश्राद्धंकुर्याद्विचक्षणः॥यथोक्तांदक्षिणांदद्यात्सुवर्णंरजतंत
था॥८॥दीनांधकृपणेभ्यश्चदानंदद्यात्स्वशक्तितः॥विशेषतःप्रदातव्यंसुवर्णं
द्विजसत्तमाः॥उपानहौततोदेयौजलकुंभंद्विजातये॥दध्योदनंचलवणंशाकं
जीरकसंयुतं॥१०॥रक्तवस्त्रैःकंचुकीभिःरुक्मिणीपरिधापयेत्॥विप्रपत्नीश्चवि
प्रांश्चविष्णुर्मेप्रीयतामिति॥११॥एवंकृतेद्विजश्रेष्ठास्तत्रतत्तयाभवेन्नरः॥पितृणा
मक्षयातृप्तिर्गयाश्राद्धेनवैयथा॥१२॥वैष्णवंलोकमायांतिपितरस्त्रिकुलोद्भवाः
जीवंतेसश्रियायुक्तःपुत्रपौत्रसमन्वितः॥१३॥प्रीतःसदाभवेत्तस्यरुक्मिण्यासह
केशवः॥यच्छतेवांछितान्कामानैहिकामुष्मिकान्प्रभुः॥१४॥इत्तंमहात्म्यमतु
लंविष्णोःपादोदकस्यच॥यःशृणोतिनरोभक्त्यासर्वपापैःप्रमुच्यते॥इतिश्रीस्कं
दसंहितायांद्वारकामहात्म्येविष्णुपदमहिमानामैकादशोध्यायः॥११॥श्रीप्रह्लादउ॰ ४०
ततोगच्छेद्द्विजश्रेष्ठाःगोप्रचारमतःपरं॥यत्रस्नात्वानरोमर्त्योलभेद्गोदानजंफलं॥

लभेत्॥१॥यत्रभातिजगन्नाथोवृतोनभसिदैवतैः॥तिलदानंचतत्प्रोक्तंद्वादश्यांद्विज
सत्तमाः॥२॥ऋषयऊचुः॥कथंतुतत्रदैत्येंद्रलभजोपसंज्ञकं॥[illegible]कथयतत्त्वेन
यत्रयातिजनार्द्दनः॥३॥प्रह्लादउवाच॥हतेकंसेभोजराजेरुक्मिणामितनेजसा॥उग्र
सेनेनिविष्टेचमधुपुर्यांमहात्मना॥४॥उद्धवंप्रेषयामासगोकुले[illegible]प्रियः॥स्व
सुदांप्रियकामार्थंगोपगोपीजनस्यच॥५॥सनमस्कृत्यगोविंदंययौनंदगोकु
लंसतत्सादृश्यवेषेणवस्त्रालंकारभूषणैः॥६॥तंदृष्ट्वादिवसस्यांतेगोविंदानुच
रंप्रियं॥उद्धवंपूजयामासुर्वस्त्रमाल्याहिरण्यादिभिः॥७॥तंतुकवंतंविश्रांतंयशोदापु
त्रवत्सलः॥नंदश्चबाष्पपूर्णाक्षःपप्रच्छानामयंहरेः॥८॥कच्चिदास्तेसुखंपुत्रोरा
मकृष्णोयदूत्तमः॥कच्चित्स्मरतिगोविंदोवयस्यान्गोपबालकान्॥९॥इत्युक्त्वाबाष्प
पूर्णाक्षीयशोदानंदएवच॥रुरुदुःसुस्वरंदीनौपुत्रस्नेहवशंगतौ॥१०॥उद्धवस्तौ
ततोदृष्ट्वाप्राणसंस्थाप्यमागतो॥मधुरैःकृष्णसंदेशैःस्नेहयुक्तैररंजयत्॥११॥नमस्कृ
रोतिभवतीभवंतंचसहाग्रजः॥अनामयंपृष्टवांश्चतौचक्षेमेणतिष्ठतः॥१२॥कच्चित्प्रेम

घ्यति दाशार्हप्रामेण सहितः प्रभुः ॥ अत्रागत्य जगन्नाथो विधास्यति सवो हितं ॥१३॥
इत्येवं लक्ष्मसंदेशैः समाश्वास्य तदोद्धवः ॥ सुखं सुष्वाप शयने नंदाद्यैरभिनंदितः ॥
१४॥ गोप्यस्तदा रथं दृष्ट्वा द्वारे नंदस्य विस्मिताः ॥ कोयं कोयमिति प्रोचुः लक्ष्मागमनशं
कया ॥१५॥ गोपालराजस्य गृहे रथेनादित्यवर्चसा ॥ समागतो महाबाहुः लक्ष्मवेषा
नुगः सदा ॥१६॥ परस्परं समागत्य सर्वास्ता व्रजयोषितः ॥ विविक्ते लक्ष्मणो दूतं ताः प्र
प्रोचुः शोककर्शिताः ॥१७॥ गोप्य ऊचुः ॥ कस्मात्त्वमिह संप्राप्तः किं ते कार्यमिहाधवे
दग्धस्य रूपप्रतिछिन्नो ह्यस्मान्किं द्रष्टुमिच्छसि ॥१८॥ पूर्वमेव हतं तेन लक्ष्मेन हृद
यादिकं । पाययित्वाधरविषं योषिद्घाती पलायितः ॥१९॥ इत्येवमुक्त्वा ता गोप्यो मुमु
र्छुः शोकविह्वलाः ॥ इदं त्यः लक्ष्मदारास्तं संपेतुर्धरणीतले ॥२०॥ उद्धवस्तं जनं दृ
ष्ट्वा लक्ष्मस्नेहकृताशयं ॥ आश्वासयामास तदा वाक्यैः श्रोत्रसुखावहैः ॥२१॥ उ ४२
द्धव उवाच ॥ भगवानपि गोविंद हे सख्यः कंदर्पशरपीडितः ॥ न भुंक्ते न स्वपिति वि
चिंतयन्वस्त्वहर्निशं ॥२२॥ ततः तावद्वतं तस्य ललिता क्रोधमूर्छिता ॥ उद्धवं ता

म्रनयना सोवाच रुदती तदा ॥२३॥ ललितोवाच ॥ असत्यो भिन्नमर्यादः क्रूरः क्रू
जनप्रियः ॥ त्वं मा वृथास्मत्पुरतः कथां तस्य महात्मनः ॥२४॥ धिक् धिक् पापसमाचा
रो धिगसौ निष्ठुराशयः ॥ हित्वा यः स्त्रीजनं मूढो गतो द्वारवतीं हरिः ॥२५॥ श्यामोउ
वाच ॥ किं तस्य मंदभाग्यस्य त्वस्य पुण्यस्य दुर्मतेः ॥ मा कुरुष्व कथाः साधो कृथाः
कथयत परा ॥२६॥ धान्युवाच ॥ केनायं हि समानीतो दूतो दुष्टजनस्य च ॥ यातु तेन
पथा पापः पुनर्नायाति चेन्न च ॥२७॥ विशाखोवाच ॥ भूतानां घातने यस्य नास्ति
पापं न तं नयं ॥ तस्य स्त्रीहनने साधो शंका कापि न विद्यते ॥२८॥ राधोवाच ॥ न
शीलं न कुलं यस्य ज्ञायते जन्म कर्म च ॥ हीनस्य पुरुषार्थेषु तेन संगो निरर्थकः ॥२९
॥ शैब्योवाच ॥ कदोद्धव महाबाहुः नागरीजनवल्लभः ॥ समेष्यती ह दाशार्हः पद्मपत्रा
यतेक्षणः ॥३०॥ पद्मोवाच ॥ सत्यं ब्रूहि महाभाग किं करोति यदूत्तमः ॥ संहतो नागर
स्त्रीभिः कथास्माकं करोति किं ॥३१॥ भद्रोवाच ॥ हा लक्ष्म गोपप्रवर हा गोपीजनवल्ल
भासमुद्धर महाबाहो गोपीः संसारसागरात् ॥३२॥ प्रह्लादउवाच ॥ इति ता विविधै

वक्त्रैः प्रलपंत्यो व्रजस्त्रियः॥ रुरुदुः सुस्वरं देवोस्मरंत्यः कृष्णचेष्टितं॥२३॥ तासां
तद्रोदितं श्रुत्वा न किं वक्तेह संगतिं। विस्मयं परमं गत्वा साधु साध्विति चाब्रवी
त्॥२४॥ उद्धव उवाच॥ यन्न प्राप्तानवहरोन देवान महर्षयः॥ स्वभावमनुगच्छंति
सर्वा धन्या व्रजस्त्रियः॥२५॥ सर्वासांस फलं जन्म जीवितं यौवनं धनं। यासां प्रेम्णा
जगवति नित्यं [illegible] नि वारिणी॥२६॥ गोप्य ऊचुः॥ साधु दर्शय गोविंदं साधु
दर्शय वल्लजं॥ न यास्मान् साधु तत्रैव यत्र तिष्ठति साच्युतः॥२७॥ श्रुकादिरुवाच॥
तासां तद्भाषितं श्रुत्वा तथा विलपितं बहु॥ बाढमित्येव निश्चित्य उद्धवः स्नेहविह्व
लः॥२८॥ उद्धवेन समं सर्वास्ति तत्त्वा व्रजयोषितः॥ अनुजग्मुर्मुदा युक्ताः कृष्ण
दर्शनलालसाः॥२९॥ गायंत्यः प्रियगीतानि तद्गुणानि [illegible] ॥ जग्मुः सहैव
शनकैः उद्धवेन व्रजांगनाः॥४०॥ यदुपुर्यां ततो दृष्ट्वा [illegible] यः॥ अघ
देवं प्रपश्य [illegible] ॥४१॥ द्वारवत्यां तु गमनान [illegible] लक्ष्मीपते ५२
स्तथा॥ [illegible] षबंधना॥४२॥ संप्र [illegible] नः सर्वा ४२

स्त्री रेमय [illegible] उद्धवः श्री [illegible] पिकाः कृष्ण गोपिकाः [illegible] ॥४३
स्थीयतामत्र मे मातः [illegible] जनाह्निः॥ लक्ष्मः कमलपत्राक्षो [illegible] स्य तिसर्वे
त्तिं॥४४॥ गोप्य ऊचुः॥ कस्यो [illegible] वाद्वं वात्र सरः सारस [illegible] पंक
जैश्चित्रं कल्हार कुमुदोत्पलैः॥४५॥ मयो नाम महादैत्यो [illegible] विकृतः
तेन सरः [illegible] तस्य नाम्ना च विश्रुतं॥४६॥ गोप्य ऊचुः॥ [illegible] गोविंदं
साधु दर्शय वाक्कतां नयनानंदजनकं तापत्रयविनाशनं॥४७॥ तच्छ्रुत्वा वचनं
तासां गोपिकानां तदोद्धवः॥ दूतैः समानयामास श्री [illegible] शी [illegible] ॥४८॥
आयांतं तं रथानेन दृष्ट्वा देवकिनंदनं। भ्राजमानं स्ववपुषा वनमालाविभूषितं॥४९॥
ज्वलत्किरीटमुकुटं स्फुरन्मकरकुंडलं॥ श्रीवत्सांकं महाबाहुं पीतकौशेयवाससं॥
५०॥ आतपत्रैर्वृतं मूर्ध्नि संवृतं यदुपुंगवैः॥ संस्तुतं बंदिभिः सर्वैः गीतवादित्रनिः
स्वनैः॥५१॥ पौरजानपदैर्लोकैर्वृतं [illegible] सर्वतो वृतं॥ सपश्यन् नु हंसमिथुनैः सरः
सारसशोभितं॥५२॥ तं दृष्ट्वाच्युतमायांतं लोककांतं मनोहरं॥ प्रियं प्रिया [illegible] रात् द

स्मृत्वा मुकुंदं तास्ता व्रजांगनाः ॥५३॥ विरहसंज्ञामवापुस्ता विलपन्त्युपचक्रमुः। हा नाथ
कांत हा स्वामिन् हा व्रजेश मनोहर ॥५४॥ संवर्द्धितास्म वै बाल्ये क्रीडितास्च सबा
लकैः। तेन त्वया परित्यक्ताः कथं दुष्टोसि निर्घृण ॥५५॥ स्वामिन् भक्तपरित्यागः
सर्वशास्त्रेषु गर्हितः। त्यजतास्मान् वने वीर तत्त्वं नावेदितं त्वया ॥५६॥ न ते धर्मो
न सौहार्द्दं न सत्यं न च मित्रता। चिरं मा त्वं परित्यागी कथं यास्यसि सत्कृतिं ॥५७॥
प्रद्युम्न उ॰ ॥ श्रुत्वा तासां विलपितं गोपीनां पुष्करेक्षणः। अनन्यशरणाः सर्वा ज्ञा
त्वा भगवान् विष्णुः ॥५८॥ सांत्वयामास वचनैर्व्रजेशस्ता व्रजांगनाः। अध्यात्म
शिक्षया गोपीः प्रत्युक्ता अन्वशिक्षयत् ॥५९॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भवतीनां वियो
गो मे कदाचिदपि नैव हि। वसामि हृदये शश्वद्भूतानामविशेषतः ॥६०॥ अहं सर्व
स्वरूपश्च व्योम भक्तो देवाः सवासवाः। आदित्या वसवो रुद्राः साध्या विश्वे मरुद्गणाः।
॥६१॥ विष्णुर्ब्रह्मा [illegible] रुद्रश्च शक्तिर्गणा महर्षयः। इंद्रियाणि मनो बुद्धिरूपाश्च सत्त्वं
रजस्तमः ॥६२॥ कामः क्रोधश्च लोभश्च [illegible] मोहोऽहंकार एव च ॥ एतत्सर्वमशेषेण मत्तो 4२

गोप्यस्तु तां कौ हि हेतुसंयुक्ते याः संबोधिता [illegible] यथापि मायाहृदया नापैति मधुसूदनात् ७ छेक १८

गोप्यः प्रवर्त्तते ॥६३॥ एतज्ज्ञात्वा [illegible] मा गाः मा स्म शोके मनः तथा। सर्वभूते
षु मां नित्यं चिंतयध्वमकिल्बिषाः ॥६४॥ ताः श्रुत्वा वचनं कृष्णात् गोप्यो विधूतबं
धनाः। विमुक्तसंशयक्लेशा दर्शनानंदसंप्लुताः ॥६५॥ ऊचुश्च गोपवध्वस्ताः च
मदर्शननिर्मलाः। अद्य नः सफलं जन्म त्वद्य नः सफला दृशः ॥६६॥ यत्त्वां पश्या
म गोविंदं नारीजनसुवल्लभं। पुण्यहीना न पश्यंति तस्मात्त्वं पुरुषं परं ॥६७॥
गोप्य ऊचुः। अहो तो हि प्रभावस्ते सरसस्यास्य सूदाहृतः। विधिं ब्रूहि जगन्नाथ वि
स्तराच्च हलिनंदन ॥६८॥ श्रीभगवानुवाच ॥ दर्शनात् सरसस्यास्य निर्मुक्ताः
[illegible] प्रबंधनाः। स्नानाद्वै सकलान् कामान् अवाप्स्यथ व्रजांगनाः ॥७०॥ श्री[illegible]
भवतीनां मया सार्द्धमघसंजातदर्शनं ॥ तस्मान्मया सदा ह्यत्र स्नातव्यं नियमे
न हि ॥७१॥ यः स्नात्वा परया भक्त्या पितॄन् संतर्पयिष्यति। श्रावणस्य सिते प
क्षे द्वादश्यां नियतः शुचिः ॥७२॥ दत्वा दानं स्वशक्त्या च मामुद्दिश्य तथा पितॄन्

लमतेवैसमवंलोकंपितृभिःपरिवारितः ॥७३॥ गृहांधकूपपतितंमायापाशश
तैर्वृतं। मामुद्धरमहीनाथगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते ॥७४॥ स्नात्वायःपरयाभक्त्या।
पितॄन्संतर्प्यमानवः। कुर्याच्छ्राद्धंपरयापितृभक्त्यासमन्वितः ॥७५॥
दक्षिणांचततोदद्यान्रजतंरुक्ममेववा। विशेषतःप्रदातव्यंपापसंशकं
रामधु ॥७६॥ नवनीतंघृतंछत्रंकंबलाजिनमेववा ॥ भवतीभिःसमंयस्मात्
ममसंजातदर्शनं ॥७७॥ मंत्रवं आगंतव्यंमयायस्मात्सदाह्यस्मिन्जलाग
मे। योत्रस्नानंवकरुतेसरस्यस्मिन्मयासह ॥७८॥ गंगास्नानफलंतस्य
विष्णुलोकंतथाक्षयं। मुक्तिंप्रयांतितस्यैवपितरस्त्रिकुलोद्भवाः ॥७९॥ पु
त्रपौत्रसमायुक्ताधनधान्यसमन्विताः। यावज्जीवंसुखंजीवेदंतेहरिपुरंव्र ४४
जेत् ॥८०॥ इतिश्री[illegible]हितायांश्रीद्वारकामहात्म्येमयसरोमहात्म्यं
नामद्वादशोध्यायः ॥१२॥ प्रह्लादउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वागोप्यःसंहृष्ट
मानसाः। तस्मिन्म[illegible]क्ताशेषबंधनाः ॥१॥ त्वद्दर्शनसंजा

तपरमाह्लादसंप्लुताः। अनुभ्रेववनंगोप्योमधुरंमाधवंप्रति ॥२॥ धन्यःस्दैत्य
प्रवरोमयो। येनत्वंसं[illegible]स्मरत्वंदैवतैःसार्द्धंसमेष्यसिजगत्पते ॥३॥ यदितु
ष्टोसिभगवन्अनुयात्यास्मवोयदि। अस्माकमपिवाक्येयकारयस्वसरोत्त
मं ॥४॥ कीर्तनात्मर्त्यलोकेस्मिन् तथात्वद्दर्शनेनहि। अहर्निशंतवध्यानात्
यास्यामःपरमांगतिं ॥५॥ श्रीभगवानुवाच ॥ करिष्येवःप्रियंवसाध्वोयूयंमम
परिग्रहाः। अनुग्रहामयानित्यंत्वत्क्रियाह्लेस्मि[illegible]र्वदा ॥६॥ प्रह्लादउवाच ॥ इ
त्युक्त्वाभगवान्शौरिर्गोपीनांहितकाम्यया। संनिधौसरसस्तस्यसरस्त्वन्य
च्चकारह ॥७॥ तद्गाधंस्वच्छजलंनलिनीदलशोभितं ॥ हंससारसयुग्मैश्चचक्र
वाकैश्चशोभितं ॥८॥ कुमुदोत्पलकल्हारैःपद्मिनीखंडमंडितं सेवितंद्विजमु
ख्यैश्चसिद्धविद्याधरैस्तथा ॥९॥ सेवितंयदुनारीभिःतथायदुकुमारकैः ॥ दि
वारात्रौसुसंहृष्टैसर्वजानपदैर्जनैः ॥१०॥ तद्दृष्ट्वाजलकल्लोलैःसुसंहृष्टैर्ज

लाशयं। हृषीकेशोपीजनं लक्ष्मः श्रोवाचवचनं तदा॥११॥ पश्यध्वं गोपिकाः श्रुत्रं सरो
मयसमीपतः। स्वच्छं स्तिष्टजलाघूर्णं सज्जं नायथामनः॥१२॥ कारणाद्भवती
नां वयस्मात्कृतमिदं सरः। भवतीनां तथा नाम्नाख्यातमेतद्भविष्यति॥१३॥ गो
पावाचकः शब्दो भवतीभिर्मयासह॥ गोपवारेतिवैनामलोकेख्यातं भविष्य
ति॥१४॥ युष्माकं प्रियकाम्यार्थं यस्मात्कृतमिदं सरः। तस्माद्गोपीसर इति ख्याति
लोके गमिष्यति॥१५॥ गोप्य ऊचुः॥ अनुग्राह्या यदिवयं त्वया नाम्ना कृतं स
रः। अन्यत्किमपि वाञ्छीयं प्रार्थयामो वदस्व तत्॥१६॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ प्रार्थितं
यदभिप्रेतं यद्वो मनसि वर्त्तते। भवत्यः समागतान् यूयं नास्त्यदेयं ततो मया॥१७
गोप्य ऊचुः॥ यदि तुष्टोसि भगवन् यदि देयो वरो हि नः। तस्मात्त्वया सदा लक्ष्म
नरयानेन माधव॥१८॥ आगत्य तु नभस्येव स्नातव्यं नियमेन हि॥ यत्र त्वं देव ४८
ताः स्नानयज्ञास्तीर्था [illegible] वः॥१९॥ यत्र त्वं तत्र दानानि व्रतानि नियमास्तथा
ॐकारश्च वषट्कारः ॥२२॥ [illegible] कारस्तथा स्वधा॥२०॥ [illegible] लौकिको जनः

सत्यं तपस्तथा। त्वन्म [illegible] मत्तु सर्वं सदेवासुरमानुषं॥२१॥ [illegible] गन्नाथ
अत्र स्नाते जनार्द्दना [illegible] त्रिभुवनं भविष्यति न संशयः॥२२॥ [illegible] वनीगं
गात्त्व पादजस्तं हित्वा लक्ष्मी विहाय स्थलं स्थाते सुखे देवी सरस्वती॥२३॥ सर्वं कृतम
यस्मात्स्नातस्त्वं जगदीश्वर। यद्वदासि मनुष्याणां भाविनां हि कलौ युगे॥२४॥ तद्व
दस्व महाबाहो त्रपां त्यक्त्वा जगत्पते। यात्रायामागतानां च अथ षण्माससेविनां॥२५
सदेवात्र स्थितानां च यत्फलं तद्वदस्व नः॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ यत्फलं हि मनुष्याणां
स्नातानां गोपिकासरे॥ तच्छृणुध्वमसंदिग्धं प्रसन्ने मयि गोपिकाः॥२६॥ स्नापयस्तु
रांस्ववस्त्रांश्च वस्त्रालंकारभूषणं॥ यथोक्तदक्षिणायेतां ब्राह्मणाय कुटुंबिने॥२७॥
सदाचाराय शुद्धाय दरिद्रायापकारिणे। गां दत्वा फलमाप्नोति स्नानमात्रेण तत्फ
लं॥२८॥ यावत्पदानि मनुजः कृष्णेन सह गच्छति। कुलानि दिवि तावंति वसंति ह
रिमंदिरा॥२९॥ कृष्णेन सह गच्छंति गीतवादित्रनिस्वनैः। स्तुवंतो विविधैः स्तोत्रै
र्गोविंदं गोपिकासरे॥३०॥ नमातुर्जठरे तेषां यातनाजायतेन्तरणं। सर्वान्कामा

नवाप्नोतिवैभवंलोकमा[illegible]निकुयात्॥३१॥अर्घंदद्याद्विधानेनस्नानंकर्यीद्वि
चक्षणः॥मंत्रेणानेनवैसाधुःश्रद्धयापरयायुतः॥३२॥नमस्तेगोपरूपायविश्व
वेपरमात्मने॥गोप्रचारेजगन्नाथगृहाणार्घंनमोस्तुते॥३३॥अर्घंदत्वाविधा
नेनमृदमालभ्यपाणिना॥स्नायात्श्रद्धासमायुक्तः तर्प्पयेत्पितृदेवताः॥३४॥आ
ह्निकर्यंततोभक्त्या एकचित्तःसमाहितः॥यथोक्तांदक्षिणांदद्यात्रजतंरुक्म
मेववा॥३५॥विशेषतःप्रदातव्यंतांबूलंकुंकुमंतथा॥दुकूलानिवदेयानितथा
कौसुंभकानिवा॥३६॥दंपत्योर्वाससीचैवभूषणानिस्वशक्तितः॥गाश्चदेया
द्विजातिभ्योवृषभाश्चधुरंधराः॥३७॥दीनांधकृपणानांचदानंदेयंस्वशक्तितः॥
एवंकृत्वानरःसम्यक्उत्तमांगतिमाप्नुयात्॥३८॥प्रयांतिपरमंलोकंपितरस्त्रि ४६
कुलोद्भवाः॥[illegible]पुत्रकामस्तुपुत्रान्वैष्टान्मनोनुगान्[illegible]कामय
तेकामान्स्वर्ग[illegible]नरः॥तत्सर्वंसमवाप्नोतियः[illegible]
यावल्लोकान्विष्यंतितावत्[illegible]॥४०॥[illegible]वैसरः॥याव[illegible]जीवंतीनां

[illegible]विशंति॥४१॥यावत्कीर्तिर्मनुष्येषुतावत्स्वर्गेमहीयते॥[illegible]लाया
स्यंतिपरमांगतिं॥[illegible]पुरे गोपीसरइदंजलं[illegible]सादरं[illegible]॥[illegible]गो
पीनमन[illegible]नियमेनाहि॥४३॥नवंत्यःपतिभावेनब्रह्मभावेनये[illegible]॥[illegible]यत्यःप
रमांहिपरांगतिमवाप्स्यथ॥४४॥प्रह्लादउवाच॥अनुज्ञातास्तुभगवता[illegible]गोप
कन्यकाः॥नमस्कृत्यचगोविंदंययुःसर्वायथागतं[illegible]ताः॥४५॥भगवानपि
गोविंदउद्धवेनसमन्वितः॥विसृज्यगोपिकाःशुभाःस्वकंमंदिरमाविशत्॥४६
इतिश्रीस्कंदपुराणेप्रह्लादसंहितायांद्वारकामाहात्म्येगोप्रचारमहिमानामत्रयो
दशोध्यायः॥१३॥प्रह्लादउवाच॥संत्यनेकानितीर्थानिबह्वाश्चर्यान्वितानिवाप्रासे
कलियुगेघोरेत्तानिपञ्चावसागरः॥१॥उद्दिशातोमयाविप्राःकीर्तिमानायथा
तथा॥संक्षेपतोविप्रवरायथातेषांचयत्क्रियाः॥२॥संहृत्यवसुधाभारंसाधू
न्संस्थाप्यसत्पथे॥द्वारवत्यांभगवान्कृष्णोवृष्णिसंघैःसमावृतः॥३॥दर्शना
र्थंतस्याप्रह्लादेवतैःपरिवारितः॥वरुणेंद्रयमवित्तेशास्सूर्यचंद्रमसैस्तथा॥४॥

संगत्यसहत्तस्तेन कार्यंसंसाध्यवात्मनः। वेधाश्चक्रे ततस्तीर्थं स्वनाम्नाकीर्तितं
भुवि॥ ५॥ ब्रह्मकुंडमितिख्यातं सर्वपापप्रणाशनी। ततोरेस्थापयामाससहस्र
किरणंप्रभुः। मूलंसुराणां हिकिलब्रह्मालोकपितामहः। तेनसंस्थापितोयस्मा
न्मूलस्थानइतिस्मृतः॥ ७॥ ब्रह्मतीर्थंतुतत्दृष्ट्वा चंद्रश्चक्रेततःसरः। तत्रागंव
द्रनाम्नैवस्नात्वैसर्वपापप्रणाशनं॥ ८॥ तत्दृष्ट्वातेजसायुक्तंसंहृष्टाःसुरस
त्तमाः। ऊचुस्तेलोकस्रष्टारंश्रृणुष्ववचनंहिनः॥ ९॥ योत्रस्नानंप्रकुरुतेपितॄ
न्संतर्पयिष्यति। पूजयिष्यतिदेवेशंमूलंस्थानंसुरर्षिजं॥ १०॥ सर्वपापविनि
र्मुक्तोधनधान्यसमन्वितः। सप्तम्यांमाघमासस्यशुक्लपक्षेद्विजर्षभाः॥ ११॥
योत्रस्नानंप्रकुरुतेमानवोभक्तितत्परः। मूलस्थानंचदेवेशंसंस्थाप्यप्रविलि
प्यवा॥ १२॥ पूजयिष्यतिवस्त्राद्यैःस्वशक्त्याभूषणै ... रूपादिभिश्चैव
नैवेद्यैर्नरमानवः॥ १३॥ सर्वान्कामानवाप्नोति ... ति ... विरिंचीव
... १। ब्रह्मणास्थापितं ... ॥ १४॥ तत्वा ... मू ... संनिवे ४७
... नाभवेत्स्वयंतत्र ...॥ विधिर्देव्याः पितामह ... ति ... यंतत्या
तस्मांदृष्ट्वा जगत्पतिं सर्वान्कामानवाप्नोतिसु ... ॥ १६॥ आयुरा
रोग्यमैश्वर्यंपुत्रसंतानमेवच। नदोर्भाग्यंभवेत्तस्यनदारिद्र्यंनमृषता॥ १७॥ तत्रवा
धिजयंतस्यपूयः पश्यतिविधिंनरः। गत्वासंस्थाप्यदेवींकुंकुमेनकुसुंभकैः॥ १८
संस्थाप्य वस्त्रैःसंपूज्यपुष्पैर्नानाविधैस्तथा। नैवेद्यैःफलतांबूलग्रीवानूनकद
पकैः॥ १९॥ संपूज्यस्नापयेद्देवीं यात्रातुसफलाभवेत्। नवैधव्यंनदौर्भाग्यंनवं
ध्यानमृतप्रजा॥ २०॥ विधिर्दृष्टोमनुष्यैर्यैः कुलेतस्मिन्प्रजायते। तस्मात्सर्वात्म
नाविप्राविधिंपश्येत्कृतावतः॥ २१॥ परितुष्टोभवेन्नित्यंभवत्त्रस्मोयात्रावसफ
लाभवेत्॥ प्रसादतः॥ ब्रह्मणास्थापितंदृष्ट्वाब्रह्मणायतनंतथा॥ २२॥ इंद्र
श्चक्रेमहानागःसरःपरमशोभनं॥ २३॥ स्थापयामासदेवेशंलिंगमप्रतिमौ
जसं॥ २४॥ तस्मिन्स्नात्वावलभते यस्मादिंद्रपदंनरः॥ तस्मादिंद्रपदंना
मसुप्रसिद्धं धरातले॥ २५॥ इंद्रेणस्थापितंलिंगंयस्मात्जावनयानरःसह।

प्रसिद्धमिंद्रनाम्नैव इंद्रेश्वरमिति श्रुतं २५॥ यस्य प्र[illegible]सिद्धिरतुला हि इंद्रलिंग
मिति द्विजाः। यस्य दर्शनमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः २६॥ पितॄणामक्षया
त्तृप्तिर्जायते द्विजसत्तमाः। अष्टम्यां च चतुर्दश्यां स्नात्वा चेंद्रपदे नरः ॥२७॥
इंद्रेश्वरं च संपूज्य याति मुक्तिपदं नरः। विशेषतस्तु संपूज्यो मकरस्थे दिवाकरे
२८॥ उत्तरायनसंक्रांतौ लिंगपूरणके नहि। शिवरात्र्यां विशेषेण संपूज्य च
मयासह ॥२९॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात् परमं लोकमाप्नुयात्। प्रक्रोदकवावा। प्र
त्तीर्थं कृत तत्र दृष्ट्वा तथा प्रांक्त हरिं शिवं ॥ दर्शयन् विष्णुना सार्द्धं एकरूपत्वम
त्मनः ३० सरश्च कारदेवेशो भगवान् पार्वतीपतिः। सुमृष्टं निर्मलजलं नल
नीदलशोभितं ॥३१॥ तदग्रा ध्वजं दृष्ट्वा स्वयमेव पिनाकधृक्। सर्वं विष्णुना ल ९
सार्द्धं [illegible] ध्वजः ॥३२॥ ते देवास्तत्सरो दृष्ट्वा ब्रह्म[illegible] वाः सुराः ५८
[illegible] पार्वतीपतिं ॥३३॥ यरपा[illegible] सुरेणाम
[illegible] ब्रह्मणास्त्वादि [illegible] उपा[illegible] नविष्यति ॥३४॥ दा [illegible] तेपिद्

[illegible] वाना [illegible] यं [illegible] भवत्व सगच्छेत्परमां गतिं [illegible] प्रसन्न
[illegible] सर्दव [illegible] ३५॥ दर्शनात्पापनिर्मुक्तो [illegible] सच
३६॥ महेशस्य च तत् दृष्ट्वा सरः परमशोभनं। दकारपार्वं [illegible] कर
सरश्चाप्रतिमं तथा ॥३७॥ गौरीसरश्च विख्यातं सर्वपापप्रणाशनं। तत्र स्ना
तो नरो भक्त्या न दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥३८॥ वरुणश्च ततो दृष्ट्वा पुण्यान्यागत
नानि च। नदेतीगंगंच त्रियस्तीश्वनाप्रजत्वं कदाचन ॥३९॥ स्नात्वा गौरीसरे पुण्ये
सर्वान् कामानवाप्नुयात्। वकारस सरोदीव्यं मुक्तिमुक्तिसुर विष्णुभक्तिस
मन्वितः ॥४०॥ नाम्ना वरुणपदं तच्च पापक्षयकरं भुवि। नभस्ये पौर्णिमास्यां
तु संतर्प्य पितृदेवताः ॥४१॥ श्राद्धं कृत्वा विधानेन पितॄणां श्रद्धयान्वितः। उ
त्तमं लोकमाप्नोति यत्र गत्वा न शोचति ॥४२॥ प्रदद्यात् कुंभं चाम्बुदध्योदनसम
न्वितान्। गाश्च वासांसि रत्नानि विष्णुर्मे प्रीयतामिति ॥४३॥ सरो दृष्ट्वा जलेशा

स्मसरस्यके धनाधिपः॥ यू॰ द्वाधिपसरो नामस्तु प्रसिद्धं महीतले॥४४॥ तत्रयात
त्रनरो नत्वा संस्नाय पितृदेवताः सर्वान्कामानवाप्नोति दधाद्दत्वं द्विजात
ये॥४५॥ प्रसादत॰॥ विष्णुवरप्रदेश त्वा ब्राह्मणं ब्रह्मनंदनः मंदाकिनी वसिष्टे
न समानीता धरातले॥४६॥ आमरीच्यादयः सर्वे च्याजग्मुर्विष्णुपालितां द्वा
रवत्यां वते दृष्ट्वा गोमती सागरांगमां॥४७॥ तीर्थानि देवतानां पुण्यान्याय
तनानि च। तीर्थपं वेदं चक्रुः प्रजानां पतयस्तदा॥४८॥ पंचनद्यः समाहूता
स्तत्राजग्मुः सुरान्विताः मरीचये गोमती च लक्ष्मणा मैत्रये तथा॥४९॥ वं
दनागामांगिरसे पुलहाय कुशान्वती। पावनार्थं जांबुवती जगाम क्रतवे
तदा॥५०॥ तास्तु स्नाता महाभागा ब्रह्मपुत्राय शस्विनः॥ नामतस्य [illegible] तदाच
क्रुः पंचनद्यस्तु तापसाः॥५१॥ तस्मात्पंचनदी तीर्थं सर्वपापप्रणाशनं। स्नात्वा
तत्र मनुजैः स्वर्गमोक्षापि जितः सदा॥५२॥ तत्र गत्वा सुनियता [illegible] फ
लेनहि॥ मंत्रेणानेन [illegible] ॥५३॥ ब्रह्मपुत्रैः समानीताः पं

व

४९॥

चैताः सरितां वराः [illegible] सर्वपापप्रणाशाय॥५४॥ [illegible] ततस्त
तो देवान्पितृन्संतर्प्पयेन्नरः श्राद्धं कुर्याद्विधानेन श्रद्धया परया युतः॥५५
पंचरत्नं ततो देयं सप्तधान्यं द्विजातये॥ दीनांधकृपणानां च दानं देयं स्व
शक्तितः॥५६॥ सर्वान्कामानवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति॥ पुत्रपौत्रसमा
युक्तः परं सौख्यमवाप्नुयात्॥५७॥ प्रेतयोनिं गता ये च ते यं च वीर्ययोनिमागताः।
ते सर्वे [illegible] यांति पितरस्त्रिकसोद्भवाः॥५८॥ इति श्रीस्कंदपुराणे प्रभा
ससंहितायां द्वारकामहात्म्ये नानातीर्थमहात्म्यं नाम वत्सदशोध्यायः॥१४॥
प्रह्लाद उवाच॥ श्रुत्वा तमागतं देवं ब्रह्माणं पितरं स्वकं॥ सनकाद्यानमस्क
र्तुं जग्मुः सर्वे पितामहं॥१॥ तं दृष्ट्वा लोककर्त्तारं दंडवत्पतिता द्विजैः। चिरा
त् दृष्ट्वा स्वतनयान् संहृष्टः परिसस्वजे॥२॥ पृष्ट्वा नामयं तैस्तु पृष्ट्वा तान्
समुवाच ह॥ आराधितो यैर्भगवान् धन्यास्तु [illegible] तथा॥३॥ संसिद्धिं परमां य

ताःभगवद्दर्शनेनहि।नद्यांतंपुत्रकाःसम्यक्श्रद्धानाद्यात्मबुद्धिभिः॥४॥येना
र्चितोमहादेवस्तस्यतुष्यतिकेशवः।अनर्चितेनीलकंठेनपूजांनयतेहरिः
५॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपूज्यंतांनीललोहितः।येनसंपूजितंतायातिपूजांविष्णु
नातासदा॥६॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्यब्रह्मपुत्रायमुत्तदा॥देवंगोष्टंतुतेगत्वायेज
सिद्धामहर्षयः॥७॥लिंगंसंस्थापयामासुःशिवभक्तिपुरस्कृताः।संस्थाप्य
शिवलिंगंतेस्नानार्थंमुनिसत्तमाः॥८॥कूपंचक्रुस्ततःसर्वेऋषयःशंसितव्र
ताः।दृष्ट्वातदमृतंगर्तंजलस्पर्शंसुनिर्मलं॥९॥संहृष्टाऋषयःसर्वेसाधुसाध्वि
तिचाब्रुवन्॥स्थापितंशिवलिंगंतुदृष्ट्वालोकपितामहः॥१०॥उवाचवचनंब्रह्मा
विप्राःपुत्रान्हिपद्मजः।ब्रह्मोवाच॥भवद्भिर्योगसंसिद्धैर्यस्मात्संस्थापितःशि ५०
वः।तस्मात्सिद्धेश्वरइतिनामचास्यभविष्यति॥११॥विनाश्राद्धेनविप्रेंद्रादानेन
पितृतर्पणात्॥भक्तितःस्नानमात्रेणब्रह्मलोकोह्यवाप्यते॥१२॥अस्तत्वा
द्भीयेचपरनिंदापरायणाः।स्ना[illegible]शुद्धंतिसेवितेतीर्थेनसंशयः॥१३॥स्ना

नंचश्रास्तं[illegible]नेमन्वादिषुतथैवच॥त[illegible]युगाद्यांतिमाद्यस्यहिजसत्तमाः॥१४॥शि
वरात्र्यांचसेघस्तुलिंगेसिद्धेश्वरसंज्ञके॥स्नात्वातीर्थेकृपिलनोकेतस्यान्येनवैद्विजाः
१५॥जत्वातत्रमहानागागृहीत्वाफलमुत्तमं॥अर्बुदघाद्विधानेनतत्वारूकरयोःकु
शान्॥१६॥गृह्णंत्वर्घमिमंविप्रायोगसिद्धामहर्षयः॥रूषितीर्थेचपापघ्नेसिद्धेशस्य
समीपतः॥१७॥ततःश्राद्धंप्रकुर्वीतपितृणांश्रद्धयान्वितः।दद्याच्चदक्षिणांतत्रवित्त
शाठ्यविवर्जितः॥१८॥दत्वार्घंमृदमालभ्यस्नानंकुर्याद्यथाविधि॥तर्पयेच्चपितॄ
न्देवान्मनुष्यांश्चयथाक्रमं॥१९॥रसवंतिफलान्यत्रदातव्यानिविशेषतः।दद्यै
श्यामाकनीवारौविद्रुमंवाजिनानिच॥२०॥सप्तधान्यंशालयश्चसक्तवोगुडसं
युताः॥गंधमाल्यानितांबूलंवस्त्राणितथापयः॥२१॥एवंकृत्वासमर्यंचवसत
त्त्वोभवेन्नरः॥पूजयित्वाचमहादेवंसिद्धेश्वरमुमापतिं॥२२॥अपुत्राःपुत्रिणः
स्युस्तेपुत्रिणश्चापिपौत्रिणः।निर्द्धनाधनवंतश्चसिद्धेश्वरनतानराः॥२३॥सफलं

जन्ममर्त्यस्यजीवितंचसुजीवितं ॥ यःस्नात्वारुषितीर्थेतुपश्येत्सिद्धेश्वरंशि
वं ॥२४॥ दुःखंतंयातिविलयंसुखंतंचविवर्द्धते ॥ भवेन्मनोरथावाप्तिःप्रणतःसि
द्धनायकं ॥२५॥ पितरस्तस्यतुष्यंतिनृत्यंतिचपितामहाः ॥ रुषितीर्थेनरंस्नातंदृ
ष्ट्वासिद्धेशनायकं ॥२६॥ म्रजकं ॥२६॥ शिवरात्र्यांविशेषेणपूजनीयोमहेश्वरः ॥ यंयं
कामयतेकामंतंददातिनसंशयः ॥२७॥ चिंतामणिसमःस्वामीअर्थवाञ्छादायनि
धिः ॥२८॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेग्रकादसंहितायांद्वारकामहात्म्येसिद्धेश्वरमहात्म्यं
नामपंचदशोध्यायः ॥१५॥ प्रह्लादउवाच ॥ ततोगच्छेतविप्रेंद्रनागदतीर्थमनुत्तमं ॥ यत्र
स्नात्वानरःसम्यक्अग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ [illegible] ॥१॥ नमस्कृत्यचदेवेशंविष्णुंवा
राहरूपिणं ॥ तंपूज्य [illegible] राजत्तराविष्णुलोकेमहीयते ॥२॥ नागतीर्थंततोगच्छेत ५१
[illegible]परमशोभनं ॥ यत्रस्नात्वानरःसम्यक्नागलोकमवाप्नुयात् ॥३॥ विष्णु
त्तीयेवधरानदापर [illegible] र्तितं ॥ स्नानमात्रेणजायतेतिलधेनुफलंनरः ॥४

यत्रद्वारवतीविप्र [illegible]वितासागरेणहि ॥ पुण्यानिबहुतीर्थानिछिन्नानिजलपांशुभिः ॥५॥
दृश्यानिकतिविप्रेंद्रह्यदृश्यान्यपराणिच ॥ तानिसर्वाणिविप्रेंद्रकथयामिसमासतः ॥६
चंद्रनागात्ततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनीं ॥ तत्रस्नात्वानरोभक्त्यावाजपेयफलंलभेत् ॥७॥
देवींचंद्रार्चितांयत्रयशोदानंदनंदिनीं ॥ कुमारिकांशक्तिहस्तांखड्गखेटकधारिणीं ॥८
कंसादिदैत्यदलनींस्वसाररामलक्ष्मयोः ॥ यस्यादर्शनमात्रेणमुच्यतेसर्वपातकैः ॥९
ततोगच्छेद्विप्रेंद्रास्तीर्थंमहिषसंज्ञितं ॥ यस्यदर्शनमात्रेणसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥१०
मुक्तिद्वारंततोगच्छेत्तीर्थंपापप्रणाशनं ॥ वसिष्ठेनसमानीतामुनिनायत्रगोमती ॥११
स्नातोभवतिगंगायांयत्रस्नात्वाकलौयुगे ॥ गोमतीनिःसृतायस्मात्प्रविष्टावरुणालयं ॥१२
तत्रस्नात्वानरोभक्त्याअश्वमेधफलंलभेत् ॥ कृष्णेनहितपस्तप्तंसंस्थापितायत्रचांबिका ॥
१३॥ भृग्वर्चिताततोदेवीप्रसिद्धाकथ्यतेद्विजैः ॥ संसिद्धिंपरमांयांतियस्याःसंस्मरणान्नरः
१४॥ शिवलिंगान्यनेकानियत्रसंतिमहीतले ॥ ततोगच्छेत्तुविप्रेंद्रकादीम[illegible]सरस्वतीं ॥

जन्म मर्त्यस्य जीवितं च सुजीवितं ॥ यः स्नात्वा रूपतीर्थे तु पश्येत्सिद्धेश्वरं शि
वं ॥ २४ ॥ दुःखं तं याति विलयं सुखं तं च विवर्द्धते ॥ भवेन्मनोरथावाप्तिः प्रणतः सि
द्धनायकं ॥ २५ ॥ पितरस्तस्य तुष्यंति तृप्यंति च पितामहाः ॥ रूपतीर्थे नरः स्नात्वा द
ष्ट्वा सिद्धेशनायकं ॥ २६ ॥ पूजकं ॥ २६ ॥ शिवरात्र्यां विशेषेण पूजनीयो महेश्वरः ॥ यं यं
कामयते कामं तं ददाति न संशयः ॥ २७ ॥ चिंतामणिसमः स्वामी अथवा यद्दायनि
धिः ॥ २८ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादसंहितायां द्वारकामहात्म्ये सिद्धेश्वरमहात्म्यं
नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ततो गच्छेत विप्रेंद्र नागतीर्थमनुत्तमं य
त्र स्नात्वा नरः सम्यक् अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ १ ॥ नमस्कृत्य च देवेशं विष्णुं वा
रारूपिणं तं ... राजसत्तम विष्णुलोके महीयते ॥ २ ॥ नागतीर्थं ततो गच्छेत् ५२
...नं ॥ स्नात्वा नरः सम्यक् नागलोकमवाप्नुयात् ॥ ३ ॥ विप्रं
द्वितीयस्वपरानदीपराय ... वैतं ॥ स्नानमात्रेण जायते तिलधेनुफलं नरः ॥ ४

यत्र द्वारवती विप्रा निर्मिता सागरेण हि ॥ पुण्यानि बहुतीर्थानि छिन्नानि जलपांशुभिः ॥ ५ ॥
दृश्यानि कति विप्रेंद्र अदृश्यान्यपराणि च ॥ तानि सर्वाणि विप्रेंद्र कथयामि समासतः ॥ ६
चंद्रभागां ततो गच्छेत् सर्वपापप्रणाशनीं ॥ तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या वाजपेयफलं लभेत् ॥ ७ ॥
देवीं चंद्रावर्तितां यत्र यशोदानंदनंदिनीं ॥ कुमारिकां शक्तिहस्तां खड्गखेटकधारिणीं ॥ ८ ॥
कंसादिदैत्यदलनीं स्वसारं रामकृष्णयोः ॥ यस्या दर्शनमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ९
ततो गच्छेच्च विप्रेंद्र तीर्थं महिषसंज्ञितं ॥ यस्य दर्शनमात्रेण सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ १०
मुक्तिद्वारं ततो गच्छेत् तीर्थं पापप्रणाशनं ॥ वसिष्ठेन समानीता मुनिना यत्र गोमती ॥ ११
स्नातो भवति गंगायां यत्र स्नात्वा कलौ युगे ॥ गोमती निस्सृता यस्मात् प्रविष्टा वरुणालयं ॥ १२
तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या अश्वमेधफलं लभेत् ॥ चक्रेण हि नपस्तु संस्थापिता यत्र चांबिका ॥
१३ ॥ भग्नवर्तिला ततो देवी प्रसिद्धा प्रख्यते क्षितौ ॥ संसिद्धिं परमां याति यस्याः संस्मरणान्नरः
१४ ॥ शिवलिंगान्यनेकानि यत्र संति महीतले ॥ ततो गच्छेत विप्रेंद्र चक्रादी मंदनी सरक्तमं ॥ १५

कालिंदीसूर्यतनयासरस्वत्केत्वकृत्तमं॥तत्रस्नात्वानरोनत्वयानदुर्गतिमवाप्नुयात्॥१६॥
शावतीर्थंततोगछेत्सर्वपापप्रनाशनं॥कृत्वाश्राद्धंवविधिवत्लभेऊोदानजंफलं॥१७
शाकरंवततोगछेत्तीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतं॥यत्रस्नातोनरोभक्त्यालभेत्फलस्तुवर्षिकं॥१८
ततोनागसरोगछेत्तीर्थंपापप्रनाशनं॥पितृन्संतर्प्यविधिवत्नागलोकमवाप्नुया
त्॥१९॥लक्ष्मीनदीततोगछेत्गछंतीसागरंप्रति॥यस्याःस्पर्शनमात्रेणमुच्यतेसर्वकि
ल्बिषैः॥२०॥श्राद्धेकृतेतुविप्रेंद्रापितृणांमुक्तिमावहेत्॥दानेमनोरथावाप्तिरघनाशोन
संशयः॥२१॥कंबूसरस्ततोगछेत्तीर्थंपापप्रनाशनं॥तर्प्पणेचपिंडदानेचलभेत्श्रेष्ठमफ
लंनत्रेन॥२२॥कुशातीर्थंततोगछेत्स्नात्वाकृतर्प्पयेत्पितृन्॥स्वर्णदानंयथाशक्त्या
निर्मलंलोकमाप्नुयात्॥२३॥धुमतीर्थंचतत्रैवसर्वपापप्रनाशनं।कृत्वाश्राद्धंवतत्रैव
वाजिमेधफलंलभेत्॥२४॥वज्रतीर्थंततोगछेत्श्रद्धयापरयायुतः॥कृत्वाश्राद्धंपितृ
णांहिश्रुत्यंलोक[illegible]प्नुयात्॥२५॥दुर्वाससायत्रशासाःकेपातूत्यदुकुमारकाः॥तत्र
[illegible]रुद्रमभूवसउमापतिः॥२६॥[illegible]रंनरोदृष्ट्वासद्यःपापात्प्रमुच्यते॥संपूज्य ५२

देवंभ[illegible]वशिवलोकमवाप्नुयात्॥२७॥चक्रस्वामीसुतीर्थंतुततोगछेत्मानवः॥त
त्रस्नानपितृंस्तर्प्यविष्णुलोकमवाप्नुयात्॥२८॥जरत्कारुततंतीर्थं तत्रतीर्थंत्रैलो
क्यविश्रुतं॥स्नात्वानत्रद्विजश्रेष्ठानदुर्गतिमवाप्नुयात्॥२९॥रामस्यजनकंतीर्थंतस्य
नाम्नातुविश्रुतं॥स्नात्वानत्रद्विजश्रेष्ठानदुर्गतिमवाप्नुयात्॥३०॥सतितीर्थान्यनेका
निसुगुह्यानिद्विजोत्तमाः॥तानिगछंतुविप्रेंद्रातीर्थमानकदुंदुभेः॥३१॥स्मुरतीर्थंपर
मकंगदतीर्थमतःपरं॥गाजवस्यचतीर्थंवैअक्रूरस्यमहात्मनः॥३२॥बलदेवस्य
तीर्थंतुउग्रसेनस्यचापरं॥प्रद्युम्नस्यचतीर्थंतुस्कुभंद्रातीर्थमेवच॥३३॥देवकीती
र्थमाद्यंतुरोहिणीतीर्थमेवच॥उद्धवस्यचतीर्थंतुरामस्यचमहात्मनः॥३४॥व्यासती
र्थंततोगछेत्श्रुक्कतीर्थमतःपरं॥कर्द्दमस्यतुतीर्थंचकपिलस्यमहात्मनः॥३५॥
सोमतीर्थंतथततोगछेत्रोहिणीतीर्थमेवच॥एतान्यन्यानितीर्थानिमयावःकथि
तानिच॥३६॥सर्वपापहराणीहमोक्षदानिनसंशयः॥प्रछन्नानिद्विजश्रेष्ठातीर्था
निकलिसंक्रमे॥३७॥संगतानिसमुद्रेणकिमन्यत्श्रोतुमिछथ॥स्मरणयात्वरयाभक्त्य

तीर्थयात्राप्रयत्नतः॥ एतन्मयावः कथितं संक्षेपात्तीर्थविस्तरं। आनमश्चानुसारेण ना
रायणनिषेवणात्॥३९॥ इमां कथां यः शृणुयात् एकाग्रगतमानसः। सर्वपापविनिर्मु
क्तो विष्णुलोकं स गच्छति॥४०॥ इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादसंहितायां श्रीद्वारकामहात्म्ये
द्वारकातीर्थयात्राकथनं नाम षोडशोध्यायः॥१६॥ प्रह्लाद उवाच॥ ततोभिषेकस्तीर्थे
षु यथावद्दत्तदक्षिणः। पूजयेच्च ततो देवं ब्रह्मारव्यं पुरुषं परं॥१॥ ऋषय ऊचुः॥ पूजा
विधिं व लक्ष्मस्य यथावद्दैत्यसत्तम। कथयाधुवरणोपेतं आनुपूर्व्या समाहितः॥२॥
द्वारपालश्च कस्तत्र कः पूर्वः पूर्वतश्च कः। पुरीयं सर्वतो दैत्य तिष्ठते केन पालिता॥३
आनुपूर्व्यात्समासेन पूजनीयो विधि॥ कथयस्व विधिज्ञोसि त्वं ह्येकः परमप्रिय॥४
प्रयथा प्रह्लाद०॥ श्रूयतां वचनं विप्रा आनुपूर्व्याद्विधानतः। कलौ लक्ष्मस्य विप्रेन्द्रा यथावदनुपू
र्वशः॥५॥ पूर्वद्वारस्थितान्देवान्स्पष्ट शृणुध्वं सुसमाहिताः॥ जयंतः प्रथमं पूज्यः पुलो
मस्य सुतासुतः॥६॥ स्थापितो देवराजेन सेवार्थं केशवस्य। तस्यैवानुचरान्वक्ष्ये ५३
तान्निबोधत सत्तमाः॥७॥ वज्रनाभः सुनाभश्च वज्रबाहुर्महाबलः। वज्रदंष्ट्रो वज्रधे
री वज्रहा वज्रलोचनः॥८॥ श्वेतश्च घोषश्वेत माद्री जयंतानुचराः स्मृताः॥ एतेषां स्नो घतक

रारक्षंतो वमहर्निशं॥९॥ पूर्वद्वारे तु नक्षाजयंतादेश कारिणः। पूर्वद्वारे च रक्षार्थं नर
नाथो विनायकः॥१०॥ ततः एणकश्च वैस्वर्यो देवा वैसद्ममातरः। ईश्वरश्चापि दिग्वा
सानारराजश्च तद्वकः॥११॥ सेनानीः कार्तिकेयश्च राक्षसश्च महानखः। नन्दी दी
र्घनखो नाम दानवः सुप्रतिष्ठितः॥१२॥ विश्वावसुश्च गंधर्वो मेनका च वराप्सरा। सन
त्कुमारसहितो वसिष्ठो भगवानृषिः॥१३॥ एते पूज्याः पूर्वतस्तु न्यग्रोधश्च महाद्रु
मः। पूर्वद्वारस्थितानेतान् आज्ञेयान् यथमेस्पृष्टं॥१४॥ ज्वालामुखोथ रक्षाद्रोः श्म
शानानिलयः तथा। मांसादो रुधिराहारः लक्ष्मः लक्ष्मजटाधरः॥१५॥ तासने गजन
श्चैव आग्नेय्यां दिशि संस्थिताः॥ दिशं रक्षंति सन्नद्धा दक्षिणामथ मे शृणु॥१६॥ दंड
पाणिर्महासत्त्वनादः पाशहस्तोग्रलोचनः॥ अनिवर्तकोमारणश्च तथा दुंदुभिनिस्वनः
१७॥ खरस्वनो धुर्धरकः खः तथैवमौनप्रियः सदा। मध्विकाद्यश्च एतेषां प्रोक्ता द्वारपाल
काः॥१८॥ दक्षिणद्वाररक्षार्थं दुर्दशश्च विनायकः। महिषार्कश्च वैस्वर्यो भूषणाश्च तपेश्वरः।

१९॥ वंडिकावत्तथादेवी ऊर्द्धबाहुश्च राक्षसैः॥ पद्माक्षः क्षेत्रपालश्च नागः श्वासेश्वर
स्तथा २०॥ चित्रांगश्च गंधर्वः उर्वरी च वराप्सराः। गोरजो दानवश्चैव शाखश्चापि महा
द्रुमः २१॥ सनातन ऋषिश्रेष्ठः अगस्त्यश्च महातपाः। एते याम्यां दिशि द्वारं रक्षंति कुस
माहिताः। २२। गीतरात्रर्नर्तकोभग्नः कंबली रोदनप्रियः। हसनो नेत्रभंगश्च भ्रूविका
रो विजृंभकः॥ २३॥ मूशली सर्पकस्तेषां नेता दिष्टा तथा प्रभुः॥ रक्षंति नैरृतामाशां
पश्चिमांस्पृष्टतापरान्॥ २४॥ स्वस्तिकः शंखमूर्द्धा च नीलवासाः शुजाननः। पाशह
स्तः शूलहस्तः एकपादकलोचनः॥ २५॥ स्थूलजंघः स्थूलशिराः स्थूमुखस्य वशे स्थि
ताः। एते शस्त्राघातकरा वारुण्यां दिशि पालकाः॥ २६ पश्चिमायां दिशि तथा पुष्पदंतो
विनायकः। उद्धवाकिश्च वैस्वर्यः शिवः सत्राजितेश्वरः॥ २७॥ कुंभकर्णो गंधर्वो घृता
चीववराप्सराः। महोदरश्च नागेंद्रो राक्षसश्च घटोत्कचः॥ २८॥ दैत्यः पंचजनो नाम ५४
ऋषिः कश्यप एव च॥ देवी कपालिनी नाम वृक्षश्च महाद्रुमः॥ २९॥ कपिलः क्षेत्र ५४
पाल[illegible]पालयन् दिशं। नमस्कार्यास्तथा पूज्या नागा[illegible]एत द्विजाः॥ ३०

[illegible]जनो [illegible] वैवकालीये गृहयेद ॥ जंभको मर्दनः पिंग[illegible] सर्वे तु [illegible]जोनणी॥ ३१॥
३२ पार्श्वः [illegible] तेषां सेना[illegible] पालयन् दिशं॥ उदिच्यां दिशि विघ्नेंद्रा[illegible] मलश्च गणाधिप
३२॥ मलास्यको विशस्यश्च गोलकः स्वेदसंभुतः। मुक्तकक्षः कबुकश्च [illegible]कुद्धोप पराजि
तः॥ ३३॥ उन्मत्तः प्रकुरे तेषां उदीचीं पालयन् दिशं। मूलस्थान[illegible]देव[illegible] इंद्रेशश्च म
हेश्वरः॥ ३४॥ देवी कंठेश्वरी नाम क्षेत्रपालश्च खंजनः॥ वासुकिर्नागराजश्च कर्मिष्टश्च
दानवः॥ ३५॥ सनकश्च ऋषिश्रेष्ठो गोलको राक्षसस्तथा॥ नारदो नाम गंधर्वो रंभा चैव
वराप्सराः॥ ३६॥ एते पूज्याः प्रयत्नेन प्लक्षो नाम महाद्रुमः। यक्षेशसेविता माषा मते पू
ज्याः प्रयत्नतः॥ ३७॥ ईशान्यां दिशि विघ्नेंद्राः किंकिणीको महाद्रुमः। बलः कुद्धरो भैरवा
रावो दुर्मुखो मेघनिस्वनः॥ ३८॥ करालो विकटो मूको बलिभुक् च बलिप्रियः। मांस
प्रियमुखश्चैते ईशान्यां पालयन् दिशं॥ ३९॥ एतेषां क्षेत्रपालानां सेश्वराणां द्विजोत्त
माः॥ नेता प्रभुश्च स्वामी वज्रयतः पालकस्तथा॥ ४०॥ निगृह्य त्यक्तु गृह्णाति रक्षिता पुर

वासिनां॥जयंतादेशमादाय विद्विष्टं घातयंति च॥४१॥ नागरूलक्षितःस्वामी जयंतः
पालकस्तथा॥ नागराजैः परिवृतः पूजनीयः प्रयत्नतः॥४२॥ सहस्रशिरसं तत्र शे
षं नागकुलरक्षितं॥ अनंतो वासुकिश्चैव तक्षकः पद्म एव च॥४३॥ शंखः कंबलकश्चै
व नागश्चाश्वतरस्तथा॥ कर्कोटकस्तु खानागास्ते वसंति सहस्रशः॥४४॥ ते पूज्या गंध
पुष्पैश्च बलिभिः पुष्पसंचयैः॥ पायसेन च मांसेन नवनैवेद्यैः सुरया तथा॥४५॥ ततः सं
स्नाप्य देवेशं जयंतं रक्षिणां वरं॥ गंधपुष्पोपहारैश्च धूपवस्त्रादिभूषणैः॥४६ ततो गेहे
तु द्विजश्रेष्ठान् लक्षं देवनंदिनं॥ संपूज्य प्रथमं तत्र गणेशो रुक्मसंज्ञकः॥४७॥ रुक्मय
ज्ञकः॥ क एष रुक्मी दैत्येंद्रो यो विघ्नो मार्गणतां गतः॥ साक्षाद्भगवतो द्वारि प्रत्यहं पूज्यते न
रैः॥ पृष्ठः प्रह्लाद उवाच॥ समाय रुक्मिणीं दातुं पदा भीष्मकसोद्यमः॥ तद्वैषात्को ... संपु ५५
को रुक्मी वैद्यमनन्यत॥४८॥ तदा जरासंजगवान् रुक्मिणीमंबिकालयात् सर्वान् वि
द्राव्य वै भूपान् जरासंधमुखान् ...॥ तदा रुक्मी महाबाहुः ...॥ ... स्पष्टतो व

ली नीहत्वा विनिवर्तिष्ये तमहं यादवं रणे॥५१॥ प्रतिज्ञाय स वैभूपानां ... तां कृतवान्
क्षिताः॥ एवमुक्त्वा सुसंनद्धो युद्धाय परिधावितः॥५२॥ अहो हि यादवे नेवाछुद्यत्स्व
सिनेत्रो द्विजाः संयुध्यमानः कृष्णेन भग्नमानो हतौजसः॥५३॥ बद्धो भगवता तत्र कृत्वा
विरूप्यमेव चारामेण बंधनान्मुक्तो मरणाय मतिं दधे॥५४॥ रुक्मिणीभ्रातरं दृष्ट्वा मरणे
कृतनिश्चयं उवाच वचनं कृष्णो वैदर्भी चानके स्तदा॥५५॥ ततस्तत्प्रियकामार्थमि
नुमान्य जनार्दनः॥ द्वारपालं दीपैश्च प्रवरं विघ्ननाशनं॥५६॥ एतस्मात्कारणाद्विप्रा
प्रथमं पूजयेत्सदा॥ गंधपुष्पादिभिर्वस्त्रैर्मोदकैः परितर्पयेत्॥५७॥ ॥ इति श्री
स्कंदपुराणे प्रह्लादसंहितायां परिचारककथनं नाम सप्तदशोऽध्यायः॥१७॥
प्रह्लाद उ०॥ संपूज्य गणनाथं तु रुक्मिणं रुक्मरूपिनं हूयसि संकल्पं वं वरदे
वं च जक्षितः॥१॥ यजंत्यत्र मयूरेशं संपूर्णः वरदाहिरणः॥ एकः पंचपति देवन्ना स

स्नातुस्तस्य फलौ हितौ ॥२॥ गोभूहिरण्यदानानि दद्यात्स्ये कोटिदिने दिने ॥ एकः पश्यति
देवेशं तस्य तत्फलौ हितौ ॥३॥ प्राणायामादिसंयुक्तो ज्यपध्यानपरायणः ॥
एकः पश्यति देवेशं ॥०॥४॥ ज्ञात्वा व्यादिषु तीर्थेषु सत्वेकः समाहितः ॥ एकः पश्यति देवे स्नाया ३
शं ॥०॥५॥ वापीकूपतडागानि कुर्यात्येकः समाहितः ॥ एकः प० ॥६॥ त्रिभिः
पदक्रमैर्येन विक्रांतं भुवनत्रयं ॥ त्रिविक्रमं च तं दृष्ट्वा मुच्यते दुःखसागरा
त् ॥७॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं त्रैविक्रमीमूर्तिः स्थिति यं धरा [illegible] तत्ख्यात ॥ कैलाशा
साद्य तत्सुलंक देयं प्राप्तवानिति ॥८॥ दैत्येंद्रसंज्ञायोस्मात्कुले [illegible] मर्दस्य त्रोष
तः दुर्वासास्य [illegible] स्यासंभवः कथ्यतामिति ॥९॥ प्रह्लाद उ० ॥ श्रूयतां ५६
नो द्विजश्रेष्ठ [illegible] विक्रमी ॥ दुर्वासिसास मा [illegible] संस्कृताधरणी
तत्खातं ॥ [illegible] ॥१०॥ [illegible] लिमा चपु [illegible] तः स्थानात
पान्वज रासंधमुरवा [illegible]

तदर्थं म [illegible] गोडशे त [illegible] त्रिविक्रमैरि
मां तल्लोकं संविनिश्च [illegible] तम [illegible] ॥११॥ बलिश्चकौ [illegible] तालतलवा
सिने ॥ [illegible] रुज्यया परितोषितः ॥१२॥ स्वयमेवावसत्तत्र
भक्त्या कीतोपसेवकः ॥ अद्ययत्रापि भगवान् द्वारपालो बभूव ह ॥१४॥ दुर्वासा
श्चापि भगवानात्रेयो मुनिसत्तमः ॥ अटंस्तीर्थानि मोक्षदायी मुक्तिदेवमचिंतय
त् ॥१५॥ एवं चिंतयतस्तस्य ज्ञानदृष्ट्या महामुनेः ॥ गोमत्याः संगमे यत्र चक्रतीर्थं न
नो द्विजाः ॥१६॥ तन्मुक्तिक्षेत्रमथात्रेयो गमनाय मतिं दधौ ॥ सोतीत्य नगरग्रामान्
उद्यानानि वनानि च ॥१७॥ आनर्तविषयं प्राप्तो दैत्यभूमिं विवेश ह ॥ निःस्वाध्यायवष
ट्कारां वेदध्वनिविवर्जितां ॥१८॥ कुशेन दैत्यराजेन सेवितां पालितां तथा ॥ बहुम्लेछ
समाकीर्णां धर्मोपार्जितैर्जनैः ॥ प्रत्यासन्नमिति ज्ञात्वा चक्रतीर्थं तथा द्विजाः ॥१९॥
स्नात्वा तु संगमे पुण्ये नोद्धेतुं च दानाह्निकः ॥ इति सत्वा सनियमं ययौ शीघ्रगतिर्द्विजः

२०॥स्नात्वाश ... दैत्यन्भूमिंविदारयन्॥इत्येवंचिंतयन्मार्गेशीघ्रमेव
जगामसः॥२१ ... णंगोमत्याःसागरस्यच।निधायवाससीतत्रमृद
माहृत्यगोमयं ... धाशिरसिकृत्वाचकरयोःकुशान्।यदासंस्नाति
विप्रोसौदृष्टो ... २३॥ब्रुवंतःकोयमित्येवंहन्यतांहन्यतामिति॥अ
स्माभिःपालितेदेशेकःस्नातिमनुजाधमः॥२४॥इतिब्रुवंतोहन्युस्तेजानुभिर्मुष्टि
स्तथा॥ब्राह्मणोहंनरे ... स्तभुत्वानुविशेषतः॥२५॥तंदृष्ट्वाहन्यमानंतुपालयंते
... नरुरुर्नाममहासुरः॥२६॥जग्राहतस्यवस्त्राणिकुशां
... गोपहसंस्तोदुष्टचेतसः॥२७॥पदेगृहीत्वातम्भूमिंनोल
... रदिपुनर्हनिष्यामोनसंशयः॥२८॥आ ... र्दविकृ ... तेते ५१
... संशयमापन्नोमुनिश्चिंतापरः ... ॥प्राप्स्येहंय
... नेनि।अथ ... जियम ... संतदे ... ॥३०॥

... पद ... त्रिं
... येष्यतिमा
... रास्यतिज।चिंता॥चक्रतीर्थेचकःस्नानं ...
... नेतान्शक्तोजेतुंमहाहवे।तंतु।विना ... पुंडरीकादीन
... ह्लादीनांचनेतारंशरणागतवत्सलं।चक्रहस्तंविनामे
... ३३॥इतिध्यात्वावसुचिरंज्ञात्वापातालसंस्थितौ।अवे
... रणीतलं॥३४॥उपवासकृशोदीनाभूतलंप्रविवेशसः
... विष्णुनाप्रभवि
या।वस ... रसाहृतं॥३५॥शोचितंदैत्यमुख्येनविष्णुनाप्रभवि
सदैत्यराजभवनंगंधर्वाप्सरसाहृतं ... ष्टेनांतरात्मना॥३६॥दुर्वाससमभ्यायांतंदृष्ट्वादे
ष्णुना।दुर्वा ... चक्रेत्वासनेसंन्यवेशयत्॥३७॥मधुपर्कंचगांचैव
त्यपतिस्तदा ... वर्णतःप्रकृस्तत्रागमनकारणं॥३८॥सुखोपवि
दत्वार्घ्यपार्श्व ... विक्रमं॥दैत्येंद्र ... द्वारदेशेषुतिष्ठंतमकुतोभयं॥३९॥
ष्टःसरुषि ...

संसारजयभीतानां दुःखितानां जनार्द्दन। शार्दूलैः परिभूतानां शरणं भव केशव॥४९॥

तं दृष्ट्वा देवदेवेशं श्रीवत्साङ्कं चतुर्भुजं। रुदन् ऋषिवरः सोथ त्राहि त्राहीत्यनाथ
त॥५०॥ मम दुःखाभिभूतस्य शार्दूलैः कर्षितस्य च॥ परिभूतस्य दीनस्य दुःखया
पीडितस्य च॥५१॥ अपूर्णनियमस्याद्य केशितस्य च दानवैः। ब्रह्मण्यदेव विप्रस्य
शरणं देहि मे प्रभो॥५२॥ इत्युक्त्वा दर्शयामास शरीरं दैत्यताडितं॥ तत्र ब्राह्मणाप
मानं तु दृष्ट्वा चक्रे क्रोधं माधवः॥५३॥ केनापमानितो ब्रह्मन् नियमः केन खंडितः।
कथयस्व महाभाग धर्मगोप्तरि मयि स्थिते॥५४॥ दुर्वासा उवाच॥ मुक्तितीर्थम
हं ज्ञात्वा ज्ञानेन मधुसूदन। चक्रतीर्थं गतः स्नातुं गोमत्यां हर्षसंयुतः॥५६॥ अत्रान्त
स्नान एवाहं दृष्टो दैत्यैर्दुरात्मभिः। जले गृहीतः सद्याहं [illegible] धृतस्तथा।
५७॥ बलाज्जही त्वा वासांसि कुशांश्चैवा [illegible] सह॥ जले क्षिप्तश्च वरुणेयागृही
त्वा मां समानयत्॥५८॥ स्नातोहं चक्रतीर्थे तु करिष्ये भोजनं विभो। तस्मात्स्नापय
[illegible] विंदं नियमं स[illegible]लंकृत॥५[illegible]॥ तव प्रसादात्स्नात्वा [illegible] पः॥ प्रति
[illegible]सैर्मां तु संक्षिप्य प्रोक्तं ते दानवाः [illegible] हृनिष्या [illegible] छेक

५८

२॥ सफलां सत्वाविर्वरिषो महामिमां॥६०॥ इति श्रीस्कंदपु[illegible]संहिता
यां द्वारकामाहात्म्ये दुर्वाससः पराभवो नामाष्टादशोऽध्यायः॥१८॥ ७॥ ब्रह्म
दुवाच॥ तच्छ्रुत्वा देवदेवेशश्चिंतयित्वा पुनः पुनः। उवाच वचनं तत्र दुर्वास सर्व
मकल्मषं॥१॥ श्रीभगवानुवाच॥ पराधीनोस्मि विप्रेंद्र [illegible] नान्य
था॥ बलेरादेशकारी च दैत्येंद्रवशगोस्म्यहं॥२॥ तस्मात्प्रार्थय विप्रेंद्र दैत्यं वैरोच
निं बलिं॥ अस्यादेशात्करिष्यामि यदभीष्टं तवाधुना॥३॥ तच्छ्रुत्वा वचनं विप्रो ब
लिं प्रोवाच सत्वरं॥ यज्विनां त्वं वरिष्ठश्च दातॄणां त्वमतोधिकः॥४॥ तपापरस्य
पिहणं दयां कुरु ममोपरि॥ ब्रेषयस्व महाभाग देवं दैत्येंद्र निग्रहे॥५॥ संस्पर्स
नियमः स्नातस्य त्वत्प्रसादाद्भवाम्यहं। तच्छ्रुत्वा वचनं दैत्यो नातिहृष्टमनास्तदा॥
दं॥ दुर्वाससमुवाचेदं नैतदेवं भविष्यति॥ अन्यत्प्रार्थय विप्रेंद्र यत्ते मनसि व
र्तते॥७॥ तद्दास्यामि न संदेहो यद्यपि स्यात्सुदुर्लभं॥ आत्मानमपि दास्यामि ना

हंस्वदो हरिं द्विज ॥ बहुभिः स्तुतैः प्राप्तं कथं त्वं तामि केशवं ॥ ८ ॥ दुर्वासा उवाच ॥
नातिलुब्धं हि मां विद्धि किमन्यत्प्रार्थयाम्यहं । रक्ष मे जीवितं दैत्य प्रेषय स्वजनं
द्दिना ॥ ९ ॥ बलिरुवाच ॥ जानासि त्वं यथा विप्र हिरण्याक्षं निपातितं । भूत्वा यज्ञ
वराहस्तु जहारोर्वीं बलादिव ॥ १० ॥ तथा च दैत्यप्रवरैश्च वध्यैर्देवदानवैः । हतवान्
हिरण्यकशिपुं नृसिंहः सर्वगः प्रभुः ॥ ११ ॥ तथा वा हत्वा नमुविंदक लंकेशिसं
निन्नं जघान मायया विष्णुः सुरार्थे सुरसत्तम ॥ १२ ॥ प्रथमं वामनो भूत्वा त्रय
वतपदत्रयं पुनस्त्रिविक्रमो भूत्वा भुवनानि जहार यः ॥ १३ ॥ मया पुण्यवशा
द्विभुर्यदि प्रासः कथंचन । नाहं त्यक्ते जगन्नाथं मायावामनकं प्रभुं ॥ १४ ॥ दुर्वा
सा उवाच ॥ नाहं तावद्विना स्नानात् गोमत्युदधिसंगमे । यदि न प्रेषये हरिं
ततस्त्यक्ष्ये कलेवरं ॥ १५ ॥ यज्ञावां तज्ञवक्तु ने यज्ञामासि तेषा [illegible] ५६
नमितं नाहं त्य[illegible]पदद्वयं ॥ १६ ॥ तथा विवदमानौ तौ दृष्ट्वा स जगदीश्वरः ॥ प्रसन्न
देवः रूपं धार्य [illegible]लीला एनमुवाच ह ॥ १७ ॥ स्वस्थो भव द्विज [illegible] स्नापयिष्येऽनं संश

यः । हत्वा दैत्यगणान् सर्वान् गोमत्युदधिसंगमे ॥ १८ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ श्रुत्वा जग
वतो वाक्यं घोरं [illegible]स्य प्रतिश्रुतं । दृढं जग्राह चरणौ पतित्वा [illegible] स्तदा ॥ १९ ॥ त
तः स द्विजमग्रतः पादौ दत्वा बलेः प्रभुः । शंखचक्रगदापाणिः दुर्वाससमन्वि
४ तदा तः ॥ २० ॥ प्रस्थितौ तौ दृष्ट्वा दुर्वासाश्री जनार्दनौ । आनतस्त्वरितस्तेषां जगाम मु
शलायुधः ॥ २१ ॥ मुशली त्वग्रतस्तेषां मनु विष्णुस्त्रिविक्रमः ॥ तयोस्तु गमनं विप्र
दुर्वासा भूत्वा द्वहि ॥ २२ ॥ जित्वा रसातलं सर्वे समुत्तस्थुस्त्वरान्विताः ॥ आविर्ब
भूवुस्तत्रैव गोमत्युदधिसंगमे ॥ २३ ॥ सन्नद्धौ दृढधन्वानौ संकर्षणजनार्दनौ ॥ ज
चतुस्तौ तदा विप्रं कुरु स्नानं यदिच्छया ॥ २४ ॥ तयोस्तु वचनं श्रुत्वा स्नानं चक्रे त्व
रान्वितः । स्नात्वा चावश्यकं कर्म कर्तुमारभते द्विजः ॥ २५ ॥ इति श्री प्रह्लादसं
हितायां द्वारकामाहात्म्ये एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ अलब्धावसनि
श्रुत्वा दानवो दुर्मुखस्तदा । क्रोधसंरक्तनयनो दुर्वाससमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ दुर्व

मानस्त्वमस्मान्निर्यदि मुक्तोसि वै द्विज । कस्मात्पुनरिह त्वायातो मरणाय स्तु
मूढधीः ॥२॥ इत्युक्त्वा मुष्टिना हंतुमधावद्दुष्टदानवः । आगत्य धावमानं तं दुर्वा
सा मुनिसत्तमः ॥३॥ स्पर्शं मा कुरु पापिष्ट ब्राह्मणं मां दुरात्मना [illegible] ॥ तं दृष्ट्वा दान
वं विष्णुः ब्राह्मणं हंतुमुद्यतं ॥४॥ ग्रहस्य भगवान्विष्णुः तस्य चापतनस्तदा ।
चक्रेण क्षुरधारेण शिरश्छेद लीलया ॥५॥ पश्चाद्दुचाव ॥ दुर्मुखं निहतं दृष्ट्वा
दानवा दुःसहस्तदा । आक्रोशद्युद्धे द्विजान्नूनं शीघ्रमागम्यतामिति ॥६॥ श्रुत्वा दैत्य
गणाः सर्वे दुर्मुखं च निपातितं ॥ दुर्वाससं पुनस्तत्र परित्रातं च विष्णुना ॥७॥ कूर्म
पृष्ठो गोलकश्च क्रोधनो वेदद्रूषकः । यज्ञघ्नाय शतहंतावधर्मं तिकस्तपस्विनः ॥८
[illegible]ते चान्ये च बहवो विविधायुधपाणयः । क्रोधसंरक्तनयनाः शपंतो ब्राह्मणं त
[illegible] ॥९॥ परिवार्य तदा तेयं विष्णुं संकर्षणं तदा ॥ तोमरैर्भिंदिपालैश्च [illegible] शूलैश्च ६०
खङ्गैस्त्रिभिः ॥१०॥ शस्त्रैर्नानाविधैश्चापि युयुधुः क्रोधमूर्छिताः [illegible] ततो विष्णुः
समंतात् [illegible] ॥११॥ संकर्षणश्च [illegible] नेव [illegible] दिव्यौ [illegible] नेत्यकुंडं धनुर्भी

[illegible]व्येव व [illegible] पून् ॥१२॥ ते मार्गणगणान्दैत्याः [illegible] निजघ्निरे ॥
[illegible]हन्यमाना [illegible] मरे विष्णुना विद्रुता दिशः ॥१३॥ दानवान्वि [illegible] विष्णुना
[illegible]हतांस्तदा । गोलकः कूर्मपृष्ठश्च मायैः तत्रानिवर्त्तितौ ॥१४॥ [illegible]कर्षणं गोलक
[illegible]श्च निजघान त्रिभिः शरैः । अनंतं व्यथितं दृष्ट्वा [illegible] क्रोधमूर्छितस्तत्र [illegible] तोत्रेय
तीव विह्वलः ॥१५॥ स्वस्ति संकर्षणायास्तु ब्रह्मघ्नोयं तु संस्तुतः ॥ शपंतं तं तदा दृष्ट्वा
गोलकः क्रोधमूर्छितः ॥१६॥ उत्पत्य तरसा मूर्ध्नि दुर्वाससमताडयत् ॥ संमुष्टिबा
तान्निहतः आक्रोशात्पतितः क्षितौ ॥१७॥ संकर्षणः प्रकुपितस्तिष्ठ तिष्ठेति वाब्रवी
त् । संगृह्य मुशलं मूर्ध्नि जघान समरे रिपुं ॥१८॥ मुशलेन हतो मूर्ध्नि गोलको विह्व
लेंद्रियः । स विनिर्भिन्नमस्तिकः पपात च ममार च ॥१९॥ गोलकं पतितं दृष्ट्वा क्रुद्धं
तं ब्राह्मणं तदा । कूर्मपृष्ठाय भगवान्विष्णुर्हंतुं मनो दधे ॥२०॥ नाराचेन स्तनौ
चक्रेन जघान हृदये रिपुं । स विष्णुबाणनिहतः त्यक्तशस्त्रः पलायितः ॥२१॥ तस्मि

नष्टमग्नेनिबलेकूर्मपृष्ठेवदानवे। अभज्यततद्बलंसर्वं विद्रुतंचदिशोदश॥२२॥त
स्मिन्भग्नेबलेसर्वे निहतंगोलकंतथा। हाहाकारःसकथयामासदैत्यराजेकुशात्यसः।
२३॥गोलकंनिहतंश्रुत्वासर्वान्दैत्यांश्चदैत्यराट्। योद्धुमाज्ञापयामाससनद्धःस्वबले
तदा॥२४॥आज्ञांकुशस्यतेलब्ध्वा दैत्याःपंकजनादयः। युद्धायाभिमुखाःसर्वेरथैर्ना
गैश्चनिर्ययुः॥२५॥अनीकंदशसाहस्रंकूर्मपृष्ठस्य निर्ययौ। अयुतेद्वेरथानां
तुनागानामयुतंतथा॥२६॥दशायुतानिवाजीनांमहासुरपरिग्रहाः। बकश्च
निर्ययौदैत्योबकुसैन्यसमन्वितः॥२७॥तथादीर्घनखोदैत्यःसेनानीकेनसं
वृतः॥ मंत्रिपुत्रौमहामात्यौदैत्यराजकुशस्यतौ॥२८॥निर्ययौविघसोदैत्यः
प्रमथश्चमहाबलः। ऊर्ध्वबाहुर्वक्रशिराःकंबुकश्चशठोलुकौ॥२९॥अलंबोयज्ञ ६१
कोपश्चराहुर्वर्करस्तथा। सुनामावसुनामाचमंत्रिणौबुद्धिस[illegible]॥३०॥सेनाप
तिश्चोग्रदंष्ट्रस्तस्यभ्रातामहाहनुः॥एतेचान्येचबहवोदैत्याःक्रोधसमन्विताः॥३१॥

महतारथघोषेणनिर्ययुर्युद्धकांक्षिणः॥स्नातःशुक्लांब[illegible]माला
विभूषितः॥३२॥कुशःशंभुंमहादेवंभवानीपतिमव्ययं॥अ[illegible]यामास
दैत्येंद्रःअनेककुसुमोत्करैः॥३३॥गीतवादित्रशब्दैश्चतथामंगलवाद्य
नैः॥पूजयित्वामहादेवंब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्यच॥३४॥भूषयित्वात्मन
तोश्चमणिवज्रविभूषितैः। मुकुटेनार्कवर्णेनज्वलज्ज्वालाकररोचिषा॥३५
घातमानोदैत्यराजोहारेणातीवशोभिना। संनद्धश्चमहाबाहुःसार
थिंसमुदीरयत॥३६॥सुनामानंवसुंचैवमंत्रिणौवाक्यमब्रवीत्॥क
स्मायमसुरान्हंतिकिमर्थंज्ञायतामिति॥३७॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वातौरु
वचनमब्रवीत्॥गतोहिब्राह्मणःस्नातुंगोमत्याःसंगमेकिल॥३८॥आ

गतः प्रतिविद्धः सदैत्यैस्तत्र महीपते॥ तेन विष्णुः समानीतः संकर्षण
समन्वितः॥३९॥ सोस्मान् हंति महाराज ब्रह्मण्यो जगदीश्वरः। तेन तेव
द्भवो दैत्याः हताः केचित् पलायिताः॥४०॥ सुनामा उवाच॥ स्नात्वा गंगा
कुविप्रासौ वासुदेवसमन्वितः। राजन् वृथा विग्रहेण किं कार्यं कथ
यस्व नः॥४१॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा क्रुद्धः क्रोधसमन्वितः। उवाच व
नं तत्र दैत्यान् प्रति महाबलः॥४२॥ अहं गोलके हंतारं द्विनिष्पामिव केश
वं॥ एतावदुक्त्वा संनद्धो ययौ दैत्यपतिस्तदा॥४३॥ ततो वादित्र शंख
ध्वनैरा प्राह्य समन्वितान्॥ प्रावर्त्तत तदा तत्र वीरशब्दाननेक राः॥४४॥ ६२
ददर्श तत्र दैत्येशं सहस्राग्निरसंप्रभं॥ तथा विष्णुं च चक्र [illegible] दुर्वाससं सम

न्वितं॥४५॥ ईश्वरांशं च तं दृष्ट्वा न हंतव्योयमीश्वरः॥ विमुक्त [illegible] श्य तान् सर्वान्
प्रेरयामास दानवान्॥४६॥ नागैः पर्वतसंकाशैरथैर्जलदनिस्वनैः। अश्वै
र्महाजवैश्चैव परिवव्रुः समंततः॥४७॥ ततो युद्धं समभवत् देवयोर्दानवैः
सह॥ आच्छादितौ दृष्टा तु दैत्यैर्देवगणास्तथा॥४८॥ ततो गृहीत्वा मुशलं ह
लं च बलवान् हली। जघान दैत्यप्रवरान् कालांतकयमोपमान्॥४९॥ तेह
न्यमाना दैतेया बलेन बलशालिना। सर्वतो विद्रुता भग्नाः कुशं भेजुः जग्मु
र्नयार्दिताः॥५०॥ बकश्च यशकोपश्च अलम्बो वेददूषकः। महामुख खंजनै
कोरार्कुर्यद्वशारस्तथा॥५१॥ एते चान्ये च बहवः प्रवरा दानवोत्तमाः। क्रोध
संरक्तनयना बिभिदुस्ते जनार्द्दनं॥५२॥ ततः कोपं समाविष्टो संकर्षणज
नार्द्दनौ। वक्रलांगूलघातेन जघ्नतु दानवर्षभान्॥५३॥ चक्रेण च शिरःका

गतः प्रतिबिद्धः स दैत्यैस्तत्र महीपते॥ तेन विष्णुः समानीतः संकर्षण
समन्वितः॥३९॥ सोस्मान् हंति महाराज ब्रह्मण्यो जगदीश्वरः। तेन तेव
हवो दैत्याः हताः केचित्पलायिताः॥४०॥ सुनाम उवाच॥ स्नात्वा गछ
तु विप्रोसौ वासुदेवसमन्वितः। राजन् दृष्ट्वा विग्रहेणं किं कार्यं कथ
य स्वंनः॥४१॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुशः क्रोधसमन्वितः। उवाच वच
नं तत्र दैत्यान् प्रति महाबलः॥४२॥ अहं गोलकहंतारं हनिष्यामि च केश
वं। एतावदुक्त्वा संनद्धो ययौ दैत्यपतिस्तदा॥४३॥ ततो वादित्रशंखानां
ध्वनेरीघोषसमन्वितान्॥ प्रावर्त्तत तदा तत्र वीरघाहननेरा:॥४४॥ ६२
ददर्श तत्र दैत्येशं सहस्रशिरसं प्रभुं। तथा विष्णुं च क [illegible] दुर्वाससं रम

न्वितं॥४५ ईश्वरांशं च तं दृष्ट्वा न हंतव्यो यमीश्वरः॥ विष्णुः [illegible] दृश्य तान् सर्वान्
प्रेरयामास दानवान्॥४६॥ नागैः पर्वतसंकाशै रथैर्जलदनिस्वनैः। अश्वै
र्महाजवैश्चैव परिवव्रुः समंततः॥४७॥ ततो युद्धमभवत्तद्देवयोर्दानवैः
सह॥ आछादितो ददृशातु दैत्यैर्देवगणास्तथा॥४८॥ ततो गृहित्वा मुशलं ह
लं च बलवान् हली। जघान दैत्यप्रवरान् कालांतकयमोपमान्॥४९॥ तेह
नूमानादितेयाबलेन बलशालिना। सर्वतो विद्रुता भग्नाः कुशं [illegible] जग्मु
र्भयार्दिताः॥५०॥ बकश्च यज्ञकोपश्च ब्रह्मघ्नो वेददूषकः। महासुरश्च खंजनै
कोराकुर्यज्ञशारस्तथा॥५१॥ एते चान्ये च बहवः प्रवरा दानवोत्तमाः। क्रोध
संरक्तनयना बिभिदुस्ते जनार्द्दनं॥५२॥ ततः कोपं समाविष्टो संकर्षणज
नार्द्दनौ। वक्रलांगूलघातेन जघ्नतुर्दानवर्षभान्॥५३॥ चक्रेण च शिरः का

यारविच्छेदाशु चक्रस्य च॥ चूर्णयामास मुशली यन्तारमेव च॥५४
राजुजघान चक्रेण तथान्यान्मुशलेन च॥ ते हता हन्यमानाश्च भग्नाज
ग्मुर्दिशो दश॥५५॥ कुशः स्ववाहिनीं दृष्ट्वा विद्रुतां च तथा हतां॥ क्रोधसंर
क्तनयनो याहि याहीति सारथिं॥५६॥ स तयोरंतिकं गत्वा नाम विश्रा
व्य चात्मनः॥ उवाच वां कौ प्रवरौ मम दैत्यान् जिघांसतः॥५७॥ श्रीवासुदे
व उवाच॥ यस्माद्विमुक्तिदं क्षेत्रं गोमत्युदधिसंगमे॥ रुद्रं दुरात्मजिः पापे
स्तस्मात्तेनि हता मया॥५८॥ कुश उवाच॥ मां न जानासि वा त्वं कथं
जीवन् प्रयास्यसि॥ युद्धस्व त्वं स्थिरो भूत्वा ततस्त्वं दासि जीवितं॥५९॥ इ ६२
त्युक्त्वा पंचविंशत्या ताडयामास केशवं॥ अनंतं चाष्टभिर्बाणैर्हत्वा चेयं
निरीक्षत॥६०॥ इषुरां भ्रशं वतं मत्वा क्षात्र वं याहि मा चिरं॥ स बाणौर्त्ति

न्नसर्वांग शार्ङ्गं हि धनुर्मां च वरां॥६१॥ विकृष्य चातयामास चतुर्भिस्तु रोहया
न्॥ सारथेस्तु शिरः कायात् अर्धचंद्रेण विच्छिदे॥६२॥ धनुश्चैकेन विच्छेद
ध्वजमेकेन पत्रिणा॥ स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः॥६३॥ प्रय
एवमुक्त्वा खड्गं उवाच वचनं तदा॥ कुश उवाच॥ यदि त्वां पातयिष्यामि
कीर्तिर्निर्मलतुला भवेत्॥ जातिनो हं त्वया वीर यास्यामि परमां गतिं॥६३॥
तिष्ठ तिष्ठ हरे स्थानं शरणं मे सदाशिवः॥ धावंतमिति संरब्धं खड्गहस्तं
तथारिपुं॥६४॥ चक्रेण शितधारेण शिरश्चिच्छेद लीलया॥ तं छिन्नशिर
सं भूमौ पतितं वीक्ष्य दानवं॥६५॥ अथो वातरथेनाजौ दैत्यः खंजनरस्त क८
ष्या॥ अपयाते कुशे दैत्ये विष्णुः संकर्षणस्तदा॥६६॥ दुर्वाससा च सहितौ
संन्यवर्ततहर्षितौ॥ शिवालयं तु पतिते कुशं निक्षिप्य दानवाः॥६७॥ स्नान

संधार्वैर्धूपैर्गीतवाद्यैरतोषयन्॥ अवाप्य जीवितं सद्यः प्रसादाच्छंकर
स्य च॥६८॥ उच्छ्रितः सौ सं तदा दैत्यो ब्रुवन् शिव शिवेति च॥ तं पुनर्जी
वितं दृष्ट्वा हर्षितं दैत्यगणास्तदा॥ कृतकृत्यो मनसो वाक्यं वदंश्च स्तुवि रं
विनो॥६९॥ स्नापयित्वाय दिपुनर्ब्राह्मणं विनिवर्त्तने। यथेष्टं गच्छ तु तदा
किं दृष्ट्वा विग्रहेण ते॥७०॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कृष्णो वचनमब्रवीत्। गत्वा
प्रेषयतो पापौ विप्रत्राणकरां तु मौ॥७१॥ स च राज्ञा समादिष्टः सुमना मं
त्रिसत्तमः। उवाच विष्णुमानम्य नमस्कृत्य हलायुधं॥७२॥ कृष्णेन प्रेषितो
स्मीति तवापार्श्वं जनार्द्दन। किं तवाप कृतं नाथ येन दैत्यान् जिघांससि।
७३॥ दुर्वाससं स्नापयित्वा गच्छ मुक्तो सि माधव॥ अमरत्वं महादेवात् प्रा
प्तं विद्धि कृष्णेन हि॥७४॥ श्रीभगवानुवाच॥ मुक्तिता ... मिदं ... जनवद्भिः पा
पकर्मभिः॥ तस्माद्धनिष्ये सर्वान् हि दानवान् नात्र संशयः॥७५॥ वाक्यं ६४

भगवतं तस्य श्रुत्वा सुमनास्तमथाब्रवीत्॥ दुर्वासर ... ... तिलाश्चैव
दत्तैः सह॥७६॥ पुनस्तानानय ध्वं हि द्विजायैव सपाल ... ॥ श्रीभगवानु०॥
सवाहनपरिवारास पुनर्ज्ञाति बांधवाः॥७७॥ पुण्यतीर्थमिदं त्यक्त्वा प्रविशध्वं
यातलं॥७७॥ सुमनास्तद्वचः श्रुत्वा क्रोधसंरक्तलोचनः। युद्धाद्धमिति
तं वो चा नैतदेवं न विष्यति॥७८॥ कृष्णायं कथया मास यदुसैन्याद्धृष्टवि
ना। क्रुद्धस्तद्वचनं श्रुत्वा मंत्रिणा सम्मु दिरिते॥७९॥ रण मारुत्सवेगेन ययौ
योद्धुमरिंदमः। संस्मृत्य मनसा देवं पिनाकिं वृषभध्वजं॥८०॥ ततः प्रावर्त्तत
रणं सु महद्धोमहर्षणं। अन्येषां दानवानां केशवस्य च सा स्य च॥८१॥ यदु
वीरागदया गुर्व्या संकर्षणमताडयत्॥ संकर्षणेन हतः शीर्षे मुशलेन प पा
त ह॥८२॥ कंबुकं च जबानाशु शस्त्रेण भगवान् हरिः। उल्मुकश्चापि निहतो
प्रलम्बश्च निपातितः॥८३॥ एते चान्ये च बहवो घातिताः केशवेन हि दानवा २७

नूनिहतान् दृष्ट्वा केशी परमकोपनः ॥ ८४ ॥ जघान युधि संरब्धः परमास्त्रेण
केशवं । भगवान् क्रोधयुक्तश्च केणाहरत्तच्छिरः ॥ ८५ ॥ तं छिन्नशिरसं भू
मौ पतितं वीक्ष्य केशवः । चिच्छेद बाहू पादौ च खंडशस्तिलशस्तथा दा ॥ ८६
खंडशो घातितं दृष्ट्वा केशवेन केशी तदा ॥ संगृह्य ते पुनर्दैत्याः निन्युः सर्वेऽपि
वालयं ॥ ८७ ॥ प्रसादाच्छूलिनः सद्यो जीवितं प्राप्य दानवः । उच्छितः सहसा रु
द्रः क्व विष्णुरिति चाब्रवीत् ॥ ८८ ॥ गदामुद्यम्य संरब्धो योद्धुमागाज्जनार्दनं
तमुद्यतगदं दृष्ट्वा निहतं जीवितं पुनः ॥ ८९ ॥ दुर्वाससमथो वाच किमिदं नम्रि
ग्रेतयत् । मयासन्नत्शिरः छिन्नं खंडशस्तिलशः कृतं ॥ ९० ॥ जीवत्यसौ पु
नः कस्मात् कारणं कथयस्व नः । इत्युक्तं चिंतयामास ध्यानेन ऋषिसत्तमः
॥ ९१ ॥ ज्ञात्वा तत्कारणं सर्वं उवाच मधुसूदनं । महादेवेन त केशी मम
हतः ॥ ९२ ॥ पितस्तत् पात्राणैर्नापि चिंतु त । तत्कृत्वा विस्मया ६५

विष्णोऽहं सर्वे मयः ॥ ९३ ॥ उपायं तं करिष्यामि ददिति ॥ तत
स जीवितं प्राप्य प्रसादाच्छंकरस्य च ॥ ९४ ॥ खड्गचर्म समादाय । तिष्ठ तिष्ठेति व
ब्रुवीत् ॥ तमायांतं पुनर्दृष्ट्वा केशी शिवपरिग्रहं जघान गदया गुर्व्या गदाह
स्तं तदा केशी ॥ ९५ ॥ स भिन्नमूर्द्धा न्यपतत् केशवेनाभिताडितः । तं भूमौ पति
तं वेगात् परिगृह्य केशं हरिः ॥ ९६ ॥ गर्ते निक्षिप्य तद्देहं स्मरयामास तु पुनः । न
लिंगं संस्थापयामास तस्योपरि जनार्दनः ॥ ९७ ॥ स लब्धसंज्ञो दनुजः शि
वलिंगमपश्यत । आत्मोपरि स्थितं देहे तद्विंतापरोभवत् ॥ ९८ ॥ इति श्री
स्कंदपुराणे प्रह्लादसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये केशासुरवधो नाम विं
शतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ७ ॥ प्रह्लाद उ० ॥ शिवलिंगं मलं व्यंहि बुद्धिसर्वेऽह
तोऽहं ॥ उवाच वंशं दनुजः क्वलितो हं त्वया नव ॥ १ ॥ श्रीसत्यउवाच ॥

परितुष्टोस्मि दैत्येन्द्र शौर्येणाशिवसंश्रयात्। वरं वरय भद्रं ते यं दिक्षसि
महामते।२।अप्राजवाच॥ यथाहं ज्योमहादेवो मम त्वं च तथा हरे। एकएवाद्व
यीमूर्तिस्तस्मात्त्वां वरयाम्यहं।३। शिवलिंगं त्वया नाथ स्थापितं यन्ममोप
रि मम नाम्नैव तन्नवतु क्रशेशं इति विश्रुतं।४। अनुयास्यो यद्यहं ते मम कीर्ति
र्भविष्यति। एवं भविष्यतीत्युक्त्वा तत्रैवावस्थितोसुरः।५। ततोन्यान्दानवान्स
र्वान्नूप्रेषयामास माधवः। रसातलं गताः केचित् केचिद्दिक्षु समाश्रिताः।६।
अनंतः संस्थितस्तत्र विष्णुश्च तदनंतरं। ज्ञात्वा विमुक्तिदं तीर्थं दुर्वासा मुनिस
त्तमः।७। आगमत्पावकं तीर्थं यत्र गवांस्त्रिविक्रमः। तेनेदं कुक्षिदं मत्वा दुर्वासेत
त्र संस्थितः।८। एवं त्रिविक्रमः स्वामी तदा प्रभृति संस्थितः। कलौ पुनः कला
न्यासान्नं [illegible] गमत्प्रभुः।९। प्रह्लाद उ०॥ पूजाविधिं हरेर्विप्राः शृणुध्वं ६६
कुसुमाद्भिः [illegible] प्रोक्तः पूजितो मधुमाधवः।१०। मधुसूदनं
नरो यस्तु द्वारवत्या [illegible] पूजयेत्स महादेवं च स्नापयित्वा विलिप्य वा।१

गंधैश्चैवार [illegible] धूपैः पुष्पैरनेकधा। नैवेद्यैर्भक्ष्यभोज्यैश्च [illegible] लेनव
११। आरात्रिकेन [illegible] वस्त्राणि पत्न्व॥ घृतेन दीपकं दद्यात् रात्रौ जागरणं
तथा।१३। कुर्याद्गीतवादित्रैस्तथा पुस्तकवाचनैः। तस्य जागरणं रात्रौ स
र्वान्कामानवाप्नुयात्।१४। पित्र्येणां या द्वयाष्टमीस्तफला [illegible] मनोरथाः।
प्रबोधवासरे प्राप्ते कार्त्तिके द्विजसत्तमाः।१५। संपूज्य भक्त्या देवेशं परां गति
मवाप्नुयात्॥ तथा नभस्ये संपूज्य पवित्रारोपणेन च।१६। सर्वान्कामानवा
प्नोति विष्णुलोकं स गच्छति॥ युगादिषु च संपूज्य अयने दक्षिणोत्तरे।१७। आ
षाढज्येष्ठमाघस्य पौषादि द्वादशीषु च॥ कलौ नरं पूजयित्वा गोमती दधिसं
गमे।१८। विमलं लोकमाप्नोति यत्र गत्वा न शोचति।१९। प्रह्लाद उ०॥ शृणुध्वं
द्विजशार्दूला यथावत्कथयामि वः। स्नापयित्वा जगन्नाथं तथा गंधैर्विलिप्य
च।२०। पूजयित्वा कुसुमाद्भिर्भूषयित्वा च भूषणैः। नैवेद्येन च संतर्प्य त

यानीराजनादिभिः॥२०॥ दुर्वासंसंतथाष्टज्जपपुंडरीकाद्यमेवच॥ अनंतं वैनतेयं वस्त्र
शक्त्यामानवः कलौ॥२१॥ दद्याद्दानंयथाशक्त्या वित्तशाठ्यविवर्जितः॥ दीनांधकृ
पणास्तत्रतर्प्पयेद्वसमाश्रितान्॥२२॥ रुक्मिणीं वृततोगच्छेद्दिदंतंतंयांनरः॥ उप
हृत्योपहारांश्चबलिभिर्गंधदीपकैः॥२३॥ पीडयंतिग्रहास्तावत्व्याधयोभिभवंतिच
नत्यानपश्यतेयावत्कलौ लक्ष्मप्रियांनरः॥२४॥ उपसर्गभयंतावत्शाकिनीभू
तसंभवं॥ नत्यानपश्यतेयावत्कलौ लक्ष्मप्रियांनरः॥२५॥ तावन्मृतप्रजानारीदु
र्भगादुःखसंयुता॥ नत्यानपश्यतेयावत्कलौ लक्ष्मप्रियांनरः॥२६॥ तावद्दरिद्रदुःखी
चभवतेपुरयावदकः॥ नत्यानपश्यतेयावत्कलौ॥२७॥ तावत्शत्रुभयंपुंसांगृहत्वं
गंवम्रुवंति॥ नत्यानपश्यतेयावत्कलौ॥२८॥ संपूज्यदक्षंविधिवत्रुक्मिणीं हृ
दयेततः॥ स्नापयेद्दधिदुग्धेनमधुशर्करयातथा॥२९॥ घृतेन विविधैर्गंधैस्तथा
त्रिकुरसेन [illegible] स्नाप्यसर्वान्कामानवाप्नुयात्॥३०॥ एवं [illegible]
येद्देवीरुक्मिणीं [illegible] कुर्यात्किंचित्इहलोके [illegible]॥३१॥ स्त्री ६७

खंडजंजमेनैव [illegible] विलोपयेत्पुत्रत्वं निर्धन [illegible] ति॥३२॥ स
दासुभोगी [illegible] जितः॥ पूजयेन्मालतीपुष्पैः शतपत्रैःसुगंधिभिः
॥३३॥ करणवीरैःश्वेतरक्तैस्तुलस्याराजचंपकैः॥ कमलैर्वारिसंभूतैःकेतकीत्रि
पाद्यैः॥३४॥ धूपेनागरुणाचैव धूपयेद्गुग्गुलेनच॥ वस्त्रैरक्तैःकोमलैःशुभ्रैः
नानादेशसमुद्भवैः॥३५॥ नत्वासौ [illegible] वदंती रुक्मिणी लक्ष्मवल्लभा॥ तस्मि
न्कुलेनास्तुखंस्यान्नापुत्रोनाधनस्तथा॥३६॥ पतितानंविकर्मस्थाःकितवानीच
सेवकाः॥ यैःपूजितांजगन्मातारुक्मिणीमानवैःकलौ॥३७॥ नैवेद्यमन्नदंभोज्याद्यैः
देवीमेप्रीयतामिति॥ तांबूलंकुसकर्पूरंभावेनविनिवेदयेत्॥३८॥ गृहीत्वाचफ
लंशुभ्रंत्रदत्तैश्चसमन्वितं॥ मंत्रेणानेनवैविप्राअर्घंदद्याद्विधानतः॥३९॥ रु
क्मप्रियेनमस्तुभ्यं विदर्भाधिपनंदिनि॥ सर्वकामप्रदेदेवि गृहाणार्घंनमोस्तुते
॥४०॥ आरात्रिकंततःकुर्यात्ज्वलंतां भावनान्वितः॥ नीराजनंप्रकर्तव्यंकरस्थे

णविशेषतः॥४१॥शंखेत्वात्तुपानीयंभ्रामयेज्ञावसंयुतः।भ्रामयित्वाच
शिरसिधारणीयंविशुद्धये॥४२॥दंडवत्प्रणमेद्भूमौनमःसत्यप्रियेतिच।
विप्रपत्न्यश्चविप्रांश्चपूजयेद्विलशक्तितः॥४३॥श्रीवास्त्रकसिंदूरैःवासोभिः
कंचुकैस्तथा।सुगंधकस्तमैर्वाकुंकुमेनविलिप्यच॥४४॥कौसुंभकैः
कज्जलेनतांबूलेनतोषयेत्।भक्तोभोजयेन्मोदकैश्चघेवरैर्मधुसर्पिर्भिः।
४५॥प्रीतोभवतिदेवेशोरुक्मिण्यासहकेशवः।विशेषतःफलानीहदात
व्यानिद्विजोत्तमः॥४६॥अन्मतकंततोदेवंद्वारपालंप्रपूजयेत्।स्नापयि
त्वासुगंधेनकुंकुमेनविलिप्यच॥४७॥धूपेनधूपयित्वातंपुष्पाद्यैःसंप्रपू
जयेत्।नैवेद्यैर्[illegible]भोज्यैश्चमांसेनसुरयातथा॥४८॥[illegible]बलिभि
श्चैवपिष्टैर्ना[illegible]जिनानांचतुःषष्टि[illegible]प्रपूजयेत्
४९॥अर्चयेद्दरिसांश्चैव[illegible]त्रपालांश्चसर्वशः।विरूप[illegible]नामनीतत्रतथा। ६८

वैसप्तमातर[illegible]स्थितांपद्मांपाठितविमन[illegible]येत्॥५१॥रुक्मि
णीसत्यभामां[illegible]वतीजांबवतीतथा।मित्रविंदांचकालिंदी[illegible]नाग्नजितीत
था॥५२॥संपूज्यलक्ष्मणांतत्रवैष्णव्यःसप्तवल्लभाः।एताःसंपूज्यविधिव
त्संतर्प्यदधिपायसैः॥५३॥गीतवादित्रघोषैश्चदीपजागरणेनवै॥सर्वान्
कामानवाप्नोतियात्राहिसफलाभवेत्॥५४॥पुत्रपौत्रसमायुक्तोधनधा
न्यसमन्वितः।किंतस्यबहुभिर्द्दानैःकिंव्रतैर्नियमैस्तथा॥५५॥येनदृष्टा
जगन्मातारुक्मिणीसप्तवल्लभा।किंयज्ञैर्बहुभिस्तस्यसंपूर्णवरदक्षि
णैः॥५६॥येनदृष्टाजगन्मातारुक्मिणीसप्तवल्लभा।हेलयातेनसंप्राप्ता
सिद्धयोष्टौनसंशयः॥५७॥गत्वाद्वारावतींयेनदृष्टाकेशववल्लभा॥५७
देवराज्येनकिंतस्यतथामुक्तिपदेनवा।नदृष्टायैर्जगन्मातारुक्मिणीसप्त
वल्लभा॥५८॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनरुक्मिणीसप्तवल्लभा।त्वदर्चनीयाम

नुजैर्दृष्ट्वासर्वकामदा॥६०॥विशेषतःपूजनीयानवरात्रंसदाद्विजैः॥न
वम्यांतुनरैर्यैस्तुपूजिताहरिवल्लभा॥स्नानगंधादिवस्त्रैश्चप्रन्नतबलिभिस्तथा॥
गीतवादित्रघोषैश्चदीपजागरणेनव॥६१॥तोषितारुक्मिणीभक्तस्तासर्वान्कामान्प्रय
च्छति॥तथादीपान्सर्वदिनेचतुर्दश्यांसमाहितः॥६२॥पूजयित्वायथाकामानन्ने
प्सितंलभतेफलं॥माघमासेसिताष्टम्यांकंदर्पजननीतुयैः॥६३॥पूजितागंधपुष्प
धैः उपहारैरनेकधा॥सफलंजीवितंतेषांसफलाश्चमनोरथाः॥६४॥द्वादश्यांचैत्र
मासेतुलक्ष्मणेनसहरुक्मिणी॥येपश्यंतिनरादेवींरुक्मिणींमधुमाधवे॥६५॥लक्ष्म
णसहगछंतितेधन्यामानवाभुवि॥पुत्रपौत्रसमायुक्ताधनधान्यसमन्विताः॥६६
जीवंतिव्याधिनिर्मुक्ताःपदंगछंत्यनामयं॥ज्येष्ठाष्टम्यांनरैर्यैस्तुपूजितालक्ष्मण
न्वना॥६७॥तेषांमनोरथावाप्तिर्भवतेनात्रसंशयः॥तथाभाद्रपदेमासितंतुपू
जाततातुयैः॥सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णुपदंनराः॥६८॥कार्त्तिकेतुकृष्णद्वा
दश्यांपूजयेत्लक्ष्मणेवच॥रुक्मिणींलक्ष्मसंयुतांयेपश्यंतिनरास्तेषांनभयंवि ६६

द्यतेकवित्॥६९॥एकत्रसंस्थितांयस्तुरुक्मिणींलक्ष्मसंयुतां॥सफलंजीवितंतस्यवाद्व
यापुत्रसंततिः॥७०॥पुष्कलंधनधान्यंचकदानेवदरिद्रता॥एवंयोरुक्मिणींपश्येत्पू
जयेल्लक्ष्मणमेवच॥७१॥स्नायाच्चसर्वतीर्थेषुदानंशक्त्याददातियः॥तस्यसएयफलंवै
चकलौतद्भवतेद्विजाः॥७२॥कथितंतत्प्रभावेणकलौलक्ष्मस्यसंस्थितः॥द्वारवतींविना
विप्रामुक्तिर्नप्राप्यतेकलौ॥७३॥पुराणसंहितामेतांशृणवान्बलिबंधनः॥ददौसतु
६सा प्रसादेनप्रह्लादायमहात्मने॥७४॥इदंप्रोक्तंपुराव्रत्तंमितिहासंद्विजोत्तमाः॥इंद्रद्यु
म्नेनसंवादंमार्कंडेयेनमहात्मना॥७५॥इतिश्रीस्कंदपुराणेप्रह्लादसंहितायांद्वा
रकामहात्म्येतीर्थयात्राकथनंनामएकविंशतितमोध्यायः॥२१॥०॥श्रीमार्कंडेय
उवाच॥द्वारकायास्तुमहात्म्यंइंद्रद्युम्ननिबोधमे॥कलौनिवसतेयत्ररुक्मिणीप
तिकेशवः॥१॥कलौलक्ष्मस्यमहात्म्यंयेशृण्वंतिपठंतिवा॥नतेषांभवतेवासोयम
लोकेनसंशयः॥२॥नित्यंलक्ष्मकथायस्यप्राणादपिगरीयसी॥नतस्यदुर्लभंकिं

विन्दइहलोकेपरत्रच॥३॥मन्वंतरशतंयावत्काश्यांनिवसतांफलंतत्फलंद्वार
कावासेवसतांपंचभिर्दिनैः॥४॥कलौनिवसतेयस्तुकृष्णपक्षोपिद्वारकांयदि॥य
तीनांगतिमाप्नोतिशाहृचैवप्रजापतिः॥५॥द्वारकांगच्छमानस्यप्रत्यहंनरनायक
फलंप्राप्नोतिमनुजःकुरुक्षेत्रसमुद्भवं॥६॥सोमग्रहणशतेनापियत्फलंसोम
नायके।दृष्टेतत्फलमाप्नोतिद्वारवत्यांदिनेदिने॥७॥अवंत्यांयत्फलंप्रोक्तम
न्वंतरशतेनवै।तत्फलंद्वारकांगत्वादिनैकेनप्रजायते॥८॥पुष्करेकार्तिकींकृ
त्वायत्फलंवर्षकोटिभिः।तत्फलंद्वारकावासेप्रत्यहंनरनायक॥९॥कलौनि
वसतांभूपधन्यास्तेषांमनोरथाः॥कृष्णस्यदर्शनेनित्यंद्वारकागमनेमतिः॥
१०॥धन्यास्तेतननलयास्तेवंद्यास्तेलोकपावनाः।दृष्टंकृष्णमुखंयैस्तुपापकं ७०
यस्तुनापहं॥११॥एकापिद्वादशीलोकेयःकरोतिनरोत्तमः।कृष्णस्यसंनिधौ
भूपद्वारकायांफलंशृणु॥१२॥तत्फलंकृष्णसंयुक्तैर्वासरैःलक्षसंज्ञकैः॥

शतैर्दशभिराप्नोतिद्वारकायां०तदेकया॥१३॥क्षीर॰स्नानंप्रकुर्वंतियेनराः
कृष्णमूर्द्धनि।शताश्वमेधजंस्नानंबिंदुनाबिंदुनासमं॥१४॥क्षीराद्दशगुणं
दध्नाघृतंचैवदशोत्तरं॥घृताद्दशगुणंक्षौद्रंकबुनावुदशोत्तरं॥१५॥पुष्पो
दकंदशेनोदकंवर्द्धतेवदशोत्तरं॥मंत्रोदकंचगंधोदंतथैवनृपसत्तम॥१६
इक्षोःरसंतुविप्रेंद्राशतवाजिमखैःसमं।तथैवतीर्थनीरंचफलंयच्छति
भूमिप॥१७॥स्नापनंकृष्णदेवस्ययःकरोतिस्वशक्तितः।फलमाप्नोतियत्प्रो
क्तंनिःकामोमुक्तिमाप्नुयात्॥१८॥कृष्णंस्नानार्द्रगात्रंतुवस्त्रेणपरिमा
र्जति।जन्मकोट्यर्जितंपापंतत्क्षणादेवनश्यति॥१९॥स्नापयित्वाजगन्नाथंपु
ष्पमालावरोहणं।कुरुतेप्रतिपुष्पंवस्वर्णनिष्कायुतंफलं॥२०॥स्नानकाले
तुकृष्णस्य[illegible]॥अगरुंदहतेतुयः।प्रविष्टोनासिकांगंधः
पापंजन्मायुतंदहेत्॥२१॥स्नानकालेतुकृष्णस्यशंखवादीनांप्रवादनंकुरु

तेब्रह्मणोलोकेवसतेब्रह्मवासरं॥२२॥स्नानकालेतुदेवस्यपठेन्नामसहस्र
कं।प्रत्यक्षरंलभेत्पुण्यंकपिलागोशतोद्भवं॥२३॥फलमेतत्महीपालगीता
यांपरिकीर्त्तितं।गजेंद्रमोक्षणेचापिस्तवराजेनकीर्त्तितं॥२४॥स्तवैर्मुनिप्र
तैरन्यैःपठनैश्चनराधिप।तेषामेवतुदेवेशःसर्वान्कामान्प्रयच्छति॥२५
किंपुनर्वेदपाठंतुस्नानकालेकरोतियः।तस्ययद्भवतेपुण्यंएपंनज्ञातंन
रनायक॥२६॥स्नानकालेचसंप्राप्तेकृष्णस्याग्रेतुनर्त्तनं।गीतंचैवतथा
वाद्यंकरोतिमुक्तिमाप्नुयात्॥२७॥स्नानकालेतुकृष्णस्यजयशब्दंकरोति
यः।करताडनसंयुक्तंगीतंनृत्यंकरोतियः॥२८॥जन्मप्रवेष्टांकुर्वाणोहसन्
जल्पन्यथेच्छया।त्यक्तंतेनधरायांचयोनियंत्रंचनिर्गमं॥२९॥नोत्तानशा
यीभवतिमातुरंकेनरेश्वर।गुणानुवदतिकृष्णस्य[illegible]मनुजेश्वर॥३०॥ ७२
तस्यमुक्तिर्न[illegible]हःकरेलोकस्तलेस्थिता॥वंदना[illegible]रात्तमः॥[illegible]अंकमेनस्तु
गंधिना।विलेपयतियःकृष्णंकर्[illegible]रजोछया।[illegible]कुर्कैर्वासिरैः[illegible]पंकसे

तपिष्टजिन्सह॥३२॥प्रत्येकंचंदनादीनामिंद्रघ्नननव[illegible]तनेपुष्कृतैः
सुवस्त्रैश्चसुके[illegible]लैः॥३३॥धूपयित्वासुभक्त्याचपरिधा[illegible]नानप्रकं[illegible]नवः।मन्वन्तरा
र्णिवसतेवत्सुःसंख्यांहरेर्गृहे॥३४॥स्वशक्त्यादेवदेवेशीन्रूपौ[illegible]वयतियः।हेमजैः
रत्नजैःशुभ्रैःमणिजैश्चसुशोभनैः॥३५॥तेषांफलंप्रतानंदःनरुद्रोवासवादयः।
जानंतिमनुजानैवचवर्जयित्वाचमाधवं॥३६॥येर्चयंतिजगन्नाथंतस्मंकलिमल
पहं।केतकीतुलसीपत्रैःपुष्पमालाभिरव्ययं॥३७॥तद्दशसंभवेद्यान्यैःकुसुमैर्न्
रिभिर्नृप।एकैकंन्चपुशार्दूलयज्ञकोटिसमंफलं॥३८॥येअर्चंतिनराःपूजांस्वशक्त्या
रुक्मिणीपतेः।क्रीडंतिदेवलोकेवैमन्वन्तरशतानिच॥३९॥यःपुनस्तुलसीपत्रैः
कोमलेर्मंजरीयुतैः।पूजयेत्सततंकृष्णंदेवकीनंदनं॥४०॥यागतिर्योगयु
क्तानांयागतिर्यज्ञशालिनां॥यागतिर्दानशीलानांयागतिस्तीर्थसेविनां॥४१॥
यागतिर्मीर्नक्तानांद्वादशीव्रतवर्जिनां।सागतिस्तस्यराजेंद्रतुलस्यायोर्चये

द्वरिं॥४२॥कुर्वतांजागरंविष्णोर्नृत्यतांगायतांफलं।वैष्णवानांतुभक्तानांयत्फलं
वेदवादिनां॥४३॥पठतांवैष्णवंशास्त्रंवैष्णवानांतुयच्छतां॥तुलसीमालयाब्रह्म
सर्वतांरुक्मिणीप्रियं॥४४॥फलमेतत्महीपालयच्छतेनात्रसंशयः॥यथाचंद्री
प्रिया विष्णोस्तुलसीचततोधिका॥४५॥द्वारकायांसमुत्पन्ना विशेषेणफला
धिका॥यत्रतत्रस्थितावित्तुतुलसीदलमालया॥पूजितोद्वारकापूर्णसमस्तं
यच्छतेकलौ॥४६॥योर्चयेकेतकीपत्रैःशंभुंत्रिभुवनेश्वरं॥तेनाशंनास्तिसंदेह
तत्पदंदुर्लभंहरेः॥४७॥ऋतुकालोद्भवैःपुष्पैःपुष्पैःयोर्चयेन्मधुसूदनं॥काम
न्सर्वानवाप्नोतियान्दीव्यान्मानुषान्॥४८॥दृष्टंवचस्तागरुणाधूपयंति
कलौनराः॥सकर्पूरेणराजेंद्रब्रह्मतुल्याभवंतिते॥४९॥साज्येनगुग्गुलेना ७२
पिसुगंधेनापिकेशवे॥धूपयित्वानरायांतिपदंभूपसदाशिवं॥५०॥योद
दातिमहीपालब्रह्मणेतुदीपकं॥पातकंसर्वमुत्सृज्यज्योतिर्गे... पंतसे

दं॥५१॥हरेरग्रस्यपयेनित्यंदीपमालांप्रकुर्वतोरसशुद्धिपावतीस्तनदष्टि
वीदानदीपेफलंलभेत्॥५२॥नैवेद्यानिमनोज्ञानिहरेरग्रेविनिवेदयेत्॥
कल्पांतंततिष्टणां...सिर्वतिशाश्वती॥५३॥फलानियच्छतेयोवैसुगंधानिनरेश्वराक
ल्पांतंजायतेतस्यसफलास्तुमनोरथा॥५४॥तांबूलंचसकर्पूरंसपूगंनरनायक।
ब्रह्मायच्छतेयोवैपदंतस्यत्रिदैवतं॥५५॥सनीरंकरकोपेतंकंजनंब्रह्मागतोन्यसे
त्॥कल्पांतंनजलापेक्षांकुर्वंतिचपितामहाः॥५६॥व्यंजनेनाथवस्त्रेणउन्नतयामा
तरिश्वना॥देवदेवस्यराजेंद्रकुरुतेचमेवारणं॥५७॥तत्कुलेयमलोकेकुशमतेनार
कादधिः॥वायुलोकात्महीपालगतिर्नविद्यतेपुनः॥५८॥ब्रह्मवेभ्रमनियःकुर्यात्
सुंदरंपुष्पमंडपं॥सपुष्पकविमानेनक्रीडतेदिविदेववत्॥५९॥चलच्चमरवातेनलक्ष्मी
योवीजयेन्नरः॥तस्यांगमांगदेवेशःजगद्वंधंकरोतिच॥६०॥यःकुर्याद्भवनंतत्रतत्रनवनंक
दलीस्तंभशोभितं॥नंदतेवाप्सरोयुक्तःस्वागतंतस्यदेवराट्॥६१॥ब्रह्मालयध्वजारु

श्वशोभितं॥सादर्श्योस्त्यूर्य्यलोकेतुपिष्टन्निःसहमोदते॥६२॥ध्वजमारोपयेद्य
परिच्छिन्नितः॥तस्यत्रलपदेवासः क्रीडतेअलणसह॥६३॥प्रांगणंवर्त्तीको
केश्चसमन्वितं॥देवदेवस्यकुरुते क्रीडतेभुवनत्रये॥६४॥योदद्यात्पुष्पश्र
॥किणीपतेः॥देवोद्यानेषुसर्वेषुयावत्क्रीडतिभूधराः॥६५॥प्रसादेहस्त
नकर्मकरोतियः॥वसतेरुद्रलोकेतुयावन्निष्ठंतिसागराः॥६६॥दद्याच्चंद्रा
नत्तोपरिनरेश्वर॥वसतेसोमलोकेतुयावत्तिष्टतितारका॥६७॥छत्रंवक्तु
रुद्दरीवस्त्रस्वर्गुंठितं॥दिव्यरत्नेश्चसंयुक्तंहेमदंडसमन्वितं॥६८॥यः
तस्मायछत्रंरक्ताबुदेर्दितं॥प्राप्ततस्त्वमरैःसर्वैःक्रीडतेपिष्टन्निःसह॥६९॥
रैमानंतुतस्मायनरनायक॥सन्नतोधनदेनैववसतेअलवासरे॥७०॥
रात्वापू...दिकंसर्वज्वलंतंतस्यमूर्द्धनि॥आरात्रिकंप्रकुर्वाणोमोदतेतस्य ७२
मूर्द्धनि॥७१॥संनिधौ॥७१॥दीप्तिमंतंसकर्पूरंकरोत्यारात्रिकंनृप॥तस्यसप्तवस
तेलोकेसप्तकल्पानिमानवः॥७२॥शंखेसत्वातुपानीयंत्र...येकेप्रावाप

रिःसंनिधौवसतेविष्णोःकल्पांतंक्षीरसागरे॥७३॥एवंसत्वातु...स्ययःकरो
तिसदक्षि...॥पठेन्नामसहस्रंतुस्तवराजंपठेन्नृप॥७४॥सप्तद्वीपावतीपुण्य
देपदे॥कुर्याद्दंडनमस्कारंअश्वमेधयुतैःसमं॥७५॥...संतोष
गीतैर्मधुरस्वरैः॥सामवेदप्रचतस्यजायुतेनात्रसंशयः॥७६॥
प्रहृष्टात्मानावैर्वक्रस्तुनक्तिनःसनिर्दहतिपापानिमन्वंतरस्ता
॥७७॥तस्मात्प्रतोमहात्मनाक्षात्कुर्यात्तुस्तवंवाचनंप्रत्यक्षंस्तुरेत्तु
मानृतदानतं॥७८॥रुग्यजुःसामगीतैर्वाहिरंसतोषयतियोकल्पा
केवैतेवसंतिद्विजोत्तमाः॥७९॥योगशास्त्राणिवेदांतानियोगि
नितिक्षो॥पठंदिरविबिंबतेमित्वायांतिजयंहरेः॥८०॥श्रीमद्भाग
...त्रेपठतेसहस्रंनिधौ॥कुलस्कोटिशतैर्युक्तःक्रीडतेयोगिनि

सह॥८१॥ पठते रामचरितं भारतं व्याससंभाषितं। पुराणानि महीपाल श्राद्धमामु
क्तिर्न संशयः॥८२॥ द्वारावत्यां स्थिरो भूत्वा एवं कुर्वंति ये नराः। तेषां हरिपुरे वासो
भवति नैव संशयः॥८३॥ गीतवाद्यैः स्तुतस्त्यां हस्त्यश्वं पुण्यं यच्छति केशवः। आगरे
कोटिगुणं तं पुण्यं भवति क्ष्मिपाः॥८४॥ वसतां द्वारकावासे प्रत्यहं स्नाते प्र
ला। गोमतीनीरं पूतानां तु सवक्त्रावलोकिनां॥८५॥ दर्शनात्पातकं यांति
तेषां वर्षशतार्जितं॥ धन्यास्ते मानुषे लोके गोमतीं तु दधिवारिणां॥८६॥ तर्पयंति
पितृन्देवान्गत्वा द्वारावतीं कलौ॥८७॥ गंगाद्वारे प्रयागे च गंगायां कुरुजं
गले पुष्करे च प्रभासे च श्रीस्थले श्रुतीर्थके॥८८॥ स्नानेन पिंडदानेन पितॄणां ७४
तर्पणेन ते भविष्यंति न्रपा सुतथा गोमतीदर्शनात्॥८९॥ योजनानां तरे
तिष्ठन् गोमतीति वदन्स्मृते। चांद्रायणसहस्रस्य फलं नाप्नोत्य यत्नतः॥९०॥

७४

धन्या द्वारावती लोके यत्र ते यत्र गोमती। स्वयं स्मरति ष्टते यत्र नित्यं रुक्मिणीवल्लभः॥९१
नस्नाता गोमतीरनीरे कलौ पापेन मोहिताः। न विद्यते कथं तेषां पापबंधस्य सं
क्षयं॥९२॥ निर्गतास्त्वग्निस्वर्गे कलौ या गोमती नदी। मनसः प्रीतिजननी जंतू
नां नरसत्तम॥९३॥ नेदृशं स्वर्गसोपानं दृश्यते गोमतीसमं। कुरु वदं भावि
नां पुंसां स्नानमात्रेण मोक्षदं॥९४॥ गोमती नारसंघट्टकैः यत्र गर्जति सागरः।
तत्र गच्छ नरव्याघ्र लक्ष्मीस्तिष्ठति यत्र वै॥९५॥ यत्र चक्रांकिताः शैलाः गोम
त्युदधिनिःसृताः। पूज्यंते पूजिता मोक्षं तां पुरीं को न सेवयेत्॥९६॥ स्पृष्ट
त्वा पुरा लोके दैत्यदानवरक्षसां॥ शरण्यं देवतादीनां तां पुरीं को न सेवयेत्॥
९७॥ त्यजंते यां कलौ नैव लक्ष्मीदेवकीनंदनः। कर्मणा मनसा वाचा तां पुरीं को
न सेवयेत्॥९८॥ या स्मृता कलिकाले तु पुण्यपापस्य संक्षयं॥ कृत्वाय च्छति
निर्वाणं तां पुरीं को न सेवयेत्॥९९॥ श्री मार्कंडेय उवाच॥ शृणु राजेंद्र व

त्तामिकथांपापप्रनाशिनीं॥श्रुत्वायांमुच्यतेनूनंदुःखसंसारबंधनैः॥१००॥अवंतीवि
षये पूर्वंब्राह्मणोवेदपारगः॥चंद्रशर्मेतिविख्यातोशिवभक्तःसदानघ॥१०१॥क
र्मणामनसावाचानान्यंध्यायेत्सदाशिवं।शैवान्व्रतात्व्रतंनान्यतत्करोतिनरा
धिप॥१०२॥नोपवासंहरिदिनेकुरुतेनव्रतंहरेः।विनाचतुर्दशीराजन्नान्यदेवसमु
द्भवं॥१०३॥यत्रयत्रशिवक्षेत्रंयत्रतीर्थंतुशांकरं॥तत्रगछतिराजेंद्रवैष्णवंन
वगछति॥१०४॥प्रतिवर्षंतुकुरुतेसोमनाथस्यदर्शनं।नजहातिविशेषेणसोम
पर्वनराधिप[illegible]॥१०४॥रेश्वर॥१०५॥एवंप्रवर्ततस्तस्यनववर्षाणिसन्नतिः।
गतानितस्यराजेंद्रशिवभक्तिंप्रकुर्वतः॥१०६॥कदाचित्सोमपर्वेतुगतोसौसोम
नायकं।नानादेशान्महीपालअसंख्यातास्तुमानवाः॥१०७॥गताःशंभुपुरींस
र्वेद्रष्टुंसोमेश्वरंप्रभुं॥आगतस्तैश्चंद्रशर्मानगतोद्वारकापुरी॥१०८॥वैशाख ७५
द्वादशीशुक्लादुर्लभातत्रसंनिधौ॥संबोधितोपिस्वजनैर्नगतोद्वारकांपुरीं१०९
शिवतीर्थात्परंतीर्थंनाहंमन्येजगत्त्रये॥नान्योदेवोमयाज्ञातईश्वराद्देवनायका

त्॥११०॥एकदाचंद्रशर्माथ स्वप्नेचैवपितामहान्।प्रेतरूपान्मतांकायान्कुष्ठ
तामान्चैवभीषणान्॥१११॥दृष्ट्वास्वप्नेमहारौद्रान्भीतोसौवप्रकंपितः॥
११२चंद्रशर्मोवाच॥केयूयंविकृताकाराजंतूनांचभयानकाः॥दृष्ट्वासमस्
ताजीवानदृष्टानमयाश्रुताः॥११३॥प्रेताऊचुः॥मात्रयंकुरुविप्रेंद्रतवपूर्वपि
तामहाः॥आयातास्त्वत्समीपेतुमहत्दुःखपीडिताः॥११४॥चंद्रशर्मोवाच॥
दृष्टंदत्तंतपस्तप्तंभवद्भिर्मत्पितामहैः।प्रेतत्वेकिंकारणंकिंस्यात्भवतांवि
स्मयोमम॥११५॥प्रेताऊचुः॥शृणुपुत्रप्रवक्ष्यामःप्रेतयोनेस्तुकारणं।वा
सुदेवस्यसदाविद्धंव्रतंपुरा॥११६॥प्रेतत्वंतेनसंप्राप्तंअस्माभिःशृ
णुपुत्रक।विशेषेणव्रतंरात्रौसविद्धंजागरेहरेः॥११७॥पतनंनरकेघोरेभवि
ष्यतिनसंशयः।त्वयासहनसंदेहोपुनस्त्वंहिविशेषेणशिवभक्तिंबला

श्रितः॥ नचताकेशवेभक्तिः नचतंवासरंहरेः॥११८॥ पतनंनरकेघोरंभ
विष्यतिनसंशयः॥ त्वयासहनसंदेहो यावदाभूतसंप्लवं॥११९॥ वंश
र्मउवाच॥ संतोषितोमयादेवोभक्त्यात्रिपुरनाशनः। प्रदास्यतिगतिं
नूनंप्रेतत्वंनाशयिष्यति॥१२०॥ प्रेताऊचुः॥ हरिभक्तिविहीनाश्चद्वाद
शीव्रतवर्जिताः॥ नयांतिपुत्रप्रेतत्वंपूजितैःशंकरादिभिः॥१२१॥ ~~ग्राम~~
~~स्थितेसदापुत्रपूज्यमानेपिशंकरे। विनाकेशवपूजायां~~ ग्रामस्थितंवि
नाविष्णु पुत्रद्वादशीवेधजंकृतं। पापंनगच्छतेनूनंप्रेतत्वंनैवगच्छति॥१२२॥
ग्रामस्थितेसदापुत्रपूज्यमानेपिशंकरे। विनाकेशवपूजांचपापंभवति ७६
केवलं॥१२३॥ प्रथमंब्रह्माविष्णुःपश्चाद्देवोमहेश्वरः। पूजनीयोमहाभक्त्या
एषशास्त्रविनिर्णयः॥१२४॥ मूलात्शाखाः प्रशाखाश्च ...॥ बहुशःसु

ता। वासुदेवात्समुद्भूतंजगदेतच्चराचरं॥१२५॥ तस्मान्मूलंपरित्यज्यशाखांनैवा
र्चयेद्बुधः। विशेषेणजगन्नाथंत्रैलोक्याधिपतिंहरिं॥१२६॥ ज... नार्चयंति
तद्दिनेवेधशोधितं। तेनराः प्रेततांयांतियावच्चंद्रोदिवाकरः॥१२७॥ स्मार्त्तायेप्रकु
र्वंतिदशमीविधजंदिनं॥ तेनरानरकंयांतिकुंभीपाकादिघंदुं ध्रुवं॥१२८॥ नपूज
यंतेशैवीन्भास्करानपितामहो। प्रेतत्वंयद्यकुर्वीतसशाव्यंवासरंहरेः॥१२९
वैशाखेचतृतीयायांयःपूर्वविद्धांकरोतियः हि। हव्यंदेवानगृह्णंतिकव्यंनैवपि
तामहाः॥१३०॥ यत्रदेवानगृह्णंतिकथंतत्रपितामहाः। तस्मान्नकार्यापूर्वविद्धा सकलैः
बुधैरपि।१३१॥ कुरुतेयदिमोहाद्वाप्रेतत्वंशाश्वतंलभेत। नापयातिनसंतः पु
ण्यैः बहुभिस्तीर्थसेविभिःतिः। दर्शीवपौर्णिमासीचसाग्निकैःपूर्वसंयुता।
१३२॥ कर्त्तव्यानाग्निहीनैस्तुमनुराहप्रजापतिः॥ दर्शंचपौर्णिमासींचपि

तुः सांवत्सरं दिनं ॥ पूर्वविद्धामकुर्वाणो नरकं चैव प्रतिपद्यते ॥१३३॥ जन्माष्टमीन्तु
तीया च तथा नारायणी तिथिः । पूर्वविद्धा च कर्त्तव्या शिवरात्रिर्बलेर्दिनं ॥१३४॥
२ द्वा श्रेया हेतु पुनः प्रोक्ता तत्कालव्यापिनी तिथिः । श्राद्धं तत्र प्रकर्त्तव्यं शास्त्रदृष्टका
रणं ॥१३५॥ एतैः प्रकारैः प्रेतत्वं भवति प्राणिनां भुवि । निरीक्ष्य धर्मशास्त्राणि
कार्यं विहितमात्मनः ॥१३६॥ यथोक्तं मनुना पुत्र वेदांतैर्भाष्यकारिभिः । तत्प्र
माणं प्रकर्त्तव्यं प्रेतत्वं जायतेऽन्यथा ॥१३७॥ प्रणम्य सोमनाथं च यात्रां च तत्त्वानु
गच्छति । तस्य स्य दर्शनाद्धीय तस्य किं भवते फलं ॥१३८॥ कथ्यते परमात्मूर्तिर्ह
रिरीश्वरसंज्ञिता । विभेदो नात्र कर्त्तव्यो यथा शंभुस्तथा हरिः ॥१३९॥ तस्मस्य
सोमनाथस्य नांतरं दृश्यते मनाक् ॥ यात्रा श्रीसोमनाथस्य संप्र[illegible]न्म दर्शना ७१
त् ॥१४०॥ तस्मात्तु नयतः पुत्र गंतव्यं नात्र संशयः ॥ दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं गंतव्या द्वा
रकापुरी ॥१४१॥ प्रजाते सोमनाथस्य लिंगमध्ये व्यवस्थितः ॥ स्वयं तिष्ठति

श्रुति विख्यातो योगं गृह्णन् तु केशवः ॥१४२॥ दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं द्वारकं नैव गच्छति ।
यात्राफलं न तस्यैव केवलं पातकाय च ॥१४३॥ विशेषेण त्वया वत्स न कृतं द्वादशी
व्रतं । व्रतं न तं यदस्मात् निरस्तं तं वेध संयुतं ॥१४४॥ निर्गमं यमलोकाद्व तदस्मा
कं न दृश्यते ॥ न वापि पतनं चैव न भविष्यति न संशयः ॥१४५॥ चंद्रशर्मोवाच ॥
यदि तात मया ज्ञानान्न कृतं द्वादशीव्रतं ॥ कस्मात्कृतं सशल्यं तु भवद्भिर्द्वादशी
व्रतं ॥१४६॥ प्रेता ऊचुः ॥ ऊर्विप्रैश्च कुदेवज्ञैः शुक्रमाया विमोहितैः । कारापिता
हि तु कैश्च ततः प्रेतत्वमागताः ॥१४७॥ दत्तं तप संकुतं जपं च अस्माकं निष्फलं गतं ।
संप्राप्ता प्रेततयो निंदुर्यो सशल्यात् द्वा दशीव्रतात् ॥१४८॥ स शल्यं ये प्रकु
र्वंति वासरं केशवप्रियं ॥ तेषां पितामहाः स्वर्गात् प्रेतत्वं यांति पुत्रक ॥१४९॥
चंद्रशर्मोवाच ॥ प्रेतत्वं नाशमायाति कथयंतु पितामहाः । कर्मणा

केन तं कृतयज्ञाहं करोम्यहं ॥१५०॥ प्रेत उवाच ॥ मागयां माघयागे वा पुष्करे कु
रुजांगले ॥ उमाहृके वनावंत्यां मथुरायां न वार्बुदे ॥१५१॥ न वान्यतीर्थजलेषु
वर्जयित्वा तु गोमती ॥ गंगासारस्वतं तीर्थं नार्बुदं नैव पुत्रक ॥ यादृशं गोमती
नीरं कलौ प्रेतत्वनाशनं ॥१५२॥ गोमतीनीरदानेन लक्ष्मवक्त्रावलोकनात् ।
प्रेतत्वं नाशमायाति तत्पितॄणां कलौ युगे ॥१५३॥ प्रेतत्ववर्जितानां तु गोमती
नीरदानतः ॥ विना पिंडप्रदानं मुक्तिर्भवति शाश्वती ॥१५४॥ दृष्टे लक्ष्मलु
स्वपुत्रदशाभावे ध्वंसं भवेत् पापं प्रणाशमभ्येति पुनर्नैकरुते यदि ॥१५५॥ त
स्मात्त्वं लक्ष्मलुखं पश्य पूर्णचंद्रसमप्रभं ॥ कुरु त्वं वासरं विष्णो[illegible] यथा
स्माकं गतिर्निर्वितृ ॥१५६॥ विफलं तव संजातं सुकृतं यदुपार्जितं ॥ न कृतं वा ७८
सरं विष्णोर्न ते तं केशववासरं ॥१५७॥ यत्त्वया सर्वतीर्थेषु गत्वा पुण्यमुपार्जि
तं ॥ तद्धि सकलं जातं विना केशववासरात् ॥१५८॥ विना केशववज्जायांश्च

करोयस्त्वया वर्जितः ॥ तत्पुण्यं विफलं जातं प्रेत यो निगमिष्यसि ॥१५९॥ संह्यामेत
वतत्पुण्यं द्वारकां लक्ष्मदर्शनात् ॥ भविष्यति न संदेहो गोमत्युदधिसंगमे ।
१६० ॥ दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं लक्ष्मं यदि न पश्यति ॥ यात्राफलं न वाप्नोति वदत्ये
वं सदाशिवः ॥१६१॥ दृष्टोहं तैर्न संदेहो यैः कृतं लक्ष्मदर्शनं । एतद्धि मनुसं
देहो मम लक्ष्मस्य नांतरं ॥१६२॥ त्यक्त्वा भेदं द्वारवत्यां कर्तव्यं लक्ष्मदर्शनं ।
दृष्ट्वा लक्ष्मं कुमां पश्येत् यात्रातीव महाफला ॥१६३॥ लक्ष्मदर्शनपूतात्मा
यो मां पश्यति मानवः । न तस्य पुनरावृत्तिर्मर्त्यलोकाद्भवेद्भवात् ॥१६४॥ इत्या
ह देवदेवेशः स्वयं सोमेश्वरः पुरा ॥ विप्राणां श्रृतमस्मान्निर्वेदतां पुष्करे स्थितं ।
६५ ॥ तस्माद्यात्राप्रमाणार्थं कुरु लक्ष्मस्य दर्शनं । मुच्यंते नात्र संदेहः पापै
र्जन्मायुतलतैः ॥१६६॥ अजिते देवदेवेशो लक्ष्मदेवकिनंदनो ॥ अजिता देवताः

सर्वाः अप्सरसः गंधर्वा नागादिकाः॥१७०॥ विना लक्ष्मस्य प्रजायां रुद्राद्याः त्रिदिवौकसः॥
पूजिता नैव कुर्वंति तुष्टिं पुत्र पितामहाः॥१७१॥ तस्मात् द्वारवतीं गत्वा कुरु लक्ष्म
स्य दर्शनं॥ ततो निर्वृति निर्मुक्ताः यास्यामः परमां गतिं॥१७२॥ गोमती नीर धौ
तानि यस्यांगानि कलौ युगे॥ न पुनर्योनिभाजो तिष्ठंति मुनिभिरेव नतं॥१७३॥
ताडिताः पादयुग्मेन गोमती नीर विप्रुषः॥ अगतीनां प्रकुर्वंति गतिं वै प्रलवं
सरं॥१७४॥ यः पुनः कुरुते श्राद्धं गोमत्युदधि संगमे॥ पितृणां जायते तृप्ति
र्यावदाहूत संप्लवं॥१७५॥ सप्तसागरे च गंगायां सर्व तीर्थेषु यत्फलं॥ वासरैके
न तत्सु एप द्वारका लक्ष्म सन्निधौ॥१७६॥ यत्फलं त्रिदिशैर्दृष्टैः सर्व तीर्थ समु
क्तकैः तत्फलं लभते सर्वं द्वारकायां दिने दिने॥१७७॥ तीर्थ कोटि सहस्त्रैस्तु ७९॥
कृतैः श्राद्धैर्हि यत्फलं॥ पितृणां तत्फलं प्रोक्तं गोमती नीर तर्पणात्॥१७८॥
यतीनां भोजनं यस्तु यच्छते लक्ष्म संनिधौ॥ सिक्थे सिक्थे भवेत्॥ तेः पितृणां

युग संख्यया॥१८०॥ कौपीनाच्छादनं छत्रं पादुकां च कमंडलुं॥ दत्वा संन्यासि
नां याति सप्त कल्यानि तत्पदं॥१८१॥ धन्यास्ते मानवाः पुत्र वसंति भुपवाद
यः॥ द्वारकायां गतिं यांति वसंतो यत्न योगिनः॥ त्रिकालं ये प्रपश्यंति मुखं
लक्ष्मस्य नित्यशः॥१८३॥ न तेषां पुनरावृत्तिः कल्प कोटि शतैरपि॥१८४॥ यान
री विधवा भूत्वा कुरुते द्वारकाश्रयं॥ कल्पायुत सहस्त्रं तु नयते परमं पदं॥१८५॥
पुत्रेणापीह किं कार्यं न गतो द्वारकां यदि॥ नारी पुत्र शताढ्यैव धन्या लक्ष्मपुरीं व
सेत्॥१८६॥ लक्ष्मं लक्ष्म तुलस्यायो सत्वार्चयति केशवं॥ प्राप्तं जन्म फलं तेन
तारिताः प्रपितामहाः॥१८७॥ तुलसी दल मालां तु लक्ष्मो त्तीर्णं क्रियो वहेत्॥ प
त्रे पत्रेश्वमेधानां दशानां लभते फलं॥१८९॥ तुलसी काष्ट संभूतां मालां यो
वहते नरः॥ फलं यच्छति दैत्यारिः फलं प्रत्यहं द्वारका फलं॥१९०॥ निवेद्य केश
वे मालां तुलसी काष्ट संभवां॥ वहते यो नरो भक्त्या तस्य नैवास्ति पातकं॥१९१॥

सदाप्रीतमनास्तस्य कृष्णो देवकीनंदनः॥ तुलसीकाष्टसंभूतां यो मालां व
हते नरः॥१९२॥ प्रायश्चित्तं न तस्यास्ति नाशौचं तस्य विग्रहे॥ तुलसीकाष्टमा
लां तु प्रेतराजस्य दूतकाः॥ [illegible] हष्ट्वा नश्यंति दूरेण वातोद्धूतं यथा नलं॥१९३
तुलसीकाष्टं गृहे यस्य पत्रं पुष्पमथार्द्रकं॥ न वर्तते गृहे नैव पापसंक्रमणं
कलौ॥१९४॥ श्रुतं पुराणं वा स्माभिः कथितं ब्रह्मवादिभिः॥ तस्मान्मालात्व
या धार्या तुलसीकाष्टसंभवा॥१९५॥ हरते नात्र संदेहः ऐहिकामुष्मि
कं भयं॥१९६॥ प्राक्षणाद्धीयते नैव भक्तिः कृष्णे हि निश्चला॥१९७॥ तुलसी
ढ यां काष्टमालां कंठे भूषितो भ्रमते यदि दुःस्वप्नं दुर्निमित्तं च न भयं शत्रवं क्व ८०
चित्॥१९७॥ तत्वावेत्तुर्यसन्यासं यति वैराग्य वा खिपः॥ जीवन्मुक्तः कलौ
ज्ञेयः [illegible]कोटिं समुद्धरेत्॥१९८॥ धारयंति न ये मालां हैतुकाः पापमो

हिताः॥ नरकान्न निवर्तंते दग्धाः कोपाग्निना हरेः॥१९९॥ उन्मीलिनी वंजुली
च त्रिस्पर्शा पक्षवर्द्धनी॥ त्वया पुत्र प्रकर्तव्या जयंती विजया जया॥२००॥ पा
पघ्नी चाष्टमी प्रोक्ता तव स्यातीव वल्लभा॥ कृता कलियुगे विप्र द्वारकापु
ण्यदायिनी॥२०१॥ इति सौपर्णे द्वारकामाहात्म्ये इंद्रद्युम्नमार्कंडेयसंवादे ना
माध्यायः॥ ॥मार्कंडेय उवाच॥ पितॄणां प्रेतरूपाणां श्रुत्वा वाक्यं महीपते॥
चंद्रशर्मा द्विजश्रेष्ठो द्वारकां समुपागतः॥१॥ रुक्मिणीसहितः कृष्णो यत्र तिष्ठत ष्टति९
ह॥ यत्र तिष्ठंति तीर्थानि गतस्तत्र द्विजोत्तमः॥२॥ यत्र तिष्ठंति यज्ञाश्च यत्र तिष्ठ
ति देवताः॥ यत्र तिष्ठंति ऋषयो मुनयोऽमितविक्रमाः॥३॥ या पुरी सिद्धगंधर्वैः सेव्य
ते किंनरैर्नरैः॥ अप्सरोगणगंधर्वैर्द्वारका सर्वकामदा॥४॥ स्वर्गारोहणनिःश्रे
णी वहते यत्र गोमती॥ सा पुरी मोक्षदा दृष्टा विप्रवरेण हि॥५॥ यस्याः

सीमांप्रविष्टस्यब्रह्महत्यादिपातकात्।नश्यंतिदर्शनादेवतांपुरीकोनसे
वयेत्॥६॥गोमतीसहितोनित्यंक्रीडतेयत्रसागरः।चंद्रशर्मागतस्तत्रपराद्ध
त्यहरेःपुरीं॥७॥दृष्ट्वाद्वारवतींपुण्यांमुदंप्राप्तोद्विजोत्तमः।नत्वातांलक्ष्मपुरीं
चैवगोमतींचैवसागरं॥८॥मन्येहंतार्थमात्मानंजीवितंयौवनंधनं॥
दृष्ट्वातांलक्ष्मपुरींरम्यांतस्यास्यमुखपंकजं॥९॥धन्योहंकृतकृत्योहंसंजा
त्योहंधरातले।दृष्टंतस्यमुखंपुण्यंगोमतीद्वारकापुरी॥१०॥तीर्थकोटि
सहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनं॥पुण्यंजन्मसहस्रैस्तुप्राप्ताद्वारामती
मया॥११॥शुक्लावैशाखमासेतुसंप्राप्तामधुसूदनी।द्वादशीत्रिस्पृशाना ८१
म्पापकोटिक्षयावहा॥१२॥धन्यास्तेसर्वमनुष्यास्तेवैशाखेमधुसूदनी।
संप्राप्तात्रिस्पृशा[illegible]द्धवारेणसंयुता॥१३॥नया[illegible]दीनरःकोस्तुन

वेदस्तीर्थसेवनैः॥प्राप्यंतितत्फलंनैवयाद्दृष्ट्वाद्वारकाकलौ॥२४॥एवमुक्त्वाद्वि
जश्रेष्ठोगोमतीतटमाश्रितः।उपस्पृश्ययथान्यायंशास्त्रदृष्टेनकर्मणा॥२५॥
कृत्वास्नानंयथोक्तंतुसंतर्प्यपितृदेवताः।चक्रतीर्थात्समादायशिलाश्च
क्रांकिताःशुभाः॥२६॥दत्वापिंडोदकंसम्यक्पितृणांविधिपूर्वकं।ततःसम
स्यविधिनाक्षीरादिस्नपनंनृप॥२७॥पूजितापुरुषस्तेनयथोक्तविधिना
नृप।शिवपूजाप्रलतापश्चात्पितृवाक्यमनुस्मरन्॥२८॥विलेपनंचवस्त्रा
णिपूजांदीपंस्तुधूपकं।नैवेद्यानिमनोज्ञानिकंदमूलफलानिच॥२९॥तांबूलं
वसकर्पूरंकृत्वानीराजनादिकं।प्रदक्षिणानमस्कारंस्तुतिपूर्वंपुनःपु
नः॥३०॥क्षमापयित्वादेवेशंचक्रेजागरणंततः॥याममात्रेव्यतीतेचवदेद्र
शर्माद्विवावह॥३१॥आतुरस्यचदीनस्यमृत्युलक्ष्मवचोमम।संसारा

सर्वमग्नानां त्वमेव शरणं नृणां ॥ दक्ष २२ ॥ त्वत्पदांबुजभक्तानां द्वादशीसे
विनां नृणां ॥ दशमीवेधजं पापं त्वद्दिने मम पूर्वजैः ॥ २३ ॥ यत्कृतं नाशमा
यातु त्वत्प्रसादाज्जनार्द्दन ॥ २४ ॥ सविद्धं त्वद्दिनं तन्मया यत्कृतं जागरं हरे । तस्मा
पं विलयं यातु यथा लवणमंभसि ॥ २५ ॥ सविद्धैकादशी यस्मात् कृता मम
पितामहैः । प्रेतत्वं तेन संप्राप्तं महादुःखप्रदायकं ॥ २६ ॥ यथा प्रेतत्वनिर्मुक्ताः
मम पूर्वपितामहाः । मुक्तिं प्रयांति देवेश तथा कुरु जगत्पते ॥ २७ ॥ पुनरेव
यत्कृष्टप्रसादं कर्तुमर्हसि । अविद्यामोहितेनापि न कृतं तव सज्जनं ॥ २८
मया पापेन देवेश शिवभक्तिः समाश्रिता । तव भक्तिः कृता नैव न कृतं तव
वासरं ॥ २९ ॥ न दृष्टा द्वारका देव न स्नातो गोमतीजले । न दृष्टं पादपद्मं ८२
त्वदीयं मोक्षदायकं ॥ ३० ॥ न कृता द्वारकायात्रा ह्यद्य [illegible] प्रभुं । विफलं स
कृतं जातं यन्मया [illegible] पार्जितं ॥ ३१ ॥ मत्पूर्वजैः कृतं [illegible] तं सर्वमेतत्सुरेश्व

[illegible] तत्पुण्यं नाशं यातु प्रसादात्तव केशव ॥ ३२ ॥ इतः परं तव व्रतं तु दुर्ल
भे भुवनत्रये ॥ नैवास्ति देवकीपुत्र तत्त्वं कामादिनिर्मम ॥ ३३ ॥ अद्यप्रभृ
ति कर्त्तव्यं प्रत्यहं पूजनं तव । पलार्द्धेनापि विद्धं स्यात् मोक्तव्यं वासरं त
व ३४ ॥ त्वत्प्रियाष्टौ मया कार्या द्वादशी व्रतसंयुता । भक्तिर्भागवती का
र्या प्राणैरपि धनैरपि । ३५ । नित्यं नामसहस्रं तु पठनीयं तव प्रियं । पू
जा तुलसीपत्रैस्तु मया कार्या सदैव हि ॥ ३६ ॥ तुलसीकाष्ठसंभूता मा
ला धार्या सदा मया । नृत्यं गीतं तु कर्त्तव्यं संप्राप्ते तव जागरे ॥ ३७ ॥ तुलसी
काष्ठसंभूतचंदनेन विलेपनं । करिष्यामि तवाग्रे तु गुणानां तव कीर्त्ति
नं ॥ ३८ ॥ द्वारकायां प्रकर्त्तव्यं प्रत्यब्दं गमनं मया । चक्रधा श्रवणं कार्यं नि
त्यं पुस्तकवाचनं ॥ ३९ ॥ श्रीमद्भागवतं चैव विशेषेण तवाग्रतः । पठन्

यंप्रयत्नेनग्राह्यमर्घ्यंतवकेशव॥४०॥नित्यंपादोदकंमूर्द्ध्निमयाधार्यंसुजन
क्षितः॥नैवेद्यंनदत्तंयैवकरिष्यामितवाच्युतः॥४१॥निर्माल्यंचशिरसाधा
र्यंत्वदीयंसादरंमया॥तवदत्वायदिष्टेनुन्नतणीयंसदामया॥४२॥
तथातथाद्यकर्तव्यंतवपुष्टिःप्रजायते॥सत्यमेतन्मयावाच्यमतवाग्रेपरिकी
र्त्तितं॥४३॥एतच्छ्रुत्वाद्विजवचःप्रहस्यहरिरब्रवीत्॥साधुसाधुमहाभा
गवंद्धर्मज्ञद्विजोत्तम॥४४॥तुष्टोहंतवनत्याववांछितंतेनविष्यति॥४५
तवोक्तैर्नियमैर्वक्ष्यसंतुष्टोहंद्विजोत्तम॥आगमिष्यंतिमल्लोकेतवसर्वपि
तामहाः॥४६॥पश्यप्रेतत्वनिर्मुक्ताःत्वद्दृष्ट्यामत्प्रसादतः॥आकाशेगरुडारू
ढाःनवपूर्वपितामहाः॥४७॥पितामहाश्चतुः॥त्वत्प्रसादेनमत्पुत्रमुक्तिंप्रा ८२
प्तानसंशयः॥प्रेतयोनिविनिर्मुक्ताःयास्यामःपरमांगतिं॥४८॥गोमती
नीरदानेनपिंडदानेनपुत्रक॥प्रेतयोनिविनिर्मुक्ताःतवभक्त्यावलोक

नात्॥४९॥नैधन्यामानवालोकेपुत्रपौत्रप्रपौत्रकाः॥दृष्टु॥सोमनाथंतु
पश्येयुर्द्वारकांहरिं॥५०॥धन्यासाविधवानारीतस्मायात्रांकरोतिया॥विनाधवा
तेनलोकेस्मिन्कुलानांतारयेच्छतं॥५१॥सुपर्वोपिकरोत्येवंयोयात्रांद्वा
रिकांकरी॥सयातिपरमांमुक्तिंपितृभिःपरिवारितः॥५२॥यःपुनस्तीर्थे
सन्यासंकृत्वातिष्ठतितत्रवै॥विष्णुलोकेगतिस्तस्यकल्पकोटिशतान्य
पि॥५३॥वंचितास्तेनसंदेहोदृष्ट्वासोमेश्वरंप्रभुं॥दृष्टंतस्यमुखंनैवन
स्नातागोमतीजले॥५४॥किंजलैर्बहुभिःपुण्यैस्तीर्थकोटिसमुद्भवैः॥
नस्नातोगोमतीनीरेनकृतंपितृतर्पणं॥दृष्ट्वासोमेश्वरंयस्तुद्वारकांनै
वगच्छति॥धिक्कुलंतस्यदुष्टस्यनिरयंयांतिपूर्वजाः॥५६॥दृष्ट्वासोमेश्वरं
देवंतस्यदृष्ट्वापुनःशिवं॥सोपवासःकथितंपुण्यंयात्राशतसमुद्भवं॥५७

दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं त्वन्मं नैव प्रपश्यति। मोक्षार्थं गतं तस्य सर्वं सांसारि
कं फलं॥५८॥ अगत्वा तु प्रभासे वै त्वन्मं पश्यति यो नरः। प्रभा ५ सू देव
जन्यं तु फलमाप्नोत्ययं नतः॥५९॥ यस्मात्तीर्थानि सर्वाणि सर्वे देवास्त
थामरवाः। द्वारकायां समायांति त्रिकालं त्वन्म संनिधौ॥६०॥ तीर्थैर्नी
नाविधैः पुत्र सामर्थ्यं गमनेन हि। फलं समस्ततीर्थानां दृष्ट्वा द्वारावती
त्वन्मेव॥६१॥ हतेकंसे जरासंधे नरके वनिपातिते। उच्चारिते भुवो भारे
त्वन्मे देवकिनंदने॥६२॥ वकार द्वारकां रम्यां संनिधौ सागरस्य वै। स्थि
तः प्रीतमनाः त्वन्मो लिप्सतः कामजं सुखं॥६३॥ ब्रह्मा च वसवः सूर्यश्च २५
वासवाद्या दिवौकसः। मर्त्या विप्राश्च राजानः पाताला त्पन्नगेश्वराः॥६४
नद्यो नदाश्च शैलाश्च वनान्युपवनानि च। पुर्यामाणि रम्याणि सागरा

२४

श्च सरांसि च॥६५॥ यक्षाश्च गणगंधर्वाः सिद्धा विद्याधरास्तथा। रंभाद्या
अप्सरसश्चैव प्रह्लादाद्या दितेः सुताः॥६६॥ रक्षो विभीषणाद्याश्च धन
दो यक्षनायकाः। ऋषयो मुनयो यः सिद्धाः सनकाद्याश्च योगिनः॥
६७॥ यत्र हरक्षाणि योगाश्च ध्रुवः परमवैष्णवः। यत्किंचित् त्रिषु लोके
षु तिष्ठते स्थावरं जंगमं॥६८॥ श्रीत्वन्म संनिधौ नित्यं तिष्ठते प्रत्यह
सदा। न त्यजंति पुरीं पुण्यां द्वारकां त्वन्मसेवितां॥६९॥ तीर्थे तीर्थे फ
लं प्रोक्तं तदेवम् ऋषिसंस्तुतं। सर्वतीर्थफलं वाप्तिर्यत्र ते द्वारकास
दा॥७०॥ सा त्वया सेविता पुत्र सांप्रतं त्वन्मसेवनात्। पिशाचयो
निनिर्मुक्ताः यास्यामः परमां गतिं॥७१॥ रक्षणीयं प्रयत्नेन दशमी

वेधसंभवं॥ नो वेत्पुत्र न संदेहः प्रेतयोनिमवाप्स्यसि॥७२॥ त्रैलोक्य
संभवं पापं तेषां भवति भूतले॥ सशल्यं ये प्रकुर्वंति वासरं तस्य दैव
तं॥७३॥ प्रायश्चित्तं न तस्यास्ति शिशी सशल्यं वासरं हरेः। ये कुर्वंति न
रा यांति प्रेतत्वं वसु निश्चलं॥७४॥ प्रेतत्वं दुःसहं पुत्र दुःसहा यम
यातना। तस्मात्पुत्र न कर्त्तव्यं सशल्यं द्वादशी व्रतं॥७५॥ कारयंति
वतत्वशाकूटयुक्त्याच हैतुकाः। तेपि प्रेतत्वमिछंति पितृभिः सह
नान्यथा॥७६॥ द्वादशी दशमी विद्धा धनसंतान नाशिनी॥ ध्वंसनी
सर्वपुण्यानां सम्भक्ति विवर्जिता॥७७॥ स्वस्ति ते स्तु गमिष्यामः प्र ८५
सादात्कुकिरणीपतेः। प्राप्तं विष्णुपदं पुत्र अप्पुनर्भवसंज्ञितं॥७८॥ श्री
रामउवाच॥ चंद्रशर्मन् प्रसन्नोहं तव भक्त्या द्विजोत्तम॥ शैवं भावं प

८५

रित्यज्य यस्त्वं जातो सि वैष्णवं॥७९॥ नवसप्ततिवर्षाणि नूतं वा
सरं मम। संपूर्णं मत्प्रसादेन तच्च जातं न संशयः॥८०॥ एकेनैवोप
वासेन त्रिस्पृशासंभवेन हि। द्वारकायाः प्रभावेन मद्दृष्ट्यालोकनेन
हि॥८१॥ अविद्या मोहिता नैव शिवभक्त्या ममार्चनं॥ नष्टं तेन मत्प्रसादे
न नष्टं सर्वं न विद्यते॥८२॥ वैशाखेयैरहद्दृष्टो द्वारकायां द्विजोत्तम॥
त्रिस्पृशावासरे चैव व्यंजुली वासरेथवा॥८३॥ उन्मीलिनी दिने प्राप्ते प्रा
प्तावापक्षवर्द्धनी। नैव तस्यापराधोस्ति यद्यपि ब्रह्महा भवेत्॥८४॥ ज
न्मप्रभृति पुण्यस्य अलं तस्यापि भूसुर। मत्पुरी दर्शनेनापि फलभा
गी भवेन्नरः॥८५॥ दृष्ट्वा समस्ततीर्थानि मत्पुरीं नैव पश्यति। दृष्ट्वापरि
श्रमस्तस्य न तत्कृत्स्नं फलमाप्नुयात्॥८६॥ अदृष्ट्वा सर्वतीर्थानि मिमत्

सादीनिभूतले॥मत्पुरीदर्शनेतानिदृष्टानीहनसंशयः॥८७॥नक
लौफलदावेदानदानाभिमुखाग्नयः॥पुरीद्वारावतीमुक्त्वातथैवम
मवासरं॥८८॥ममाग्रेजागरंयेस्तुगृहेवायत्रतत्रवा॥कलौकरोति
पुण्यानांसमस्तानांलभेत्फलं॥८९॥माहात्म्यंद्वारकायास्तुमद्दिनेय
त्रतत्रवा॥पठतेमत्पुरीपुण्यंलभतेमत्प्रसादतः॥९०॥मत्पुरीवसतां
पुण्यंत्रिकालंममदर्शनात्॥तत्फलंसमवाप्नोतियस्त्विदंपठतेक
लौ॥९१॥कलौकाशीचमथुराह्यवंतीचद्विजोत्तम॥अयोध्याचतथा
मायाकांतीचैवतुमत्पुरी॥९२॥शालिग्राममचैवैवबदरीचतथाग ८६
या॥कुरुक्षेत्रंभृगुक्षेत्रंपुष्करंशुक्लसंज्ञकं॥९३॥प्रयागंचप्रभासंच
क्षेत्रंवैद्वारकेश्वरी॥गंगाद्वारंसौकरंचगंगासागरसंगमं॥९४॥नैमि
षंदंडिकारण्यंतथावृंदावनंद्विज॥सैंधवंचार्बुदारण्यंसर्वाण्यायतना ८६

निच॥९५॥वनानिमागधादीनिक्षेत्राणिद्विजोत्तम॥शैलराजादयःशैला
हिमाद्रिस्थावराश्चये॥९६॥गंगाद्यस्तुसरितोभूतलेयानिसंतिवै॥
तीर्थानित्रिषुलोकेषुद्विजवर्यममाज्ञया॥९७॥तिष्ठंतिगोमतीतीरे
द्वारकायांकलौयुगे॥नास्तिवैत्रिषुलोकेषुपुरीद्वारावतीसमा॥९८॥
कलिनाकलितंसर्वंवर्जयित्वातुमत्पुरीं॥नतेकलिवशंयांतिद्वारकायां
वसंतिये॥९९॥व्याप्तंपाषंडिभिःसर्वंवर्जयित्वातुमत्पुरीं॥तस्मात्कलि
युगेप्राप्तेसेवनीयापुरीमम॥१००॥विप्रवर्षशतेप्राप्तेमत्पुर्यांममदर्श
नात्॥सन्यासग्रहणेमत्युर्वैमत्प्रसादाद्भविष्यति॥१०१॥त्रिसप्तशावास
रेप्राप्तेवैशाखेशुक्लपक्षतः॥संयोगेबुधवारस्यदिवाभूमौममाग्रतः॥
१०२दशमद्वारमासाद्यतवप्राणस्यनिर्गमं॥भविष्यतिनसंदेहोमद्वस

देनभूसुर १०३॥ स्वेच्छानं गच्छ विप्रेंद्र सर्वान्कामानवाप्स्यसि। मद्भक्ता
नां युगांते वै विनाशो नोपजायते॥१०४॥ मद्भक्तिवर्ज्जितां दुःसां इह लोके
परे पि वा। नाश्नंतं विद्यते किंचित् कुलकोटिं नयेद्दिवि॥१०५॥ अन्यदेव
प्रपन्नानां गमागमपरिश्रमः। बहुक्लेशाकरं दुःखं जायते वै पुनः पुनः।
१०६॥ मद्भक्तिभाविनां लोके गमागमपरिश्रमं। जायते नैव मर्त्यानां म
द्भिनोपास्तिं कुर्वतां॥१०७॥ पुण्यंस्तु संचितं याति कल्पकोटिशतार्जितं।
सप्ताल्यं ये प्रकुर्वंति मुक्तिदं मम वासरं॥१०८॥ इत्युक्त्वा भगवान्
विष्णुर्लक्ष्मीभासन्नृपोत्तम॥ दृष्टं सर्वजनैर्भक्त्या प्रीत्या नमितकंधरैः ८१
१०९॥ नमस्कृतोर्चितो ध्यातः संस्तुतो गीतनर्तनैः। तोषितः परया भक्त्या
देवकीनंदनो हरिः॥११०॥ चंद्रशर्मा पि दृष्ट्वा तं प्रणम्य च मुहुर्मुहुः। स्त

वैः संतोषयामास सहस्राख्यादिकैः शुभैः।१११॥ स्वेच्छानं प्राप्य विप्रर्षिः
त्तमस्याराधनं प्रति। यत्नं प्रकुरुते नित्यं द्वादशीव्रततत्परः॥११२॥ ततो व
र्षशते मर्त्ये गत्वा द्वारावतीं पुरीं॥ प्राणान्त्यक्त्वोपदेशेन त्यक्त्वा मोदं जगा
म ह॥११३॥ इंद्रद्युम्न तवाख्यातं माहात्म्यं द्वारकाभवं। पुनरेव प्रवक्ष्यामि य
च्छ्रेमनसि रोचते॥११४॥ शृण्वतां पठतां चैव माहात्म्यं द्वारकोद्भवं। सर्वं फ
लमवाप्नोति तत्क्षणेन कथितं च यत्॥११५॥ विस्तारयति लोकेस्मिन् लिखि
तं यस्य वेश्मनि। प्रत्यहं द्वारकापुण्यं प्राप्यते तद्गृहसंभवं॥११६॥ इति श्रीस्कं
पुराणे द्वारकामाहात्म्ये इंद्रद्युम्नमार्कंडेयसंवादे नामाध्यायः॥ प्रह्लाद उवाच
निहते कौरवे सैन्ये सर्वयोधक्षयं गते॥ अर्जुनो भक्तिसंयुक्तो मागतो सौत्र

म्नसंनिधौ।१।प्रदक्षिणांततः कृत्वाप्रणिपत्य शिरसा भुवि। कृतांजलिपुटो
भूत्वा इदं वचनमब्रवीत्॥२॥अर्जुन उवाच॥गीताख्यानेन भो देव बोधि
तोस्मि त्वया विभो। तथापि संशयः कश्चिद्धृदये मम वर्त्तते।३।शंखोद्धा
रक इत्येषस्तन्माहात्म्यं श्रोतुमुत्सहे। शंखिनोदर्शनादेव किं पुण्यं तु केशे
श्वरे।४।रुक्मिणीकुंडे देवेश किं पुण्यं प्रियमेव तु के। त्रिलोचने तु किं पुण्यं
किं पुण्यं तु कलिंजरे।५। चक्रमुद्राख्ये किं पुण्यं किंतु धामस्य नदर्शने॥श्रीभगवा
नुवाच॥साधु साधु महाबाहो परिपृष्टं त्वया हितं। अहं ते कथयिष्या ८८
मि यत्सुराणां सुदुर्लभं।६। यस्य स्मरणमात्रेण सर्वं पापं व्यपोहति।
शंखोद्धारसमं तीर्थं न भूतं न भविष्यति॥७॥प्रभासाद्यानि तीर्थानि जं

गाधाः सरितस्तथा।सागराः क्षीरपर्यंताः पुण्याः सर्वा वनस्पतिः।८॥
अश्वमेधादयो यज्ञा वेदास्तत्र न संशयः।इंद्रादिदेवताः सर्वाः भृग्वा
द्या ऋषयस्तथा।९॥गंधर्वास्तुंबराद्या- नि कुबेरादिधनेश्वरं।आदित्या
दियस्ताः सर्वे शंखोद्धारे प्रतिष्ठिताः॥१०॥अग्न्यादीनि रुद्राणि स्य
नंतादिस्तु पन्नगाः।विष्वक्सेनगणाः सर्वे ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः॥११॥
सिद्धा अप्सरसस्तत्र शंखोद्धारे धनंजनंजय।अपि किं बहुनोक्तेन त्रै
लोक्यं सचराचरं॥१२॥सर्वतीर्थफलं श्रेष्ठं पुराद्या रामती ~~स्स~~।य
था।तथा सर्वस्तु तीर्थानां शंखोद्धारमिदं शिरः॥१३॥ये स्मरंति।नरानि

त्वं शंखोद्धारं गृहे स्थिताः। न तेषां पुनरावृत्तिर्यावदाभूतसंप्लवं॥१४॥ विं
तयंति सदा नित्यं शंखोद्धारे च शंखिनं। कुलकोटिशतैर्युक्ताः विष्णुलो
के वसंति ते॥१५॥ नाव मारो त्पये यस्तु शंखोद्धारं च पश्यति। समयावं
दनाय स्तु यथा देवानु शंकरं॥१६॥ क्षीयते यदि मार्गस्थः शंखोद्धारं
न वेक्षते। वर्द्धन्न स्तु समे पार्थ यथा लक्ष्मीस्तथाप्यसौ॥१७॥ येन के
न प्रकारेण आपदिस्थोपि मानवः। शंखोद्धारे मतिर्यस्य स्वर्गस्तेनुन
पार्जितः॥१८॥ किं गतेन कुरुक्षेत्रे वाराणस्यां कुनैमिषे। स्वर्ग हे वितं ८६
ये पार्थ शंखोद्धारे हि शंखिनं॥१९॥ यत्फलं तु सरस्वत्यां सूर्य ग्रहण
को टिभिः। तत्फलं निमिषार्द्धेन शंखोद्धारस्य दर्शनात्॥२०॥ योयतिं

भोजयेद्भक्त्या नित्यमष्टशतं नरः। शंखोद्धारे नरः स्नात्वा कलां नार्ह
ति षोडशीं॥२१॥ यो ददाति गवां लक्षं ब्राह्मणे वेदपारगे। तत्फलं लभते
पार्थ शंखोद्धारस्य दर्शनात्॥२२॥ सर्वतीर्थमिदं पार्थ पुरा सृष्टं पि
तामहः। तीर्थं तीर्थं तु मानेन पुण्यसंख्या पुरा कृता॥२३॥ शंखोद्धारे न
रः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं कुशांखिनं। पुण्यसंख्यां न जानामि यथा दानं च
वेष्टते॥२४॥ एकधा दशधा चैव शतधा च सहस्रधा। एवं पार्थ शरायां
ति दानं वै वैष्टते यथा॥२५॥ तावद्भ्रमंति संसारे नरके योनिसंक
टे। शंखोद्धारं न पश्यंति यावद्भूतलं न विंदति॥२६॥ शंखोद्धारे नरः स्ना
त्वा पुनर्जन्म न विद्यते॥ गर्भवासं न पश्यंति प्रसादात्तु क्रिणीपतेः॥२७

काम्यानि सर्वतीर्थानि संतिष्ठंति महीतले। शंखोद्धारसमं तीर्थं मोक्ष
दं नैव दृश्यते॥२७॥ त्रीणि कोटी निसार्द्धानि तीर्थानां च धनंजय। शंखो
द्धारं च संहर्ष सर्वतीर्थाधिकं फलं॥२८॥ ब्रह्महत्यासहस्राणि अगम्यागम
नानि च। मुच्यते पातकैर्घोरैः शंखोद्धारस्य दर्शनात्॥२९॥ तत्र स्नात्वा शु
चिर्भूत्वा पितृश्राद्धं च कारयेत्। कल्पकोटिसहस्राणि जायते तृप्तिरुत्तमा।
३० शंखोद्धारे मतिर्यस्य मनसा यस्तु चिंतयेत्। आशीर्वादं प्रयच्छंति पितरो
नरके स्थिताः॥३१॥ यस्य नास्ति मतिः नमं शंखोद्धारं न पश्यति। तस्य स्वर्गे
पि पितरः शापं दास्यंति दारुणं॥३२॥ ये कुर्वंति पितृश्राद्धमेकादश्यां विशे
षतः। पितृवंशे प्रसूतानां तु जायते तृप्तिरक्षया॥३३॥ शंखोद्धारे नरः स्नात्वा ९०
अन्नं दद्यात् सुनिर्मलं। सुवर्णं च तिलान् गाश्च गृहमन्नं च मेदिनी॥३४॥

यो ददाति युगामेकां कोटिकोट्यधिकं फलं। विप्रेभ्यो गृहमेकं तु यो दद्या
त् सर्वसंयुतं॥३५॥ लभेच्छक्रपुरीं रम्यां यस्तु रैः पितृसंज्ञां॥ कांचनेन गृहे
पार्थ पितृभिः परिवेष्टितः॥३६॥ अन्नदानं ददेद्यस्तु शंखोद्धारे च वसि
तः। तेन लब्धा स्वयं मुक्तिः प्रसादात् रुक्मिणीपतेः॥३७॥ अन्नदानसमं
दानं न भूतं न भविष्यति। तस्मात् सर्वप्रयत्नेन अन्नदानं समाचरेत्॥३८
६ तपसा किंतु तप्तेन जपहोमादिभिर्व्रतैः॥ तस धर्मविहीनस्य तस्य सर्वं
निरर्थकं॥३९॥ प्रभासे यज्ञवेत्पुण्यं राहुग्रस्ते निशाकरे। कोटिकोट्य
युतं पार्थ शंखोद्धारस्य दर्शनात्॥४०॥ सहस्रकन्या यो दद्यात् कु
रुक्षेत्रे महीपते। तत्फलं लभते श्रेष्ठं शंखोद्धारस्य दर्शनात्॥४१॥ केदारे
दकं पीत्वा जाह्नव्यां मरणे तथा। गोमतीस्नानमात्रेण शंखोद्धारस्य

दर्शनात्॥४२॥यत्फलंगोसहस्रेणकुरुक्षेत्रेरविग्रहे।तत्फलंमुनि
नंतत्तुशंखोद्धारस्यदर्शनात्॥४३॥श्रोत्रियोप्यंत्यजोवापिवान्ये
वासवर्जितवः।शंखोद्धारेनरःस्नात्वासर्वेवर्णाःद्विजोत्तमाः॥४४
केदारेतूदकंपीत्वाजाह्नवीमरणेनतु।गोमतीस्नानमात्रेणमुक्तिभागी
भवेन्नरः॥४५॥योमांपूजयतेपार्थपत्रैस्तुलसिसंभवैः।तस्यशंकेऽवसं
पार्थद्वंद्वंव्रजंतिवासनात्॥४६॥येनकेनविनोदेनगत्वालक्ष्मस्यजा
गरं।धन्यास्तेमानवालोकेमृतायांत्यपुनर्भवं॥४७॥जलमध्येसमु
द्रस्यद्वारकायातिदुर्लभा।तत्रमध्येस्थितोदेवःशंखीपापप्रणाशनः॥४८
शंखिनंवनमस्कृत्यपूजयित्वाविधानतः।विमलंलोकमाप्नोतियत्र ६२
गत्वानशोचति॥४९॥नतत्त्वतोभवेन्मर्त्योदृष्ट्वादेवंतुशंखिनं॥ब्रह्म
घ्नः [illegible] पातकैर्घोरैर्बहुजन्मकृतैरपि॥५०॥यथाग्निलिखिताश्चनुका

मानवं [illegible] ीदेवःप्रयच्छति।विधिवच्चैवदृष्ट्वातंजनतेलोकमीप्सितं॥५१
इतिश्री [illegible] द्वारकामहात्म्येप्रह्लादसंहितायांश्रीकृष्णार्जुनसंवा
देद्वारकामहात्म्यं॥पञ्चदशोध्यायः॥ततःपिंडारकंगच्छेत्तत्तीर्थंपापप्रणा
शनं।यत्रदेवस्स्वयंकृष्णःस्वयमेवव्यवस्थितः॥१ विधिनार्चयित्वा
तंदृष्ट्वैवजगत्पतिं।मुच्यतेविविधैःपापैर्मानवोनात्रसंशयः॥२
कपालमोचनंनामदेवैर्लोकेषुविश्रुतं।दृष्ट्वादेवदेवेशंमुच्यतेब्र
ह्महत्यया॥३॥पिंडारकेमहातीर्थेतत्ररुक्मवतीनदी॥श्राद्धेस्तर्पणैस्तु
पितरोगर्जमानास्तुसर्वशः॥४॥नृत्यमानाःसमायांतिमानवस्यच
दृष्टतः।तस्मिन्कूपेतुगच्छंतंनरंदृष्ट्वाततोघनं॥५॥वैशाखस्यतु
मासस्यशुक्लपक्षेद्विजोत्तमाः।चतुर्दश्यांततस्नाताःश्राद्धंकृत्वान

राकिल।।६।। कपालमोचनं दृष्ट्वा मुच्यते सर्वपातकैः।। पुरा देवाधिदेवेन
शूलिना ब्रह्मणः शिरः।। तस्मिन् तीर्थे शिवः स्नातः च्छेदितं करजेस्त
तत ब्रह्मनो पपात ह।।७।। तत्पत्न्यलग्नं तु करे देवस्य ब्रह्मणः शिरः। त
स्मिन्तीर्थे शिवः स्नातः ततो मुक्तं शिरा विभुः।।८।। कपालमोचनं ना
म ततः प्रभृति गीयते। यस्य स्मरणमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः।।९
कर्णवीरेति विख्यातं कुंडं तत्रैव तिष्ठति।। महापापप्रशमनं स्वर्ग
लोकप्रदायकं।।१०।। लोकसंक्षोभनार्थाय कुंडं धमुदकं ततं ब्रह्म
णा सृष्टिकामेन अन्यथा मुक्तिभाजिनः।।११।। तृणात स्मान्न कर्तव्य ६२
स्नानकर्माणि मानवैः। सर्वतीर्थफलावाप्तिः स्नानमात्रेण लभ्यते
।।१२।। कर्णवीरकुंडे यः स्नात्वा पश्यते चैव शंकरं। ब्रह्महत्यादिकात्पापा
न्मुच्यते नात्र संशयः।।१३।। अगस्त्यस्य पुरुषेस्त्वन्तरं जो देव दुर्लभः।।

६२

३ द्वि

तत्र स्नात्वा विधानेन श्राद्धं कृत्वा यथाविधि।।१४।। पितरस्तृप्तिमायांति गयाश्राद्धे
न वै यथा। यज्ञवाटं हि वै तत्र यत्र ब्रह्म वै प्रजापतिः।।१५।। चकार विधिना यज्ञं सर्वलो
के हिताय वै। यज्ञछेदः कृतो यत्र विष्णुना प्रभविष्णुना।।१६।। छद्मना द्विजरू
पेण रक्षितानां यज्ञसाधने। यज्ञवाटं तु तं दृष्ट्वा मुच्यते पातकत्रयात्।।१७।।
कृते श्राद्धे तु तत्रैव कृतकृत्यो भवेन्नरः। नदी कायवती नाम सर्वपापप्र
णाशिनी।।१८।। यानि कानि च तीर्थानि त्रैलोक्ये संभवंति हि। वैशाख्यां
तानि सर्वाणि समायांति न संशयः।।१९।। गंगा गया कुरुक्षेत्रं नैमिषं पुष्क
राणि च।। यज्ञा वेदास्तथा देवाः समायांति न संशयः।।२०।। अपि नः स्वकुले
जातो योऽत्र नः पिंडदो भवेत्। पिंडारके महातीर्थे यास्यामः परमां गतिं।।२१
हृत्तत्वं हि गता ये च पिशाचत्वं च ये गताः। मूकत्वं गता ये च [illegible] [illegible]
[illegible] तथा प्रेतत्वमागताः।।२२।। ये च कीटत्वमापन्नास्तिर्यग्योनिं

गताश्चये॥नरकेयेनिमग्नाश्चगछंतिपरमांगतिं॥२३॥गयातोप्यधिकंश्रो
कंतत्रश्राद्धंद्विजोत्तमाः॥सतसत्योभवेन्मर्त्योवैशाख्यांश्राद्धतन्नरः॥
२४॥सतेश्राद्धेछवैशाख्यांमुच्यतेपैटकादृणात्॥कर्त्तव्यंपिटटप्र
र्यंतस्मात्श्राद्धंद्विजोत्तमाः॥२५॥श्राद्धंतुपिंडारकतीर्थराजेकुर्वंति
येभक्तिपरामनुष्याः॥तेनैववटेस्तिंखस्तुयांतिनव्यान्गछंतिलोकान्
विमलान्विपापाः॥२६॥इंद्रद्युम्नउवाच॥कथयस्वप्रसादेनकिंचि
कौतूहलान्वितं॥पुण्यंपवित्रंपापघ्नंतीर्थमिवदतांवर॥२७॥श्रीमार्कं ९३
डेयउवाच॥द्वारकामथुरायोध्याकलिकालेपुरीत्रयं॥धर्मार्थकामदं
रूपमोक्षदंहरिवल्लभं॥२८॥मथुरायांतुकालिंदीद्वारकायांतुगो
मती॥अयोध्यायांतुसरयूःसेतितामुक्तिदाकलौ॥२९॥अयोध्यायां

रामचंद्रंद्वारकांतस्मभेवच॥मथुरायांतुविश्रांतंस्मृत्वामुक्तिमवाप्नुया
त्॥३०॥धन्यासामथुराभूपयत्रजातोहरिःस्वयं॥द्वारकापिचसाध
न्याक्रीडितंयत्रविष्णुना॥३१॥धन्यानामपिधन्यासाअयोध्यासर्व
कामदा॥यास्वयंरामदेवेनपालिताधर्मतःपुरी॥३२॥यद्ददातिफलं
काशीसेविताकल्पसंख्यया॥कलौददातिमथुरावासरेकेनतत्फलं
६ क्षेत्रे ३३॥प्रभासेवकुरुक्षेत्रेयत्फलंवर्षकोटिभिः॥वसतांनिमिषार्द्धेनअ
योध्यायांतुतत्फलं॥३४॥अयोध्याधिपतिंरामंमथुरायांचकेशवं
द्वारकावासिनंलक्ष्मंकीर्त्तयन्रूपमुच्यते॥३५॥कीर्त्तनेनापिमथु

रास्मरणद्वारकापुरी।अयोध्यागमनेवापिव्रजतेवैष्णवंपदं॥३६॥तस्मं
त्तुवस्वयंत्तुचंवापिद्वारकात्रिदिवोपमा।श्रुतावाप्यथवादृष्टाजरुत्तेज
न्मसंचयं॥३७॥श्रुतानिलिखिताद्दृष्टाअयोध्यामथुरापुरी।पापंह
रतिकल्येच्छंद्वारकावत्तीयका॥३८॥विस्मुतस्मंहरिंदेवंविश्रांतंव
कलौयुगे।येस्मरंतिजनानित्यंवाजिमेधायुतंफलं॥३९॥धन्यास्तेमा
नवालोकेकलिकालेसुरोपमाः।ज्ञवनंसरयूतोयेगोमत्यांयमुनात
तां॥४०॥बालक्रीडनकेस्नानंयेस्मरंतिगृहेस्थिताः।स्पर्शेशस्वत
तंपुण्यंतेलभंतिनरोत्तमाः॥४१॥पश्चिमायांनराःस्थित्वाकत्वावै २०
करसंपुटं।द्वारकांयेस्मरिष्यंतियांतिविष्णोःपरंपदं॥४२॥

२८

मनसाचिंतयेद्योवैकलौद्वारवतीपुरीं।कपिलापुत्तपुण्यंसःहेलयालभ
तेनरः॥४३॥गंगासागरजंपुण्यंगंगाद्वारोद्भवंतथा।कलौद्वारावतींगत्वा
प्राप्नोतिमनुजाधिप॥४४॥सप्तकल्पस्मरोनृपमार्कंडोहंतुविस्थितः।
नसमावाधिकावापिकलौद्वारवतीपुरी॥४५॥दुर्वाससासमोधन्योना
स्तिनास्तिनरोत्तम॥नारदीबंधनेक्षिप्ताद्वारकायांस्थितोयतः॥४६॥
माकाशीमाकुरुक्षेत्रंमाप्रयासंवपुष्करं।द्वारकांगच्छराजेंद्रपश्यलक्ष्म
मुखंबुजं॥४७॥अश्वमेधसमंपुण्यंअग्निष्टोमशतैःसमंकलौ।पदंप
देचलन्तेद्वारकागमनेनरः॥४८॥सफलंजीवितंतेषांकलौन्टपव
रोत्तम।येषांवयवतेविष्णुद्वारकोपरिगच्छतां॥४९॥मातावपुत्रिणीते
नपितापुत्रीपितामहाः।पिंडदानंतुतंयेनगोमत्यांतस्यसंनिधौ॥५०॥गोपी

चंदनपुंड्रं तु तत्वा भ्रमति भूतले। सोपि देशो भवेत्पूतः किं पुनर्यत्र संस्थितः।
५२ द्वारकायां समुद्भूता तुलसी ब्रह्मसेविता। नित्यं बिभर्ति शिरसा सल
नेदैरभवं पदं ॥५२॥ शालग्रामं भागवतं तिथिश्च विजयानी रैवगंगोद्भवं ध
न्या काशीपुरी तथा च तुलसी धात्रे फलं वह्यज्ञं। शास्त्रं व्यासकृतं तथा
वद्यितं रामायणं द्वारकामहात्म्यं वेदयितं हरेर्भक्तिर्थिर्व्रतं नंदा व्रतं जागरं
५३॥ गृहे यस्य सदा तिष्ठेद्गोपीचंदनमृत्तिका। द्वारका तिष्ठते तत्र कृष्णेन स
हिता कलौ ॥५४॥ ततश्च [illegible]ायगोघ्नो वा हेतुकः सर्वपापरतो। गोपीचंदनसं
पर्कात्पूतो भवति तत्क्षणात् ॥५५॥ अस्नातो वा क्रियं कुर्यात् अशुचिः पापकर्म
[illegible] गोपीचंदनसंपर्कात्पूतो भवति तत्क्षणात् ॥५६॥ द्वारका संभवा भूपतुलसी ६५
[illegible]मंदिरे॥ तत्रैव वसतो नित्यं बिभेति यमकिंकरैः॥५७॥ द्वारकागमनं ये
[illegible]तं तम [illegible]नं। सर्वतीर्थं तत्र स्नातो तेनेष्टं क्रतुभिः परैः॥५८॥

पे गवस्तेन [illegible] होजन्मांधाः पशवो जनाः। दृष्टं तैश्च [illegible] रस्ये यैर्नगता द्वार
[illegible]तीपुरी॥५९॥ नतं न त्यात्कृते धन्या द्वादश्यां द्वारकां गताः। कृतं जागरणं यैस्तु
[illegible]द्वास्तं जन्मनः फलं ॥६०॥ प्रेतत्वं च पिशाचत्वं पापमुक्तस्य देहिनः। कलौ न ज
यते राजन् ये गता द्वारकापुरीं ॥६१॥ अनशनेषु यत्पुण्यं प्रयागे त्यजतां तनुं। द्वा
दश्यां निमिषार्द्धेन द्वारकायां च तत्फलं ॥६२॥ रविग्रहे गवां कोटिं दत्वा लभते
यत्फलं। तत्फलं कोटिगुणितं द्वादश्यां कृष्णसंनिधौ ॥६३॥ दोलासंस्थं च ये कृ
ष्णं पश्यंति मधुमाधवे। तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च मातामहपितामहाः ॥६४ बांध
वा दासभृत्याश्च पशवश्च नयंत्तम। क्रीडंति विष्णुना सार्द्धं यावदाभूतसंप्लवं
॥६५॥ याः काश्चित् द्वादशी भूप लभ्यते कृष्णसंनिधौ। पद्म्यामि न सम [illegible] किंचिद्
व्रतं तीर्थं कलौ युगे ॥६६॥ कृष्णस्य संनिधौ नित्यं तिथयो द्वादशीसमाः। यु
गादयः समाः सर्वास्तथा मन्वादयः समाः ॥६७॥ कलौ द्वारवती सेव्या गत्वा

६६ पुण्याधिकायतः। मथुरासुलभा राजन्दुर्लभा द्वारका कलौ ६८॥ स्मरणा
कीर्तनाद्यस्माद्भुक्तिर्मुक्तिरवाप्यते। तस्मास्य दर्शनं कर्तुं यांति ब्रह्मादयः
सुराः ६९ त्रिकालमवनीनाथ रुक्मिणीदर्शनाय वा ७० सफलं तज्जीवितं त
स्य सफलं तस्य चेष्टितं। सफला भारती तस्य तस्य [illegible] मेति यावदेत ७१
द्वारकायां स्थितं दृष्ट्वा गायंति दिवि संस्थिताः। नरकात्पितरो मुक्ताः वल्ली
तिव हसंतिव ७२॥ गोप्यं वयत्पातकं पुंसां गोमती तद्व्यपोहति। ~~कस्मा~~
~~त्तिनसेमुक्ता~~ स्मरणात्कीर्तनाद्वापि किं पुनः प्लवने कृते। ७३ रुक्मिणीस
हितं देवं शंखोद्धारे वशं खिनं। पिंडारके चतुर्बाहुं दृष्ट्वान्यैः प्रयोजनं ७४ ६६
गोपीनां वंदनं लोके दुर्लभा तुलसी कलौ। दुर्लभा त्रिषु लोकेषु पितृणां च
सुता स्त्रियः। सुलभास्ते सुता ये सुद्धरणी नारदायकाः ७५ गयां गत्वा
यः पिंडं द्वारकां तस्य दर्शनं। करिष्यंति कलौ [illegible] तुलसी समुपोषणं ७६

॥ ॥ इति स्कंदपुराणे प्रह्लादपुराणे प्रह्लादोक्तसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये पिंडारक
मे पंचतीर्थमाहात्म्यं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥२६॥ ॥छ॥ ॥श्रीप्रह्लाद उवाच॥ एकैक
स्मिन्नदी यत्र देवश्चतुर्बाहुः स्वयमेव व्यवस्थितः। १ विधिना पूजयित्वा तु ते मुच्यंते
पत्यंति मुच्यंते विविधैः पापैर्मनुजो नात्र संशयः २ कपालमोचनेनाम देवलोके ति
ख्यातं तद्रूपदिव्यदेवेशं मुच्यंते ब्रह्महत्यया ३ पिंडारके महातीर्थे तिष्ठं रुक्मिणीव
ह्लभ श्रीमाधव ना सुपितरो गर्जमाना सु सर्वशः ४ नृत्यमानाः समीपे दत्ते पुरी द्वारव
तीं प्रति॥ पुण्यं क्रतुसहस्राणां कलौ भवति देहिनां ॥१॥ ॥कलौ कृष्णपुरीं रम्यां ये गच्छं
ति नरोत्तमाः॥ कुलकोटीशतैर्युक्ता स्ते गच्छंति हरेः पदं ॥२॥ ये ध्यायंति मनोद्वारा ग
मनं द्वारकां प्रति॥ तेषां विलीयते पापं पूर्वजन्मार्जितानि ॥३॥ कृष्णस्य दर्शने बुद्धिर्जाय
ते यस्य देहिनः॥ वक्रावलोकनात्तस्य पापं याति सहस्रधा ॥४॥ ये गता द्वारकायां तु ये
मृता कृष्णसंनिधौ॥ नहि तेषां पुनरावृत्तिर्यदि दामृतसंप्लवे ॥५॥ सु-लभा मथुरा काशी

९७ अवंतीच तथापुरी ॥ अयोध्या दुर्लभा माया द्वारका च तथा कलौ ॥ ६ ॥ कृत्वा कृष्णपुरी रम्यां गो
मत्युदधिसंगमे ॥ कृत्वापि पिंडप्रदानं तु पितॄणां मुक्तिहेतवे ॥ ७ ॥ वैशाखशुक्लद्वादश्यां
कृत्वा कृष्णस्य जागरं मुखावलोकनाच्चैव मुच्यते नात्र संशयः ॥ ८ ॥ कृष्णक्रीडाकरं
स्थानं मनसा चिंतयंति ये ॥ तेषां पदस्थितं पापं क्षालयेन्मे तु नायकः ॥ ९ ॥ अत्युग्राण्यपि
पापानि तावत्तिष्ठंति विग्रहे ॥ जंतुर्यावन्न गच्छेत कलौ द्वारवती पुरीं ॥ १० ॥ पुण्यसंख्यानु
तीर्थानां ब्रह्मणा विहिता पुरा ॥ दानाध्ययनयज्ञानां मुक्त्वा द्वारवती कलौ ॥ ११ ॥ लो
भेनाप्युपरोधेन दंभेन कपटेन वा ॥ न कृती र्थं तु यो गच्छेन्न पुनर्वसते भुवि ॥ १२ ॥ तपसा
... ...न दानेनाध्ययनेन किं ॥ सर्वविद्योपि दैत्येंद्र गतः कृष्णपुरी कृतिः ॥ १३ ॥ क
जो... ...कृष्णेन दैत्यैर्वस्तु ग्रहे पिमानवः ॥ भक्त्या कृष्णमुखं दृष्ट्वा न लिप्यति कदाच
सुव... वा... ...गसा कुरुक्षेत्रे नर्मदायां च यत्फलं तत्फलं निमिषार्द्धेन द्वारवत्यां दि
... दिते ॥ १५ ॥ ताबद्विराजते काशी अवंती मथुरा तथा ॥ यावन्न पश्यते जंतुः पुरी ९७
...कोन पालितां ॥ १६ ॥ धन्यानामपि धन्यास्ते देवानामपि मानवाः ॥ कृष्णोयं रमिति ये
मे पि... ...पेत... ...दा च न ॥ १७ ॥ श्रवणद्वादशी योगे मत्युदधिसंगमे ॥ स्नात्वा कृष्णमुखं द
ष्ट्वा ...क्तिं प्राप्नोति मानवः ॥ १८ ॥ कृष्णक्रीडापुरीं दृष्ट्वा मुक्तः संसारसागरात् ॥ येषां ह
... ...कयेषां न गता द्वारवनायक ॥ १९ ॥ न तेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि
॥ कृष्णस्य दर्शने रात्रौ ये च कुर्वंति जागरं ॥ २० ॥ द्वादश्यां माधवे मासि धन्यास्ते मानु
वाः कलौ ॥ नाशितास्ते न दैत्येंद्र मातुः प्रसववेदना ॥ २१ ॥ प्रयाणं कृतं येन कलौ
द्वारवती प्रति ॥ दुर्लभं द्वारकावासं दुर्लभं कृष्णदर्शनं ॥ २२ ॥ दुर्लभं गोमती स्नानं ह
रुक्मिणी दर्शनं कलौ ॥ तीर्थदानं प्रशंसंति न तपो न च भावना ॥ २३ ॥ शस्यते
जागरं रात्रौ कृष्णवक्त्रावलोकनं ॥ २४ ॥ वारिमात्रेण गोमत्यां पिंडदानं विना कलौ
॥ पितॄणां जायते तृप्तिः प्रकृतीर्दैत्यभावतः ॥ २४ ॥ नत्वमानानः प्रकुर्वंति कृष्णा
लयेतु जागरं ॥ न तेषां पुनरावृत्तिर्मया दृष्टा दनूत्तम ॥ २५ ॥ नित्यं कृष्णपुरीं रम्यां ये

९८ स्मरंति गृहे स्थिताः॥ न मस्याः॥ सर्वलोकानां देवानां च तथा बले॥२६॥ द्वारकायामि
नंदे वं ये स्मरंति गृहे स्थिताः॥ न तेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि॥२७॥ पंचाम्ते
न ये स्नानं प्रकुर्वंति महासुर॥ त्रिभिर्लोकनाथस्य नास्ति तेषां पुनर्भवः॥२८॥ विज्ञेय
यंति ये कृष्णं कृष्णा गरुस्तु वंदने । तेषां जन्मशतं पापं दहते नात्र संशयः॥२९॥ प्रेत
त्वं नैव तस्यास्ति नयाम्या यातना तथा । येन द्वारवतीं गत्वा कृतं कृष्णावलोकनं
॥३०॥ ये च यांति सुराध्यक्षं कृष्णं कलिमलापहं । न तेषां मानुषे लोके केदरूप तेपु
नरा गताः॥३१॥ कृष्णमुद्दिश्य ये दानं पितॄणां च विशेषतः । कुर्वंति ते न संदेहः
प्राप्नुवंति परां गतिं॥ ॥३२॥ ब्रह्मज्ञानेन यत्पुण्यं प्रयागमरणेन वा ॥ तत्पुण्यं
[illegible]नमात्रेण गोमत्यां कृष्णसंनिधौ॥३३॥ पूर्णं वर्ष सहस्रं तु वाराणस्यां तु
[illegible]फलं तत्फलं लभते देव गोमत्यां वृद्धिने ॥३४॥ चक्रतीर्थे नरः स्नात्वा गोम
त्यां कृष्णीकृदे द्वष्टा कृष्णमुखं रम्यं कुलानां तारयेच्छतं॥३५॥ कृष्णहि ९८

ये द्वारवतीं मनुष्याः स्मरंति नित्यं हृदि भाव युक्ताः॥ विधूय पापं कलिसंभवं ते ग
च्छंति लोके परमं मुरारेः॥३६॥ ये कुर्वंति महाभक्त्या माधवे मधुसूदने ॥ न ते कृष्णमुखं द
[illegible]ति मनुष्याश्च ते भुजाः॥३७॥ मनसा कामयेद्यस्तु गमनं द्वारकां प्रति॥ पितॄणां जा
यते तृप्तिः प्राप्य देवा यथामृतं॥३८॥ स्कंधे कृत्वा तु यो मार्गे वहते द्वारकेश्वरं॥
ते नो दृष्टं तु जगत्सर्वं ससागरं सपर्वतं॥३९॥ केशवाख्ये गृहे यस्य न तिष्ठति महीप
ते तस्यान्नं नैव भोक्तव्यं मनसापि समं स्मृतं॥४०॥ नोक्तं वा व हिरण्यस्य च होमा
बलिमकं॥ वैष्णवानाम पापानामेकादश्यूपवासिनां॥४१॥ कोटीर्द्व सहस्राणि य
रकोद्य सुतापुनं । कलिकाले दिने केनापापतेकेश्यावार्चना॥४२॥ नास्ति नास्ति मह
भाग कलिकालसमं युगं । स्मरणात्कीर्तनाद्विष्णोः प्राप्यते परमं पदं॥४४॥ न तुष्यंद्वार
पुष्पैस्तु पत्रिनां मधुसूदनः॥ तुलसीपत्रेण केन तुष्यते मधुसूदनः॥४५॥ कृष्ण
क्रीडाकरं स्थानं दुर्लभं दैत्यसत्तम ॥ कुर्वीत वचनाद्यो यच्चानि प्रति केशीहा॥४६॥ स

१८ तस्मामापतिर्भविय त्रपुल्पाचगोमती॥ नरामुक्तिमयाँ स्पंति तत्र गत्वा कलियुगे॥ ४७॥
माघवैसु क्तपक्षे तु निस्स्त्रला द्वादशीयदि॥ लभ्यते द्वारकायां तु नास्ति धर्मात्तरो भुवि
॥ ४८॥ निस्स्त्रला द्वादशीं प्राप्य गत्वा कृष्णपुरीं नरः॥ यः करोति कलौ भक्त्या सोश्वमेधफ
लं लभेत्॥ ४९॥ आदर्नेद्राजयाचैतिमध्ये भद्रा तथा भवेत्॥ उपवासाद्वे नेगीतां कु
र्याज्ञाहसे निधौ॥ ५०॥ उदये कादशी स्वल्पा अंते चैव त्रयोदशी॥ संपूर्णा द्वादशी म
ध्ये त्रिस्पृशा सा हरिप्रिया॥ ५१॥ एकैनैवोपवासेन उपवास युतं भवेत्॥ जागरे ज्ञात
सा हस्रं नत्स्ये कोटिगुणं स्मृतं॥ ५२॥ त्रिस्पृशां द्वादशीं प्राप्य कुरुते पूर्ववासरे॥ तेनात्मा
नं तु वै पुण्यैरेव दग्धं पापाग्निना दृढं॥ ५३॥ गृहेपि कुर्वतामेतत्किं पुनः कृष्णसंनि
धौ॥ द्वारवत्यां कलौ प्राप्ते कोटिकोटिगुणं फलं॥ ५४॥ वाङ्मनः कायजैर्दोषैर्येहतात्मा
व पकुद्धयः॥ द्वारवत्यां विमुच्यंते दृष्ट्वा हरिमुखांबुजं॥ ५५॥ संसारानलतापेन विह्वली ९९
कृतचेतसः॥ कृष्णदर्शनात्ता ये वै शीततां यांति मानवाः॥ ५६॥ बुध्वा नत्वा स्वभावे

न द्वारकायां त्रियेनराः॥ दुःकुजीना दुराचारास्ते यांति परमां गतिं॥ ५७॥ येन नाम स्मरयस्ता
न्सद्भुक्ताम दोर्हताः॥ मुच्यंते पातकैः सर्वै रेकलौ स्नात्वा च गोमती॥ ५८॥ परिच्छेदाम्ब
तस्नानं संतानं चाक्षयं बलौ॥ द्वारवत्यां कलौ प्राप्ते मनः कृष्णे निवेशयेत्॥ ५९॥ नरा तिन
रः पितुं गोमत्यां कृष्णसन्निधौ॥ क्षुत्पिपासापरीतांगाः पितरस्तस्य दुःखिताः॥ ६०॥ अ
पि पक्षिपतंगाद्याः पशवः कृमयो मृगाः॥ मुक्तिं यांति ते सर्वे द्वारकायां न यमस्ताः
॥ ६१॥ उषरे वा पितं बीजं न प्ररोहति किंचन॥ तथा कृष्णपुरी ध्याने न प्ररोहति पात
कं॥ ६२॥ न किंचिदुर्लभं तस्य स्वर्गे मर्त्ये रसातले॥ द्वादश्यां जागरे येन कृतं कृष्ण
स्य दर्शने॥ ६३॥ दैत्येश्वरे नतेन्द्रशार्धा रकां न गजोता तिये॥ नार्चिता ये नरैर्देवैः
पितृभक्ति विवर्जिताः॥ ६४॥ धाम स्यांगे कलिकाले तु गोमतीवारि संभृता॥ देहांते तु स
दं याति पितृभिः परिवारितः॥ ६५॥ कलिकाले तु ये स्नात्वा चक्रतीर्थे नरोत्तमाः
॥ न पुनर्भवि मायांति प्रसादाच्चक्रपाणिनः॥ ६६॥ चक्रतीर्थे तु यः श्राद्धं पितृणां

१०० कुरुते नरः। तदक्षयं भवेत्सुत्र प्रसादाद्रुक्मिणीपतेः॥६७॥ चंद्रपर्वशतैर्यस्तु भावः परिकी
र्तितः। तत्फलं द्वारकायां तु दिने नैकेन जायते॥६८॥ अमावास्यां कुरुक्षेत्रे सूर्यग्रहणकोटि
भिः। तत्फलं कलिकाले तु द्वारवत्यां दिने दिने॥६९॥ सुलभानी हि तीर्थानि सुलभाः
पर्वतोत्तमाः। दुर्लभा विष्णवालोके द्वारकावतपाकलौ॥७०॥ अश्वमेधसहस्रेषु कृतेषु
यत्फलमाप्यते तत्फलं लभते मर्त्यो द्वारवत्यां दिने दिने॥७१॥ गवां कोटिसहस्राणि
रत्नकोटिशतानि च। दत्वा यत्फलमाप्नोति तेन त्वा च गरुडध्वजं॥७२॥ वसिष्ठदु
हिता देवी शक्तिश्रेष्ठा यशस्विनी। त्रैलोक्यवंदिता देवी पापं हरतु गोमती॥७३॥ गो
मती जलकल्लोलैः क्रीडते यत्र सागरः। तत्र स्नात्वा सुरश्रेष्ठ सर्वतीर्थफलं लभेत्
॥७४॥ विना दानादिना ध्यानादिना चेंद्रियनिग्रहात्। द्वारकावासिनः सर्वे या
स्यंति परमां गतिं॥७५॥ अहो क्षेत्रस्य माहात्म्यं समंतात् कोशपंचकं। दिविस्थाय
न पश्यंति सर्वाणि व चतुर्भुजात्॥७६॥ यस्याः सीमां प्रविष्टस्य ब्रह्महत्यादिपातकं १००

॥ नश्यते दर्शनादेव तां पुरीं को न सेवयेत्॥७७॥ यत्र चक्रांकिता भूमिस्तिष्ठते मनुजाधि
प॥ कलौ मलविनाशाय तां पुरीं को न सेवयेत्॥७८॥ यत्र चक्रांकिताः शिलाः गो
मत्युदधिसंगमे। यच्छंति पूजिता मोक्षं तां पुरीं को न सेवयेत्॥७९॥ सिंहस्थिते गु
रौ विप्रा गोदावर्यां तु यत्फलं। तत्फलं स्नानमात्रेण गोमत्युदधिसंनिधौ॥८०॥
द्वारकावास्थितो पंचषण्मासमपि वते नरः। ते सचक्रांकितो देहो जायते नात्र सं
शयः॥८१॥ ब्रह्मघ्नो वा कृतघ्नो वा अगम्यागमनोपि वा। सुकृती दुःकृती वापि वस
ते मत्पुरीं कलौ॥८२॥ मुक्तिस्तस्य मया दत्ता मुनीनामपि दुर्लभा। त्यजंति यां कलौ
नैव कृष्णो देवकीनंदनः॥८३॥ कर्मणा मनसा वाचा तां पुरीं को न सेवयेत्। न ते
जिह्वा यांति द्वारकायां वसंति ये॥८४॥ व्याप्तं वा पाखंडिभिः सर्वैर्विजनैर्पि ता
हः पुरी मन्वंतरसहस्राणि काशीवासेन यत्फलं तत्फलं द्वारकायां तु वसतां पं
चभिर्दिनैः॥८५॥ पीडयेति ग्रहस्ता वस्था यायोपि भवंति हि गयावत्र पश्यते भक्त्या

१०१ कल्लोलकृष्णपुरी नरः॥८७॥ रुक्मिणी सत्यभामा च देवी जांबुवती तथा॥ मित्रविंदा च
कालिंदी भद्रा नाग्निजिता तथा॥८८॥ संपूज्या लक्ष्मणा तत्रैव ध्यातव्यः कृष्णवल्लभाः
एवं संपूज्य विधिवत् पुरुकान्तनियमैर्हितैः॥८९॥ गीतवादित्रनिर्घोषैः दीपजा
गरणेन च॥ सर्वान्कामानवाप्नोति तस्य विष्णुः प्रसीदति॥९०॥ किं तस्य बहु
भिर्दानैः किं व्रतैर्नियमैश्च किं येन दृष्टा जगन्माता रुक्मिणी कृष्णवल्लभा॥९१॥ तावत्स
ंसारजीया मनुजैर्दृष्ट्वा सर्वकामदा॥ तावद्भवभयं पुंसां गर्भे गर्भे च मुखं तावत्
॥९२॥ यावन्न पश्यते भक्त्या कल्लोलं कृष्णप्रियं नरः॥ तावद्गर्जन्ति तीर्थानि आस
मुद्रसरांसि च॥९३॥ यावत्कृष्णेन संयुक्तां न पश्यति गोमतीम्॥ प्रयागे सरणानु
...किं कारणं तथैव च॥९४॥ द्वारका हरिसान्निध्ये गोमत्यां स्नानमात्र
तः॥ दत्ते स्तीर्थे दर्केः पिंडैः पितॄणां जायते गतिः॥९५॥ दृष्ट्वा तु गोमतीनीरे पी
न्ति यांति पितामहाः॥ कितक्ले मही याल स्नाता कुर्वंति तर्पणम्॥९६॥ पिंड १०१
दानेपितॄणां तु गोमती वारिणा कलौ॥ दृष्ट्वा तु गोमतीनीरे यथा तस्मिन्प्रजायते॥९७॥
न तथा तीर्थलक्षैस्तु दत्तैः पिंडशतैरपि किं तातैर्बहुभिः पुत्रैः सान्निके वेदपारगैः
॥९८॥ यत्पित्रे दत्तं तुष्टः कलौ प्राप्ते गोमत्युदधि संगमे॥ संसारे न सर्वत्र महापुण्यः संगमः
सरितां पतेः॥९९॥ जाह्नवीसंगमान्मुक्तिर्गोमतीसंगमे तथा॥ मेने कृष्णप्रिया
स्नानेन तु हे सरितां पतिः॥१००॥ गोमती नीरसंपर्के॥ पूतो हे कृष्णसन्निधौ
गोमतीनीरसंपर्कं ये मां पश्यन्ति मानवाः॥१०१॥ न तस्य पुनरावृत्तिरित्याह सरि
तां पतिः॥ सौभाग्योऽहं नदी जातो यदा कृष्णेन निर्मितः॥१०२॥ तत्तीरेऽस्यापि
चायं न क्षारका मुक्तिदायिनी॥ कृष्णपादप्रसूता हि स्निग्धमागं निर्मलं कृते॥१०३
॥ दृष्ट्वा चापि यो देवनाय स्पृतो हं नास्ति मत्समः॥ गोमतीनीरसंपर्के मज्जने
स्नाति यो नरः॥१०४॥ मुच्यते ब्रह्महत्याद्यैर्घोरैः पातकसंचयैः॥ द्वारकां गच्छ
मानस्य विपश्चिम्बे क्षत्रपि॥१०५॥ न तस्य पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि॥१०६॥ य

१०२ जन्मकोटिमहायज्ञैः संपूर्णवरदक्षिणैः ॥ एकः पश्यति देवेशं भक्त्या तुल्यफलौ हि तौ ॥
॥ १०७ ॥ प्राणायामपरो नित्यं ध्यानपरायणः ॥ जाह्नव्यादिषु तीर्थेषु स्नायादेक
ः समाहितः ॥ १०८ ॥ एकः पश्यति देवेशं भक्त्या तुल्यफलौ हि तौ ॥ त्रिभिर्विक्रम
लैर्येन विक्रांतं भुवनत्रयं ॥ १०९ ॥ तस्य तीर्थस्य तुल्यं हि नाधिकं विद्यते कलौ
॥ ११० ॥ वापीकूपतडागानि कारयेत्कोटिनो दिने ॥ एकः पश्यति देवेशं भक्त्या तु
ल्यफलौ हि तौ ॥ १११ ॥ जलधिः प्लावयामास कलौ भूमौ तु तां पुरीं ॥ श्रीकृष्ण
मंदिरं तत्र ब्रह्मावितुं तु न स्पृश्यते ॥ ११२ ॥ माघमासे सोमपर्वा एकादशी मधुसू
दनी ॥ प्रबोधिनी रैवतके शयनी माधवे तथा ॥ ११३ ॥ ॥ ॥ इति श्रीस्कंदपु
राणे प्रह्लादसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये प्रह्लादबलिसंवादे । सप्तविंशा
तितमोध्यायः ॥ ॥ २७ ॥ ॥ श्रीप्रह्लाद उवाच ॥ कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति कलौ १०२
वक्ष्यति मत्प्रियः ॥ नित्यं यस्तापुतं पुण्यं तीर्थकोटिसमुद्भवं ॥ १ ॥ नो ह्यतं न च

शीतलं द्विजराजेंद्र कृतानामे ॥ वैष्णवानाम पापत्व मेकादश्युपवासिनां ॥ २ ॥ संपूर्णैकाद
शीं कृत्वा द्वादश्यां वर्द्धते यदि ॥ ३ ॥ उन्मीलिनीति विख्याता तिथिनामुत्तमा तिथिः ॥ ३ ॥
वंजुली वासरे पवै रात्रौ कुर्वीत जागरं ॥ यज्ञायुतानां तु पुतं पुण्यं मुक्तं यदि न जायते
॥ ४ ॥ संपूर्णैकादशीं कृत्वा द्वादशी वर्द्धते यदि ॥ त्रयोदश्यां मुनिश्रेष्ठ वंजुली दु
र्लभा कलौ ॥ ५ ॥ उन्मीलिनीमनुप्राप्य ये कुर्वीत च जागरं ॥ निमिषार्द्धं न तत्पुण्यं
गवां कोटिप्रलपदं ॥ ७ ॥ संपूर्णैकादशीं कृत्वा पक्षं वर्द्धते यदि ॥ दर्शं चपौ
र्णमासी च पक्षवर्द्धिस्तदोच्यते ॥ ८ ॥ पक्षवर्द्धिकरीं प्राप्य ये करिष्यंति जागरं
॥ निमिषार्द्धं माघ त्रेणभवेत्कोटीदवेफलं ॥ ९ ॥ गृहेपि कुर्वतामेतत्किंपु
नः कृष्णसन्निधौ ॥ द्वारवत्यां कलौ प्राप्ते कोटिकोटिगुणं फलं ॥ १० ॥ श्रीप्रह्ला
द उ० ॥ ततः प्रभातसमये कृत्वा स्नानं यथाविधिः ॥ संपूज्य विधिना कृष्णं कृ
त्वा कर्म यथोदितं ॥ ११ ॥ विमानं भागवतांस्तत्र पूजयेद् न्नपानतः ॥ वस्त्रैर्वै

१०३ कृविधैरन्यैर्गोहिरण्यसमन्वितैः ॥१२॥ श्रीसंपूज्याविधिवत्तां सुवित्तशाठ्यंविवर्जयेत
॥ यथाशक्त्याथवादत्त्वा स्तोषणीयाप्रयत्नतः ॥१३॥ एवं कृतेऽत्र जप्ये शाः कृत कृत्यो भ
वेद्द्विजः ॥ गच्छंति परमं स्थानं पितरस्त्रिकुलोद्भवाः ॥१४॥ ये च रौरवसंस्थाश्च ये च
कीटत्वमागताः ॥ तत्रैव लिंगरूपेण दुर्वासा संव्यवस्थितः ॥१५॥ तं दृष्ट्वा प्राप्नु
यात्काम्यान्विधात्राविहितान्मुनान् ॥ नदी तु गोमती नाम स्वर्गंगा गोति याश्रु
ता ॥१६॥ तां दृष्ट्वा पातकैर्घोरैर्मुच्यते घोरसंभवैः ॥ विधिस्तत्रैव दृष्टव्यो न
रैरात्महितैषिभिः ॥१७॥ कृष्णस्य वामपार्श्वे तु महापापकनाशिनी ॥ तत्र स्नात्वा
पितॄंस्तर्प्य तु दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ वल्लाल्लभामानास्तु पितरो गच्छंति परमां गतिं ॥
कृकोलानासोति विख्यात कृत्वादीतमदृष्टिलं ॥१९॥ तत्र नाभ्नपितॄंस्तर्प्यभ्रा
द्धं कृत्वा विधानतः ॥ कृतकृत्यो भवेत्सर्वादिग्गनुच्यते पातकात् ॥२०॥ कुशास्त
ष्टाम्न्वपितरो गच्छंति परमां गतिं ॥ तत्र विष्णुपदं नाम तस्मा च परमं स्थितं ॥२१॥ १०३

तस्मिन्स्नाने कृते विप्राः कृते श्राद्धे विधानतः गच्छंति पितरस्तस्य वैष्णवं लोक
मक्षयं ॥२२॥ सम्भवे कृत्यकृत्यस्तु यात्रा च सफला भवेत् ॥ गोप्रचारं तु तत्रैव तीर्थे पा
पप्रणाशनं ॥२३॥ तं दृष्ट्वा मानवाः सम्यग्वैष्णवं लोकमाप्नुयुः ॥ तत्र कृष्णस्य रेवे
शः पुराणपुरुषोत्तमः ॥२४॥ तत्र वेदास्तथा यज्ञा देवास्तीर्थानि चैव हि ॥ रुक्मिणी
त्वत्र व्यानित्य कृष्णस्य वक्षसि ॥२५॥ जगतां मातरं दृष्ट्वा मुच्यते पातकं नयात् ॥
मलेच्छरहितो नित्यं न वैरकज्जल भवेत् ॥२६॥ परितो पान्तु कृष्णस्य आयुरारोग्यमाप्नुया
त् ॥ चक्रतीर्थे नरः स्नात्वा मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥२७॥ स याति परमं स्थानं दाहप्रल
यवर्जितं ॥ चक्रं प्रक्षालितं च कृष्णेन स्वयमेव हि ॥२८॥ तेन वै चक्रतीर्थं तु मुख्यं हि
परमं हरेः ॥ भवंति यत्र पाषाणाश्चक्रांका मुक्तिदायकाः ॥२९॥ पूजितैः सेमुस्सयं
कृष्णस्तत्र सान्निध्यतां व्रजेत् ॥ ॥ तत्रैव याचिलम्पतत्र कैहृदिरशिभिः सह ॥३०॥ द्वार
कात्मा सवितेयो मोक्षदः परिकीर्तितः ॥ एकचक्रे रापाषाणे द्वारवत्यां सुशोभनः ॥३१॥

१०८ ।।सुदर्शनाभिधानो सौ लक्ष्यैकफलदो चितिः।।लक्ष्मीनारायणो द्वौ तु भुक्तिमुक्तिफ
लप्रदौ।।३२।।तिसृभिश्चाच्युतं देवमैंद्रपददायकं।।श्रीपदोरिपुहंता च चतुर्भ्यश्चक्रो
जनार्द्दनः।।३३।।पंचमो वासुदेवश्च जन्ममृत्युभयावहः।।प्रद्युम्नः षड्भिरेवासौ लक्ष्मीका
तिं ददाति च।।३४।।सप्तभिर्बलदेवस्तु पुत्रकीर्तिप्रवर्द्धकः।।पुत्रपौत्रप्रदो नित्यमष्ट
मः पुरुषोत्तमः।।३५।।वांछितं यः परि भीष्टं तु ददाति पुरुषोत्तमः।।सर्वे दद्यान्नवव्यूहो दुर्ल
भं परमं पदम्।।३६।।राज्यप्रदो दशभिस्तु दशावतार एव च।।एकादशभिरैददाति च।।
अनंतर्द्धमनंतो सौ सौख्यमोक्षप्रदायकः।।३७।।येकिंचित्रत्नपाषाणाः कृष्णचक्रेणमु
द्रिताः।।तेषां स्पर्शनमात्रेण मुच्यते सर्वकिल्बिषैः।।३९।।ब्रह्महत्यादिकं पापं मनोवा
क्कर्मभिः कृतं।।तत्सर्वं विलयं याति चक्रांकितार्च्चने कृते हते।।४०।।म्लेछदेशे शुभेना
पि चक्रांकं यत्र तिष्ठति।।योजनानि दशैवं च मम क्षेत्रं वसुंधरे।।४१।।पूर्वोक्तेन विधाने
न पूजयेत्तं च वैष्णिजः।।विधानं परमं प्रोक्तं पन्नयामेत्र संवृतं।।४२।।संवत्सरं तु यः स्जाद १०८

र्शनं स्पर्शनं नरः।।अपि पापसमाचारो विष्णोर्विष्णुमनामयं।।४३।।मृत्युकाले तु संप्राप्ते
हृदये यस्तु धारयेत्।।चक्रांकं पापकर्मणं स याति परमां गतिं।।४४।।कृष्णस्थितिं च चक्रां
के दूता वै सततं सन्निनोपसर्पति ते भीता दृष्ट्वा कृष्णपरिग्रहे।।४५।।वैष्णवं लोकमाप्नोति ना
त्र कार्या विचारणा।।अपि पापसमाचारः किंपुनः धार्मिकः शुचिः।।४६।।गोमतीसंगमे स्नात्वा
रत्नं गुप्तं तथैव च।।मुच्यते पातकैर्घोरैर्मानवो नात्र संशयः।।४७।।दृष्ट्वा तं देवदेवेशं भक्ति
नत्परचेतसा।।न पुमान् तु वसते कुक्षौ यद्यपि स्यात्स पातकी।।४८।।सरजाः सत्वमभ्येति वि
प्राः कर्मसमुद्भवं नाम संख्यापि राजेंद्र श्रीमुक्तेण कथितं मम।।४९।।एवं कृता या नि राजेंद्र या
निर्याति त्रिमार्गगा।।भवंति तानि गंगानि सर्वपापहराणि च।।५०।।तामसे राजसे चापि
यत्कृतं तत्क्षणं हन्ते।।तत्र सर्वे सत्वमभ्येति निम्नगोत्तमयथार्णवे।।५१।।दुर्लभा द्वारका
विप्रा दुर्लभं गोमतीजलं दुर्लभं जागरं चैव दुर्लभं कृष्णदर्शनं।।५२।।जलमध्ये समुद्र
स्पर्शं शंखोद्धारं विदुर्जनाः।।तत्र मध्ये स्थितो देवः शंखी पापप्रणाशनः।।५३।। ।।इति

१०५ श्रीस्कंदपुराणेप्रह्लादार्कसंहितायांद्वारकामाहात्म्येअष्टाविंशतितमोध्यायः॥२८॥ ॥
॥छ॥ ॥श्रीप्रह्लाद उवाच॥ द्वारकायाश्च माहात्म्यं श्रृणुध्वममयोदितं ॥श्रवणपठनाद्वदतस्या
पिमुक्तिः कलौ भवेत् ध्रुवं ॥१॥ समावरान्स्त्पूर्वान्षट् पंचाशान् चसप्तमान् ॥सुपुत्रमधि
गच्छति तारयत्यनुशोचति ॥२॥ पुत्रेण लोकाञ्जयति पुत्रेणानंत्यमश्नुते ॥ तेन पापु
त्रस्य पौत्रेण नाकमेवाधिरोहति ॥३॥ यस्य पुत्रः शुचिर्दक्षः पूर्वे वयसि धार्मिकः॥
नियतं कृतशोषांश्च स तारयति पूर्वजान् ॥४॥ विष्णुभक्तं च यं पुत्रं तं पुनः त्रैकवर्णा विदुः
॥नावेक्षवं महाभागविधिसंतुष्यतान्वितं ॥५॥ सत्समुद्भवहातेन सद्योलवनका
नना॥ चतुरंतां प्रदत्ताम्भः योगतो द्वारकां कलौ ॥६॥ मघांधकारदूरं पायत्फलं
संगमेस्मृतं ॥श्रवणे विष्णुपूजायां द्वारकास्मरणेन मेत॥७॥ यत्किंचित्कुरुते पापं पु
रुषो लोभमोहितः॥ निर्दहेत् द्रुमाचत्रेण द्वारकां गच्छति प्रियः॥८॥ देहे भवंति रोमा
णि यावंति पुरुषस्य हि॥ तावद्युगानि वसते स्वर्गे कृष्णपुरीं व्रजन् ॥९॥ हेमशृं १०५

ग गांरौप्यखुरं सवत्सं कांस्यदोहनं सवस्त्र कपिलानां तु सहस्रं च दिने दिने ॥१०॥ दत्त्वा
यत्फलमाप्नोति ब्रह्मण्ये वेदपारगे ॥ तत्फलं स्नानमात्रेण गोमत्यां मधुमिश्रिने ॥११॥
हो मार्थमग्निहोत्रं गंगो यद्यात्र याचितां ॥ गोमत्यां स्नानमात्रेण फलं लक्षगुणं भवे
त् ॥१२॥ यत्रैकं भोजयद्विप्रं द्वारकायां तु संस्थितं ॥ सुभिक्षे दैत्यराजेंद्र फलं लक्षगुणं क
लौ ॥१३॥ फलं कोटिगुणं प्रोक्तं दुर्भिक्षे क्षेत्रसंनिधौ ॥ एवं द्वयानुसारेण द्वारकाच
तिष्ठके ॥१४॥ अपि नः स कुले कश्चिद्विष्णुतिसुतो नमः॥ यो यतीनां कलौ प्राप्तेपि
त्रनुद्दिश्यप्रदास्यति॥१५॥ द्वारकायां विशेषेण सकृत्कृष्णस्य संनिधौ ॥ अंन्नदानायतीनां
तु कौपीनाच्छादनादिकं ॥१६॥ न तस्मात् तु निरयैनास्तिनीर्थैः प्रयोजनं ॥ पंचवासनवा का
यं यतीनां प्रीणनं सदा ॥१७॥ यत्र यस्मिं सदा स्माकं कलौ भागवता हि ये ॥ मद्वारीनां तु दानं
दानमास्मिन्नहि तेषु विष्णु ॥१८॥ किं पुनर्ब्राह्मणा भक्ताः कलौ कृष्णस्य ये नराः॥ स्वपचाद्योपि
धन्यास्ते ये गता द्वारकां पुरीं ॥१९॥ प्राप्य भागवतीं न्येवे पितृन्नु द्दिश्य पुत्रकाः ॥ मेध्यां संपूज

१०६ यिष्यंति वस्त्रैर्दानैः सुभूरिभिः ॥२०॥ गयापिंडेन नास्माकं तृप्तिर्भवति तादृशी ॥ यादृशी वि ॥
ष्णुभक्तस्य सत्कारेण कृते न वै ॥२१॥ वैशाखे पे करिष्यंति द्वादशी किंतु संनिधौ ॥ शुक्लपक्षे त
था कृष्णे रात्रौ जागरणान्विताः ॥२२॥ कृत्वा स्नानं तु गोमत्यां कृत्वा श्राद्धं सुभक्तितः ॥ देवस्य ॥
स्नपनं कृत्वा पश्चात्कुर्वंति लेपनं ॥२३॥ कृत्वार्चनं परिधानं धूपं पीत्वा त्वगरुकुंकुमं ॥ दत्वा दीपं
तु नैवेद्यं कुर्यान्नीराजनं ततः ॥२४॥ सजलं भ्रामयेच्छंखं भक्त्या कृष्णस्य शिरोपरि पश्चात्कुर्वंति
दंडैर्स्तुतिमद्धःप्रदक्षिणं ॥२५॥ कुर्याद्दंडनमस्कारं पठन्नामसहस्रकं ॥ कृष्णसंदर्शनमापद्ये
त्पश्चाद्रात्रौ कुर्वीत जागरं ॥२६॥ माहात्म्यं पठनायं तु द्वारकासंभवं शुभं ॥ कृष्णस्य बालच
रितं बालकृष्णादिदर्शनेन ॥२७॥ क्रीडितं गोकुले स्वापि क्रीडा गोपीजनस्य च ॥ कृत्वावता
रकर्माणि श्रोतव्यानि पुनः पुनः ॥ नृत्यं गीतं च वकं र्त्यंसोत्कंठं तु पुनः पुनः ॥ पद्मपत्राय
ताक्षं तु सर्वालंकारेहरेः ॥२९॥ रुक्मपृष्ठं गीरुप्यखुरां मुक्तालांगुलभूषितां ॥ कांस्यो
पदोहां धेनुं च वस्त्रं विप्रानुसारतः ॥३०॥ सवत्सां ब्राह्मणे दत्वा होमार्घ्यं चाहिताग्नये १०६

द्वा
॥ निमिषस्य सहस्रांशेन फलं कृष्णस्य जागरे ॥३१॥ विष्णोर्नामसहस्रं तु यः पठेत्कृष्णसंनि
धौ ॥ मत्स्यस्थलेन तु लभेद्गवां कोटिफलं प्रदे ॥३२॥ यत्किंचित्कुरुते पापं कोटिजन्मनि मान
वः ॥ कृष्णस्य जागरे रात्रौ दहते नात्र संशयः ॥३३॥ गीतानामसहस्रं तु यः पठेत्कृष्णसंनिधौ
॥ द्वारकायां दिने विष्णोः रात्रौ जागरणे फलं ॥३४॥ नयते विष्णुलोकं तु कुलकोटिशतं नरः ॥ पठे
द्भागवतं रात्रौ पुराणं यदि तद्धरिः ॥३५॥ यावत्सूर्यकृता लोका यावत् चंद्रकृता निशि ॥
यावत्सागराः पृथ्वी यावच्च कुलपर्वताः ॥३६॥ तावत्कालं वसेत्स्वर्गे यावत्सूर्योदि
वौकसां येन द्वारवतीं गत्वा कृतं कृष्णावलोकनं ॥३७॥ द्वारकायां स्तु माहात्म्यं यत्र
तत्र च संस्थितोपि सन् ॥ पठते जागरे रात्रौ द्वारकायाः समुद्भवं ॥३८॥ सकलं फल
माप्नोति प्रसादाच्चक्रपाणिनः ॥ तस्माज्जागरणे रात्रौ पठनीयं सुभक्तितः ॥३९॥ आ
स्फोटयंति पितरः प्रहर्षंति पितामहाः ॥ परंतेस्म सुतेदृष्ट्वा मा त्वं कृष्ण संभवं ॥४०॥
॥ संसेव सर्वतीर्थानि यावज्जीवंति भक्तितः ॥ तत्फलं समवाप्नोति द्वारकायां दिने दिने ॥

श्री

१०७ ॥४१॥ यज्ञान्सर्वान्स्तिथेस्नाव कुशो भूरिदक्षिणान् ॥ लभेत्फलं दिने दिने द्वारकायां कलौ संनि
धौ ॥४२॥ वेदान्सर्वान्स्तिपाधीत्य सांगोपांगांश्च सर्वतः ॥ तत्फलं समवाप्नोति द्वारकायां दि
ने दिने ॥४३॥ सर्वाणि च मनोज्ञाणि दत्वा वै वृन पास्तिच ॥ तत्फलं समवाप्नोति द्वारका
यां दिने दिने ॥४४॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां परीषं लभते फलं ॥ तत्सर्वं लभते पुण्ये
द्वारकायां हरेर्गृहे ॥४५॥ यत्फलं लभते सम्यक्कुलस्यापि ते मानसः ॥ न तत्फलं जैस
हस्रांशेन सम्प्नोति केन चित् ॥४६॥ रागद्वेषाग्निदग्धानां अज्ञानविषयायिनां ॥
चिकित्सा वैद्य वंध मैरोगाशनामि वौषधं ॥४७॥ अज्ञानतिमिरांधानां हेतुवादकुद
ष्टिभिः ॥ विष्णुशास्त्र प्रदीपोय मुक्तो नितांच सूरिभिः ॥४८॥ ब्रह्मावर्तोसनीर रांगुषि दे
शः सकथ्यते ॥ मध्यदेशः सवितेयोपचजागरणे तरेः ॥४९॥ ब्रह्मावर्त्तादिको देशः
आ पवित्रो विशेषतः ॥ मध्यदेशे मता भागः सालिग्रामशिलागतः ॥५०॥ तन्न म्ले
छसद्दशं स्यात् पवित्रं तु परित्यजेत् ॥ सालिग्रामशिलानैव यत्र भागवतो दि १०७

॥५१॥ त्यजेत्तीर्थं महापुण्यं पुण्यमायतनं त्यजेत् ॥ त्यजेत्कुलं तथारण्यं यत्र न द्वारकाव्रतं ॥५२
॥ सुदेशेपि भवेन्नित्यं घोरैस्त्व वा न हरेर्गृहं ॥ कुदेशेपि भवेत्पूतो यत्र भागवताः कलौ ॥५३॥
संकीर्णयोनयः पूतायेभक्ता मधुसूदने ॥ म्लेछतुल्या कुलीनास्तेयेन भक्ता जनार्दने ॥५४॥
रथारूढंप्र कुर्वंति ये कृष्णं मधुमाधवं ॥ मुक्तिं प्रयांति ते सर्वे कुलकोटिसमन्विताः ॥५५॥ दे
वकीनंदनस्याग्रे पर्यकारापयंति ये ॥ कल्पानां विष्णुलोके तु वसंति पितृभिः सह ॥५६॥ त्वंसो
दिएसी स्व फलिनस्व स्त्वं वनस्पतिरूपं नमः ॥ तद्दस्तस्पर्शमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥५७
॥ नमामि त्वां देवदेवेश सुरेज्यं सर्वातिगं सर्वगं विश्वरूपं ॥ भवातिगं भूतपतिं च भव्यरित
नित्यपदं नित्यमेवं विष्णुविंतुं कृष्णमेनं नमामि ॥५८॥ सन्मार्गस्थाविमार्गस्थाः साधवो
वाप्यसाधवः ॥ तुल्यंफलं लभविंदंतिये गता द्वारकां कलौ ॥५९॥ द्वारकायां स्नुमाहात्म्यं य
स्तनोति कलौ नरः ॥ भावमुत्पाद्य येद्यावै लभेच्छं तु शतं फलं ॥६०॥ यो नार्वयति पा
पिरोदानमन्यन्नयच्छति ॥ कोटिजन्मार्जितं पुण्यं लभते रुक्मिणीपतिः ॥६१॥ द्वारकामाह

स्नानि गंगामज्ञोद्धवानिवा॥ कुं कुंभंच वरंत स्कार्यपीद्व तु पुत्र क॥८४॥ विरग्धावैमेव
धर्मवैभवा नाम प्रसादतं॥ सम्यक् समाचरेघ स्तु पूर्वोक्तं मुच्यते भयैः॥८५॥ तीर्थव्रतम
खं कृत्वो फलं कोटिगुणं भवेत्॥ स्वकुलानां कोटीशतं तारयेदि स्मुवोनरः॥८६॥ कुर्व
ति वैष्णवा मोद्विनैकेन कलौयुगे॥ पुरा देवनकपितं मत्कृपो वर दम्पतं॥८७॥ यत्रैव देव
देवस्य रुद्रा रिपु यमस्य च॥ भक्तो भागवतां श्रेष्ठस्तेन मेनियतः सरो॥८८॥ प्रिया भा
गवताये षां तेषो दासोऽस्म्य हं सदा॥ विहाय मथुरां काशी म॥८९॥ वंतीस र्वपाप
हा मायां कांचीम पोध्यां तु संप्राप्तेतु कलौ युगे॥ वसाम्यहं द्वारका या सर्वदा श्रीहरेन
प्रिया सह॥९०॥ तीर्थवत्ते यत्स्नाने रुद्राद्यै मुनि चारणैः प्रिया त्यागेन नरक्यावा
यस्तोत्रवि॥ पपितृमिच्छति॥९२॥ गत्वा वारवतीर म्यां रष्ट्वा हं कुंक लौयुगे॥
नमखेर्नचा प्र यनैर्नरानै व्रत सेवनैः॥९३॥ मत्प्रितिमी हता कार्यं गोमत्यां प्रव
नेक लौ॥ त्रिलोके यानि तीर्थानि मया सर्वाणि भूरिशः॥९४॥ विन्यस्तानि चगो

मत्यां च कृत तीर्थकलौ युगे॥९५॥ त्रैलोक्य संभवै स्तीर्थैः स्नातो भवति मानवः॥ कोटी पापवि
निर्मुक्तो मद्भनु विशतेनरः॥९६॥ मत्पल्ली दर्शनं ये वै करिष्यंति नरोत्तमाः॥ मम लोकं वसि
ष्यंति कुलकोटी समन्विता॥९७॥ नापराधेः मद्बाध्या तेपा पैश्चैवौक रैःकृतैः॥ रष्टा
त्मा पुनातीह लक्ष्मी निच्यवते गृहात्॥१००॥ ॥ ॥ ॥इति श्री स्कंद पुराणे प्रह्लादो
क्त संहिता यां द्वारका माहात्म्ये प्रह्लाद बलि संवादे वन नित्यो ध्यायः॥ ॥३॥ प्रह्लाद उवाच
॥ अजपा चिवि नया चैव जयंती पाप नाशिनी॥ उन्मीलिनी त्रि स्पृशा च वंजुली पक्षवर्द्धि
नी॥१॥ ये चाष्टौ प्रकरिष्यंति क्रमश्रीति विवर्द्धिनी॥ वासं कुर्वपु री लेते सं जंभोति चरि
नेदिने॥२॥ नष्टं सोरक्षिते मार्गे पापं यत्सर संस्थितं॥ वैशाखां तु कृते येन व्रते वाप्तत्यसं
तकं॥३॥ स्त्रालिग्या मत्रि जागेतु ये कुर्वंति तु जागरं॥ यामे यामे फलं श्री कृष्ण कोटी रवसमु
द्भवं॥४॥ यत्कान्त्रं ये प्रकुर्वंति हाविर्लिप्य समुद्भवं॥ जागरे पद्मनाभस घृतेनैव तु पाचि
तं॥५॥ वार्न्दिद यस मायुक्तं दीपं घृतसमन्वितं॥ यः कुर्याज्जागरे विष्णोः स्त्रालिग्राम

१०९ ष्टानि गंगामस्रोष्कवा निवा। कुंकुंमंच वरंत स्कार्यपीदं तु पुन क ॥८४॥ विरंघ्यावे छव
धर्मावैष्णवानांप्रसादनं॥सम्यक्समाचरेद्यस्तु पृथ्वीकं मुच्यते भयैः॥८५॥तीर्थव्रतम
खं कृत्वा फलं कोटिगुणं भवेत्॥स्वकुलानां कोटीरागंतं तारयेदि स्नुवोनरः॥८६॥कुर्व
तिवैष्णवा माह्निकेन कलौयुगे॥पुरादेवनकंपितंस्रपुपो व्रर दाम्परं॥८७॥ यद्भैरेव
देवस्य रुद्रादिपुयमस्यच॥ भक्तो भागवतां श्रेष्ठस्तेन मेनियतःसदा॥८८॥ प्रिया भा
गवतायेषां तेषां दासोस्म्यहं सदा॥विहाय मथुरां काशीम ॥८९॥ वंतीसर्वपाप
हा मायां कांचीमयोध्यां तु संप्राप्ते तु कलौ युगे॥वसाम्यहं द्वारकायां सर्वैः श्रेन
प्रिया सह॥९०॥ तीर्थव्रते यत्तद्दाने रुद्राद्यै मुनि चारणैः ब्रह्मा त्यागेन सत्यावा
यस्तो ब्रवी॰ ।षपितुमिच्छति॥९२॥गत्वाद्वारवतीरम्यां द्रष्ट्वा हं कुंकलौयुगे॥
नमखैर्नचा व्ययनैर्नदानै व्रतसेवनैः॥९३॥ मन्मूर्तिमीहना कार्यं गोमत्यां स्न
नेकलौ॥ त्रिलोके यानि तीर्थानि मया सर्वानि मेरितैः॥९४॥ विन्यस्तानिच गो १०९

मत्यांच कृतीर्थं कलौयुगे॥९५॥ त्रैलोक्यसंभवैस्तीर्थैः स्नातो भवति मानवः॥ कोटी पापवि
निर्मुक्तो मद्वपुर्विशते नरः॥९६॥ मत्पत्नी दर्शनं ये वै करिष्यंति नरोत्तमाः॥ मम लोकं वसि
ष्यंति कुलकोटीसमन्विता॥९७॥ नापराधैः प्रबाध्यां ते पापैश्च बोकहैः हतैः॥ रश्मि
न्मापुताती हलक्ष्मीनिश्चवते गृहात्॥१००॥ ॥ ॥. ॥इतिश्रीस्कंद पुराणे प्रह्लादो
क्त संहितायां द्वारका माहात्म्ये प्रह्लाद बलि संवादे चत्रिंशो ध्यायः॥ ॥३॥ प्रह्लाद उवाच
॥ऊ जपाश्चिवि जयाचेव ननयंती पाप नाशिनी॥उन्मीलिनी त्रिस्पर्शाच वंजुलीप क्षवर्द्धि
नी॥१॥ येचाष्टौ प्रकरिष्यंति क्षयान्ति विवर्द्धिनी॥वासंयुएप पुरीलोते ते संजभंति चरि
नेदिने॥२॥ नष्टंसोरिकृते मार्गे पापं यत्पर संस्थितं॥ वैश्याख्या तु कृते येन व्रते वाप्यत्यसं
तकं॥३॥ एकादश्यां महिषा जागरे तु ये कुर्वंति तु जागरं॥ यामेयामे फलं प्रोक्तं कोटीर्व समु
द्भवं॥४॥ यत्कात्र्ये यत्कुर्वंति तद्विरान्य समुद्भवं॥ जागरे पद्मनाभस्य घृते नैवतु पाश्चि
नं॥५॥ वान्दद यस मायुक्तं दीपं घृतसमन्वितं॥यः कुर्याज्जागरे विष्णोः एकादश्याम

त्रिलाग्रतः॥६॥ करोति नित्यं वाद्यं च लोकानां रंजनाय च। स गोधर्वपिठे छास्संची खावेल
स नंतथा॥७॥ स छादयति कुसुमैः शालिपामोज्ञ वां त्रिविवां॥ यंको फिलांवि त्रेवेलमति
मांवेलवीब जेत॥८॥ चंदनं तु सकर्पूरं कृष्णागरुवि मिश्रितं॥ सुकुंमा गमदे नापियः करो
ति विलेपनं॥९॥ द्वादश्यां देवदेवस्य रात्रौ जागरणे सदा॥ अगरं तु सकर्पूरं मन्योहानि
फलानि च॥१०॥ एतां भागवतानां च यः कुर्याज्जागरे सदा॥ विधाने न च यः कुर्याद्यत्र त
त्रास्थितो पि सन्॥११॥ बुद्धेविन्तानुसारेण पठनान्मस्य जागरं॥ तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि
समासेन महाबल॥१२॥ विस्तरात्सम र्थो हं ब्रह्मेंद्रा ग्न्यश्विवादयः॥ यस्य रत्फलं को
टितीर्थेषु ऊक्र यत्यां महाबले॥१३॥ वाराणस्यां कुरुक्षेत्रे न पुरायोत्रि पुष्करे॥ अयो
ध्यायां प्रभासे च श्रीरंगस्यापि दर्शने॥ प्रयागे च कतीर्थे च गंगासागरसंगमे॥
॥१४॥ सुकृततीर्थे न गुप्ते नैम्भीखले मुक्तिसंज्ञके॥ सर्वतीर्थसमावासे पुरे वानेत
संज्ञके॥१५॥ ग्रामे ग्रामपुरे वापि वसतां च पुरेषु च॥ सहारण्ये पु पुण्येषु पर्वतेषु

पर्वतेषु च॥१६॥ नद्या नदीसु सर्वासु मुनिनामाश्रमेषु च॥ पुण्यस्थानेषु सर्वेषु देवताय
तनेषु च॥१७॥ कृते येतायुते स्तेषु विन्नदानेश्च पुष्कलैः॥ वेदरैधीतैर्यस्तु एवं पुराणैश्च
यगादिकैः॥१८॥ व्रतेरनेकैश्चरितैः संयमोश्चापि पालितैः॥ तपोभिश्चरितैः पुण्यैस्त
स्थगाश्रम पालितैः॥१९॥ यत्फलं मुनिभिः प्रोक्तं वेदव्यासेन पुत्रक॥ कृतैः सुकृत
नसैस्तु कृष्ण कोटीसमुद्भवैः॥२०॥ तत्फलं जागरे विष्णोः पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः॥ हेम
वन्तां पुराप्रोक्तं कैलासे शूलपाणिना॥२१॥ नारदस्य पुराप्रोक्तं ब्रह्मणा मत्स मीपतः
॥ अरुंधत्या वसिष्ठेन कपिलेन पृच्छितः पुरा॥२२॥ द्वादशी नागरस्योक्तं फलं पोनम
यानवा॥ तत्वं कुरुष्व भद्रं ते जागरं कृष्णवासरे॥२३॥ यत्फलं नागरे विष्णोः सम्यक्
जागरणान्वितैः॥ द्वारकायां तु लभते दिने केन कलौ युगे॥२४॥ ये वसंति नरास्त
त्र पक्षमासं तु वत्सरं॥ योगिनोपि न जानंति फलं रुद्रादयः सुराः॥२५॥ द्वारकामन
साध्याता पापं वर्षशतैः कृतं॥ कीर्तितास मज न्मोत्थं दहते नात्र संशयः॥२६॥ पापं

१११ पंच न्नमसहस्रोत्थं पदमाप्नोति गच्छतां ॥ द्वारकाहरते भक्तं मुक्तिः कृष्णस्य दर्शनात् ॥२७॥
नप्राप्नोति यः शांतुं द्वारकायां तु मानवः ॥ माहात्म्यं पठनीयं तु द्वारकासंभवं गृहे ॥२८॥ दान
वैरवैष्णवानां तु श्रोतव्यं भावनान्वितैः ॥ द्वादश्यां तु विशेषेण पठनीयं तु जागरे ॥२९॥ द्वार
कासंभवं पुण्यं लभते च गृहे स्थितः ॥ प्रसादाद्वासुदेवस्य सत्यं सत्यं च भाषितं ॥३०॥ गृहे सं
तिष्ठते यस्य माहात्म्यं दैत्यनाशकं ॥ द्वारकायाः समुद्भूतं सान्निध्यं केशवस्य च ॥३१॥ रु
क्मिणीसहितः कृष्णो नित्यं निवसते गृहे ॥ ददाति वांछितान्कामान्परत्रेह च केशवः ॥३२
॥ योगक्षेमं तु कुरुते नित्यं तस्य जनार्दनः ॥ मरणे स्मरणं चैव तेनैव भवे त्यापविवर्जितः
॥३३॥ कुलैकनारकी तस्य प्रेतत्वं च न विद्यते ॥ द्वारकायास्तु माहात्म्यं यः पठेत्कृष्ण
संनिधौ ॥३४॥ द्वारकायां पठेद्यस्तु गत्वा कृष्णस्य संनिधौ ॥ न पुनः पीनिमापाति ब्रह्म
वासरस्य सकाम्यं ॥३५॥ वंजुलीवासरे प्राप्ते वै धृष्टं तो विशेषतः पठते लभते पुर
एवं द्वारकायां समुद्भवं ॥३६॥ विजयावासरे चापि पुण्यं भवति चाधिकं ॥ युगा १११

दिषु सहस्राभाग फलमेतत्र संशयः ॥३७॥ द्वारकायास्तु माहात्म्यं लिखितं यस्य वेश्मनि तस्य वंति सुसंतुष्टाः
पितरो विष्णुसंनिधौ ॥३८॥ द्विषद्धालं प्रकुर्वीत येन केनापि पुत्रकः ॥ तीर्थं ब्रतैस्तपो यज्ञैर्नास्ति तेषां प्रयो
जनं ॥३९॥ गृहे संतिष्ठते नित्यं मधुपुरी द्वारकागया ॥ आवंती च तथा काशी प्रयागं कुरुजांगलं ॥
॥४०॥ पुष्करं नैमिषारण्यं गंगाद्वारं च शूकरं ॥ शुक्लतीर्थं प्रयागं च क्षेत्रं च भृगुसंज्ञकं ॥४१॥ चंडी
शं चैव केदारं तथा रुद्रमहालयं ॥ ॐकारं च गयां चैव सकलं भेदं तथा व्रते ॥४२॥ वस्त्रीयं च महादेवं महा
कालेन यैव च भक्तेश्वरं भस्मगात्रं सोमनाथमुमापतिं ॥४३॥ कादिलिंगं त्रिनेत्रं च रेवं भृगुदने
श्वरं ॥ दशाश्वमेधं च शुभं सर्वपापप्रमोचनं ॥४४॥ कण्वीरकं चरे देवं अविमुक्तं विशालयं
॥ दीपेश्वरं महानादं देवं चैवाचलेश्वरं ॥४५॥ अप्सरायक्षसुरगणाः गृहे तिष्ठंति सर्वदा ॥ पित
रो गणगंधर्वा मुनयः सिद्धचारणाः ॥४६॥ नागराजमनंता ख्यं स पराजं च वासुकीं ॥ तीर्थानि
यानि कानि च अश्वमेधादयो मखाः ॥४७॥ एतत्सर्वं गृहे नित्यं द्विषद्धालक कारके ॥ कृ
ष्णजन्माष्टमी यो न यः करोति विशेषतः ॥४८॥ यः कलौ पः करोत्येवं द्वादशी जागरान्वि

१२१ पंचनमसहस्रोत्थं प दमाने एगच्छतां ॥ द्वारका हरते भक्तं मुक्तिः कलसस्पर्शनात् ॥२७॥
नरः कोतिय ह्यागं तुं द्वारका संतु मानवः ॥ माहात्म्यं पठनीयं तु द्वारकासंभवं गृहे ॥२८॥ दात
व्यं वैष्णवानां तु श्रोतव्यं भावनान्वितैः ॥ द्वादश्यां तु विशेषेण पठनीयं तु जागरे ॥२९॥ द्वार
कासंभवं पुण्यं लभते च गृहे स्थितः ॥ प्रसादाद्वासुदेवस्य सत्यं सत्यं च भाषितं ॥३०॥ गृहे सं
तिष्ठते यस्य माहात्म्यं दैत्यनाशक ॥ द्वारकायाः समुद्भूतं सान्निध्यं केशवस्य च ॥३१॥ रु
क्मिणीसहितः कृष्णो नित्यं निवसते गृहे ॥ ददाति वांछितान्कामानपरत्रेह च केशवः ॥३२॥
॥ योगक्षेमं तु कुरुते नित्यं तस्य जनार्दनः ॥ मरणे स्मरणं च तेनैव भवेत्पापविवर्जितः
॥३३॥ कुले न नारकी तस्य प्रेतत्वं च न विद्यते ॥ द्वारकायास्तु माहात्म्यं यः पठेत्कृष्ण
सन्निधौ ॥३४॥ द्वारकायां पठेद्यस्तु गत्वा कृष्णस्य सन्निधौ ॥ न पुनर्योनिमाप्नोति व्रत
वासरसंस्मृका ॥३५॥ वंजुलीवासरे प्राप्ते वै श्रुणुको विशेषतः ॥ पठते लभते पु
ण्यं द्वारकायास्समुद्भवं ॥३६॥ विजयावासरे चापि पुण्यं भवति चाधिकं ॥ युग ११९

दि पुण्यफलं मे तत्र संशयः ॥३७॥ द्वारकायास्तु माहात्म्यं लिखितं यस्य वेश्मनि ॥ निवसंति सदा तुष्टाः
पितरो विष्णुसन्निधौ ॥३८॥ द्विषत्कालं प्रकुर्वंति येन राज्यं पुत्र पुत्रक ॥ तीर्थे व्रते तपो यज्ञैर्नास्ति तेषां प्रयो
जनं ॥३९॥ गृहे संतिष्ठते नित्यं मधुरा द्वारका गया ॥ आवंती च तथा काशी प्रयागं कुरुजांगलं ॥
॥४०॥ पुष्करं नैमिषारण्यं गंगाद्वारं च सूकरं ॥ श्रुकुतीर्थं प्रयागं च क्षेत्रं च भृगुसंज्ञकं ॥४१॥ चंडी
शं चैव केदारं तथा रुद्रमहालयं ॥ ॐकारं च गयाधं च मूलभेदं च पावनं ॥४२॥ वस्त्रापथं च महादेवं महा
कालं तथैव च ॥ भूतेश्वरं भस्मगात्रं सोमनाथं उमापतिं ॥४३॥ कादंबिं गंगां त्रिनेत्रं च हरं वेम्रसुंदरे
श्वरं ॥ दशाश्वमेधं च शुभं भृगुं पापप्रमोचनं ॥४४॥ करवीरं कचरेवेशं अविमुक्तं विशालयं
॥ दीपेश्वरं महानादं देवं चैवाचलेश्वरं ॥४५॥ अप्सराः पन्नगाः सुरगणाः ॥ गृहे तिष्ठंति सर्वेशः ॥ पित
रो गणा गंधर्वा मुनयः सिद्धचारणाः ॥४६॥ नागाः जनमनोता स्वंस परा ज्येष्ठं च वासुकी ॥ तीर्था
नि कानि च अश्वमेधादयो मखाः ॥४७॥ एतत्सर्वं गृहे नित्यं द्विषत्काष्ठककारके ॥ कृ
ष्णजन्माष्टमी यो नयः करोति विशेषतः ॥४८॥ यः कलौ पः करोत्येवं द्वादशीं जागरान्वि

११२ तां॥ व्रतयुक्तो विशेषेण विष्णुना रूपधृक्॥४८॥ यथा भागवं स्तुतं पा भागवते नरे॥ तुष्यो
रंतरं नास्ति तथा वै केशवस्य वा॥५०॥ तुष्टे भागवते विष्णुः प्रीतो भवति हे द्विज॥ तस्मात्ते केशवतु
ष्टार्थं वैष्णवं परितोषयेत्॥५१॥ द्वारकागमने विष्णुरथयात्रा न्मवासरे॥ कृते तु प्रिमवाप्नोति यात्रा
कृतसंभवं॥५२॥ नीलक्षेत्रं वापयात मरुले कं भस्य पतिये॥ नैवासि नरको त्वारक ल्पकोटीशतैरपि
॥५३॥ नीलीकर्मतु यः कुर्यात् ब्राह्मणो लोभमोहितः॥ नाप्नोति सुकृतं किंचित् कुर्याद्रसविक्रये॥५४॥
रसविक्रयकर्त्तायो॥ नीलस्विन्नस्य वापकः॥ विप्रस्य सुकृतं नास्ति द्वेषे यत्नशतैरपि॥५५॥ संप्राप्तेव
सर्वे विष्णोर्ये न कुर्वंति जागरं॥ नश्यंते सुकृतं तेषां वैष्णवानां तु निंदया॥५६॥ वैष्णवानां न पश्यंति
द्रानंयपुरुषाधमाः॥ न विष्णुस्तोषमाप्नोति रुद्रा मन्वंतरगणैर्वै॥५७॥ इति तो भगवान्विष्णुर्नी
मांतरशतैरपि॥ प्रसीदति न विप्रान्मा वैष्णवे चावमानिते॥५८॥ अश्वत्थच्छेदनं ये वै देवकी
र्यं विना नराः॥ ब्रह्महत्याधिकं पापं पचेपचेभकीर्तितं॥५९॥ छेदनाप्यकुर्वीत तियं
स्थक नराधमाः॥ सप्तजन्मानि दैन्ये द्व कुष्ठी भवति पापकृत॥६०॥ रवे नैगं नराये च पा ११२

पंके धिनिषित्ता॥ छेदयंति महोभागम्रुपाप वदाम्यहे॥६१॥ कृते कुठारघाते च एकैकस्मिन्न
वेर्नगे॥ मन्वंतरगणेतावंति रौरवे वसति ध्रुवं॥६२॥ अरिष्ठकार्ये इंदः कर्पयः कुरुते क्वचि
त्॥ मुनेन भवते किंचित् कुष्ठी भवेध्रुवं॥६३॥ न पूर्णो नार्द्रदाने तु इतं गच्छाति भास्करः छे
दापकस्य कल्पं तु छेदकस्य तु दैन्यजम॥६४॥ सप्तजन्मानि दारिद्र्य विजातित्वस्य रोगता॥
छेदिते स्यंवक्षे तु सर्वे गोक्रसये पुरा॥६५॥ शाकिक्षये विशेषेण हि संयंति वनस्पतीन्
॥ पुष्पमूलानाम ब्यंतिजन्म घोर शासं भवे॥६६॥ पत्रे पुष्पे फले मूले ब्रह्महत्यासमं भवेत्॥ व
सतेसप्तकल्पानि पुरे वैवस्वतस्यहि॥६७॥ नोन्नति पातिकर्माणि न पुण्यं भ तेक्वचित्॥
वृक्षस्य काष्ठेन पक्वतं मंदिरादिकं॥६८॥ रोपयेत्पालपेद्यो वै सर्व वृक्षं नरोत्तमः॥
सप्तकल्पान्वसेत्सुत्र समीपे भास्करस्य हि॥६९॥ रोपिते दैववृक्षे स्तु यत्फलं लक्षकोटि
भिः॥ बोधिवृक्षे एकैकेन तत्फलं रोपितेन वै॥७०॥ धात्रीद्रुमे प्येवमेव फलं भवति रोपिते॥
तुलसीरोपणेप्येव मधिकं वापिपुत्रक॥७१॥ मत्स्य हंपि उद्राने तु पित्रणां तु तु गयाशिरे॥

यमेद्र हंसेभ्यनीयते पमभ्रम्यां पतंति ये॥ वाच्यमाने न भ्रष्टेव तिहरेश्ववरति मुत्तमं॥७५॥ क

११३ ॥प्रीतिर्भवति। स निस्संगो मध्यान्हे कलौ ॥७२॥ सोमपर्वसहस्रे तु प्रभासे यत्फलं लभेत् ॥
तत्फलं शतसाहस्रं स कृष्णस्य दर्शने ॥७३॥ सूर्यपर्वणि लक्षे तु यत्फलं कुरुजांगले ॥ द्वारका
दर्शने वापि फलं कोटिगुणं कलौ ॥७४॥ प्रयागे वसतां पुण्यं मन्वन्तरशतानि वै ॥ कलौ तद्वा
सरार्द्धेन भवेत्कृष्णस्य दर्शनात् ॥७५॥ यत्पुण्यं पंचवर्षाणि वासे पुरे तु नरसंज्ञके ॥ वर्षकोटीस
स्रैस्तु कलौ तत्कृष्णदर्शने ॥७६॥ द्वारकां निःसारकां गंतुं मानवो न विपुत्रकः। कृष्णदर्शनिनं पुण्यं
मात्रेण्णपरतो भवेत् ॥७७॥ ॥इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये
प्रह्लादबलिसंवादे त्रिंशमोध्यायः ॥श्री॥ ॥छ॥ ॥श्रीप्रह्लाद उ०॥ सात्यतेशो चक्रां
ते विद्यासौशील्यं चक्षुमाजवि ॥ सर्वं च निःफलं तस्मात् द्वारकां न ययौ यदि ॥१॥ स्वाध्याय
नरा नानिपः सत्यं क्षमा घृणा ॥ न करोति वृथा सर्वं द्वादशी पक्षवर्द्धिनी ॥२॥ देवानपि
तन्न ब्राह्मणं श्वानिस्तु तति पिपचमान ॥ विशव्या द्वादशीं कुर्वन्न स याति परमां गतिं
॥३॥ हस्तप्राप्तमप्यतीः स्वर्गः स्मृतो हि वर्तते पि ॥ मनसा कामितो येस्तु द्वारकाप्रियबु ११३

द्धिः ॥४॥ अमरत्वं वर्तते यस्य अत्र नास्ति विचारणा ॥ द्वारका कलिकाले तु मातरुस्थाय कीर्तिता ॥
॥५॥ महापातकसंयुक्तान्न प्रयांति नरकं नराः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताः स्वर्गं यांति न संशयः ॥
॥६॥ रोहिणीसहिता येन द्वादशी समुपोषिता ॥ एकादशीं प्रकुर्वंति दशमीसंगदूषि
ता ॥७॥ जन्मप्रभृति कं याति पुण्यं सुकृतं कृतं भस्मीभवति तत्सर्वं । द्वादश्यां जागरं ।
विना ॥८॥ वासरः को विना सूर्यं वृथा चंद्रेण का निशा विना व्रषणे कागरा ॥ व्रतं किं द्वा
दशीं विना ॥९॥ भाति सर्वं च साक्षाद्यथा यत्र प्रवर्तते ॥ जागरे प्रयतना नस्य वै भव
नीव संस्थिति ॥१०॥ दावाग्निनैव निर्दग्धा सपुष्पफलसंयुता भस्मीभवतु सा वाणी यानस्तोति
हरेर्गुणान् ॥११॥ गृहीपि नरकं तस्य परमं दंडं द्वितीयकं नयत्र प्रपद्यते ॥ नित्यं विष्णोर्नमिसह
स्रकं ॥१२॥ नरकं भवतेन स्याद्द्वितीयं यमशासनं ॥ नैक भागवतं यत्र पुराणं गीयते कलौ ॥
१३॥ अंधकूपे निक्षिप्यंते ज्वलिते च हुताशने ॥ विषंति ये भागवतं न कुर्वंति दिने दिने रे ॥१४॥
समेद्धस्य हुतासे ध्वनीयते पमम्रम्यां पतंति पै ॥ वाच्यमाने नम्रयणे तिहरे श्रुरति मुत्तमं ॥१५॥ को

११८ रघवैश्च पापांते मुनीस्तैर्यमः किं करिष्यति निःशंकं कुर्वंति ये पापा वैष्णवानां महात्मनां ॥१६॥ कामार्थाः स
पदः पुत्राः कीर्तिर्लोकेषु शाश्वती ॥ यज्ञायुतैर्न लभ्यंते द्वादशीजागरं विना ॥१७॥ सत्यं शौचं तपो
ध्यानं दत्तमिष्टं श्रुतं तथा ॥ नश्यं सर्वमिदं नष्टं विना जागरणं हरेः ॥१८॥ द्वादशी न विहीनं तु सत्यं शौचं
विवर्जितं ॥ पुनाति तं महाभाग द्वादशीजागरान्विता ॥१९॥ तस्माद् समवाप्नोति परां दृष्टिं प्रियस्मरं
॥ यो गच्छति कल्लो ग्राम द्वारकां कृष्णपालितां ॥२०॥ तत्र काश्यां तत्र गयां तत्र गंगा सरस्वती
॥ तत्र रेवा च यमुना मथुरा तत्र देवकी ॥२१॥ तत्र कांती तत्र मायाम वंती तत्र चंदनं ॥ अ
यो ध्यां तत्र तां यां च चंद्रभागो वगंडिकी ॥२२॥ क्षिप्रं तत्र कुरुक्षेत्रं पुष्करं परमानंद मेव च ॥ प्रभा
सं तत्र कावेरी तत्र गोदावरी गया ॥२३॥ चंद्रभागां पयोष्णीं च नदीं चर्मण्वतीं तत्र जेत ॥ रा
तद्रुमो बसरयूं तत्र शोणं महानदं ॥२४॥ पयोष्णीं तुंगभद्रां च सिंधु ॥ चैव महानदी
॥ क्षिप्रां चेत्रवती सौभी सर्या गं तत्र पुष्करी ॥२५॥ जंबू नदीकरं बांच कुतितोऽस्मी सकौ
शिकी ॥ दिपाशां स्वर्णरेखां च नैमिषं तत्र दंडकं ॥२६॥ तत्र जार्बुद वनं पुण्यं धर्मारण्य ११८

महावनं ॥ सैंधवं तत्र वंश रावं उत्पलावर्तकं तत्र ॥२७॥ अर्कस्य जं श्रीस्थलं च तत्र पौत्रकु
ग्राम्यंकी ॥ तत्र विष्णुपदं तीर्थं गंगासागरसंगमे ॥२८॥ गंगाद्वारं तीर्थं तीर्थं कुशावर्तं गयाशिरं ॥
बदरीदधीचकविलेबिल्वकें तीर्थपर्वतें ॥२९॥ एवमादीनि तीर्थानि तत्र द्वारकावती भजं ॥ रु
क्मिण्या सहितं कृष्णं यत्रास्ति पतिसर्वदा ॥३०॥ सप्तद्वीपवती क्षोणी संति तीर्थानि यानि तु ॥ द्वा
रकायां मुनिश्रेष्ठ निसंनिधौ केस हायतः ॥३१॥ लैकलोक पुरीं तं गच्छत्र म्यो च पुत्रकाः ॥ स
प्त कतीर्थ फल्गुनाचासि नैमिषार्ण्यं न जापले ॥३२॥ तावत्काशी च मथुरा अवंती पुर्वतोस महा
॥ यावन्न पश्यते पौत्र द्वारकां कृष्णपालितां ॥३३॥ पुरीणां द्वारका श्रेष्ठा तिथीनां श्रवणा
न्विता ॥ द्वादशी पुष्पमेषु कालयनीपसवर्द्धिनी ॥ अग्निजिनी त्रिस्पृशा च जनानां बंजुल
दशः ॥ भोगदा मोक्षदा चैव दशात्रेयेण कीर्तिता ॥३५॥ आश्रमाणां तु संन्यासो वर्णानां
ब्राह्मणो नरः ॥ पुरीणां च वसद्धिमा पनद्वारका कृतो ॥३६॥ यत्र च कोकिता स्तथा यापा
षाणश्चक्रवांकितः ॥ प्रत्ययार्थ तु लोकानां कलौ दृश्यं पि तिपुत्रक ॥३७॥ शालिग्रामशि

१२५ ल्पयांतु तीर्थकोटयुतानि च ॥ द्वस्पंते दैत्यराजेंद्र वै द्वारकांनगरे गृहे ॥ ३८ ॥ संति कोटीसहस्राणि
तीर्थानि च जगत्त्रये ॥ तीर्थं ॥ संभव्य कं किंचिच्चक्रतीर्थसमं नहि ॥ ३९ ॥ चक्रांकितशिलायास्तु मू
र्त्तिभेदास्त्वयोदश ॥ दर्शनात्स्पर्शनाध्यानान्मुक्तिमुक्तिप्रजायते ॥ ४० ॥ द्वारकायां समुद्भूता यत्र
चक्रशिला भवेत् ॥ कोटीतीर्थाधिकं स्नानं तत्र तत्र सदैव हि ॥ ४१ ॥ ये पश्यंति महापु
ण्यां गोपीचंदनमृत्तिकां ॥ विनापुंड्रेण गच्छंति लोकान् गच्छंति बाधमान ॥ ४२ ॥ ये वक्ष
वंति तिलकं गोपीचंदनसंज्ञकं न तेषां पुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन ॥ ४३ ॥ येषां ज
न्मादेति जिकं गोपीचंदनसंभवं ॥ मद्भक्तैनाविलोक्या स्ते पापपंकरताते सुनाः ॥ ४४ ॥
वैष्णवानां प्रयच्छंति गोपीचंदनमृत्तिकां ॥ यस्तु एवं पुंड्रकर्त्तॄणां तस्तु एवं लभते समं ॥
४५ ॥ यावत्तिष्ठति देहेतु देहेतु गोपीचंदनः ॥ पुंड्रकं निमिषे पुण्यं दशधेनुफल
प्रदं ॥ ४६ ॥ गोपीचंदनमृत्स्नायां स्पृश्यस्य कलेवरं ॥ पापकोटीशतैः सर्वैर्जन्मा
युत भवैरपि ॥ ४७ ॥ गोपीचंदनपुंड्रेण द्वादश्यां जागरे कृते ॥ विष्णोर्नाम सहस्रे १२५

ण पठितैर्मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ विनावेदैर्विना ध्यानैरागमोक्तैर्न पूजितः ॥ चतुर्वर्गफलावाप्ति
यस्तेचक्रलांछितः ॥ ४९ ॥ द्वारका द्वारकानित्यं प्रातरुत्थाय ये नराः ॥ द्वारकासंभवं पुण्यं कीर्तिनाद्भव
तेबले ॥ ५० ॥ ये नित्यं प्रातरुत्थाय द्वादशीं द्वादशीं तथा ॥ तीर्थकोटिशतैः स्नानं लभंति दैत्येंदने
॥ ५१ ॥ ये नित्यं प्रातरुत्थाय वैष्णवानां नु कीर्त्तनं ॥ ये कुर्वंति भागवताः कृष्णतुल्या भवंति हि ॥
॥ ५२ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादोक्तसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये प्रह्लादबलिसंवादे एकत्रिंश
ध्यायः ॥ ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीप्रह्लाद उवाच ॥ श्रीमान् किंस्तु पकु पुप्पैस्तु ॥ श्रीपतिं ये च
यंति वै ॥ ते सर्वलोकानन्प्राप्य सर्वद्वीपादिपा हि ते ॥ १ ॥ माकांतवसपत्रैस्तु ये चर्ययंति सदा सु
रान ॥ पु एवं लभंति ते नित्यं वाजीमेधायुतं कलौ ॥ २ ॥ अष्टदलनिर्मुक्तान्नीरसापतनेज ॥
मुनयोरुक्मिस्य ध्यायदेवायंति पवित्रतो ॥ ३ ॥ चतुर्वकुंहरं स्तूयंच ब्रह्मादिकान् सुरान ॥ श्रीवृक्षपत्रैः
संपूज्य लोकाना शाति चाक्षया ना ॥ ४ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीदेवीं गंगां सावित्रीं चंडीकां तथा ॥ पूजयित्वा दि
वैयांति पत्रैः श्रीवृक्षसंभवैः ॥ ५ ॥ तुलसीपत्रसमं पोक्तं श्रीवृक्षसंभवं ॥ तस्मान्नित्यं प्रयत्नेन पू
जनीयः सदाशिवः ॥ ६ ॥ द्वादश्यां सौरिवारे श्रीवृक्षं ये चर्चयंतिवै ॥ ब्रह्महत्याकृतैः पापैर्न लिप्यं

१२६ तेकदाचन॥७॥यथाकरिपदेमग्नानिविशंतिपदानितु॥तथाधर्माइदेसेंद्रनियमाहरिवासरे॥
॥८॥यथानीराणिसर्वाणिजलराशौसमागतो॥तथापुण्यानिसर्वाणिनियमाश्चहरेर्दिने॥
९॥अध्रुवेणैवदेहेनप्रतिक्षणविनाशिना॥कथंनोपासनंजंतुर्हरेर्वासरव्रतं॥१०॥अ
तीतास्तुरुषाःसप्तभविष्याश्चैवचतुर्दश॥नरकान्नारयेसर्वान्कालोकृष्णस्यकीर्तनात्॥११॥
याग्रतिर्योगयुक्तस्यसत्तमस्यमनीषिणः॥द्वारकांगछमानस्यपदेनैकेनसाभवेत्॥१२॥
तेनजीवंतिलोकेस्मिन्यत्रस्थितानराः॥द्वारकांयेनसंप्राप्तास्तेपुलोकेषुवंचिताः॥
॥१३॥द्वारकायांप्रकुर्वंतियेयतीनांभोजनंस्थितिं॥ग्रासेग्रासेमखफलंलभंतेफलं
नराः॥१४॥यतीनांयेप्रयछंतिकोपीनाछादनादिकं॥वसतांद्वारकामध्येपपात्रास्तु॥
तुभोजनं॥१५॥श्रेणुपुण्यंप्रवक्ष्यामिसमासेनहिहैन्मज॥दिस्तुराद्रस्यमयोहिंकृष्णयोदेव
तागणाः॥१६॥कोटिभिर्वेदविदुषैर्यायोपितृपक्षतः॥भोजितैर्यद्भवेत्प्रीतितत्फलं
दैत्यनायक॥१७॥एकस्मिन्भोजितेपौत्रेभिक्षुकेफलमीदृशं॥दातव्यंभिक्षुकेचान्नंतु
त्वाचैवात्मविक्रयं॥१८॥धन्यास्तेमुनयःसर्वे।येवसंतिकलौयुगे॥कृष्णमाश्रितदे १२६

सेंद्रद्वारकायांदिनेदिने॥१९॥सम्यक्श्रियस्तादेसेंद्रद्वारकायांकलौयुगे॥मानरुत्स्थाय
पश्यंतिकृष्णस्यमुखपंकजं॥२०॥पशवःकृमयःकीटायेचान्येपक्षयोनयः॥मुक्तिंप्रयां
तितेसर्वेवसंतिद्वारकांपुरीं॥२१॥प्राणिनोयेमृतांकेचित्द्वारकांकृष्णसंनिधौ॥पापि
नस्तत्परंयांतिभित्वासूर्यस्यमंडलं॥२२॥आब्रह्मस्तंभपर्यंतंजगद्वैतच्चराचरं॥प्राणितं
तेनसर्वंतुयोगतोद्वारकांपुरी॥२३॥यानिकानिचतीर्थानिस्थावराणिचराणिच॥स्ना
नंत्रिकालंकुर्वंतिगोमत्युदधिसंगमे॥२४॥देवाश्चपितरन्षीन्मस्पर्शा॥नाब्रह्मभुवनादिकं
॥तत्वैपयित्वातुगोमत्यांमज्जायांतिपरंहरेः॥२५॥भोजनेब्राह्मणानांसपर्यंतातुवर्णैर्वि
शेषतः॥हीनांधःकृपणानांनरदेयंकृष्णस्यसंनिधौ॥२६॥स्नानसंचंदानंरजपस्त
पश्चमुक्तिर्यतीनांपितृपिंडदानंयेमाधवेद्वादशीवासरेचकुर्वंतितेयांतिपरंमुरा
रे॥२७॥दृष्ट्वाकृष्णमुखरम्यंकार्तिकेशुक्लपक्षतः॥कोटीजन्मार्जितैःपापैर्मुच्यं
तिसर्वजंतवः॥२८॥पापिनांपुण्यकर्मणांमुक्तिदाद्वारवतीपुरी॥तत्रयेत्रमृतानांच

११९ पुनर्जन्म न विद्यते ॥२९॥ द्वारकाचक्रतीर्थे ये निवसंति निरंतरम् ॥ ते पापनिवारिताः सर्वे
यमेन यमकिंकरा ॥३०॥ स्नात्वा पश्यंति गोमत्यां कृष्णं कलिमलापहं ॥ न ते पापविषये न
यंते च स्मृदिषयेहितं ॥३१॥ अपी कीटपतंगो वा पशवो वा ये तदाश्रिताः ॥ यांति ते कृष्णसद
नं संसारे न पुनर्भवाः ॥३२॥ किं पुनर्द्विजवर्याश्च अनुष्ठानाय शास्त्रिनः ॥ क्षत्रियाः स्वधर्म
स्था वैश्या मार्गानुसारिणः ॥३३॥ त्रिवर्णपूजासंयुक्ताः शूद्रास्तत्र निवासिनः ॥ द्वारकाया
श्च माहात्म्यं पारं विष्णुर्न याति वै ॥३४॥ महापापान्विता ये वै उपपातककृतस्तथा ॥ द्वार
कायाः प्रभावेन गच्छंति परमं पदं ॥३५॥ कार्तिकं सकलं ये वै द्वारकायां वसंति हि ॥ पक्ष
मासं सहस्रं तु निकालं विष्णुसंयुताः ॥३६॥ तथा भागवतं स्तोत्रं कं पौराणं श्लोकमुत्त
मं कृष्णस्य प्रीतिजनकं पठतः कोटिफलप्रदं ॥३७॥ तेषां पवित्री पतते पापं कल्पको
टिशतैः कृतं ॥ गीतां पठंति कृष्णाग्रे कार्तिके सकलं द्विजाः ॥३८॥ एकभक्तेन नक्ते
केन तथैवायाचितेन च ॥ त्रिरात्रेणापि कृच्छ्रेण तथा चांद्रायणेन च ॥३९॥ पराकेस्ता ११९

न कृच्छ्रैः पक्षमासव्रतोपवासैः ॥ क्षपयंति च ये मासं कार्तिकं ब्रह्मचारिणः ॥४०॥ स्ना
त्वा तु गोमतीतोये स्नात्वा तु रुक्मिणीह्रदे ॥ शंखचक्रगदाहस्ताः कृष्णरूपा भवंति ते ॥४१
॥ उपोष्यैकादशीं शुक्लां द्वादशीं संगवर्जितां ॥ श्राद्धं कुर्वंति द्वारवत्यां च कृती ये तु निर्म
ले ॥४२॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा च मधुपायससर्पिषा ॥ जलकुंभप्रदानेन पयसा चाविशो
षतः ॥४३॥ संतर्प्य विधिवत्कन्यां दत्वा चव दक्षिणां ॥ गोभूहिरण्यवासांसि तां
बूलं च फलानि च ॥४४॥ उपानच्छत्रकुसुमं जलपूर्णान्घटीस्तथा ॥ पक्वान्नसंयुता
न्सुधान्यान्सफलान्दक्षिणान्विताः ॥४५॥ य एवं कुरुते सम्यक् कृष्णमुद्दिश्य का
र्तिके ॥ पितॄणां तु विशेषेण कुरुते भक्तिभावितः ॥४६॥ मार्कंडेय समा प्रीतिः पितॄणां जा
यते ध्रुवं ॥ कृष्णस्य चिरदृष्टेः सार्द्धं तृप्तिर्भवति चाक्षया ॥४७॥ आनीय सर्वतीर्थानि श्रीकृष्णेन
महात्मना ॥ दिव्यंतरिक्षभौमानि क्षिप्तानि द्वारकापुरी ॥४८॥ ततो वरा द्वारवती मुक्ति
दा प्रोच्यते बुधैः ॥ नमोद्धारे कृते यस्य सद्यस्तुष्यति केशवः ॥४९॥ वसंते द्वारकायां

११८ नुचक्रपाणिर्गदाधरः॥वैष्णवानां तु संप्रीत्या भक्त्या दुर्वासस स्मरेत्॥५०॥अनुज्ञ पातु दे
वानां भूभारो तारणाय वै॥ वसंते द्वारकायां तु कलिकाले तु केशवः॥५१॥ये कार्त्तिकं पुण्यम
तो मनुष्यास्ति ष्ठंति मासं व्रत दानयुक्ताः॥ स्यांगतीर्थे कृष्णयूत गाजास्ते यांति साधु पदम
व्ययं च॥५२॥ ॥इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादो रूसंहितायां द्वारका माहात्म्ये प्रह्लाद बलिसं
वादे द्वात्रिंशोध्यायः॥ ॥३॥ ॥श्रीप्रह्लाद उवाच॥ धन्यास्तु वनु ते लोका गोमत्यां च
कृतोदकाः॥ ह्युत पिबंति ये कृष्णे केन कीतुलसीदलैः॥१॥ न ते मांसं भवो स्ताह घोरे
संसारसागरे॥ द्वारकायां पिबंति कृष्णं तुलसीपत्रकैः॥२॥ ते भवेन नरा मुक्ता द्वारकानि
वसंति ये॥ तेषां मृत्युः पुनर्नास्ति अमरत्वं हि ते गताः॥३॥ अन्यत्रैव यतीनां तु कोटीनां
यत्फलं लभेत्॥ द्वारकायां तु चैकेन भोजने न तु चाधिकं॥४॥ अतीतं वर्त्तमानं च भविष्यं प
चपातकं॥ निर्दहेन्नास्ति संदेहो द्वारका मनसा स्मृता॥५॥ द्वारकां तु स्तमासाद्य श्रीकृष्णमनु
पश्यति॥ कल्पकोटिसहस्रेषु नास्ति तस्य पुनर्भवः॥६॥ तीर्थाध्यय नयज्ञाश्च पुनरा ११८

हृतकाः स्मृताः॥ द्वारकायां मृता ये तु ते सर्वे ह्यनिवर्त्तकाः॥७॥ ज्ञात्वा कलियुगं घोरं हाहाभूतमचेतनं॥ च
कृतीर्येन मुंचंति कृता पीसेन रोत्तमाः॥ कामक्रोधेन लोभेन ये जिता मानवा भुवि॥ द्वारकां नैव जानंति ते
लोकृष्णेन पालिताः॥८॥ द्वारकावासिनं देवं ये स्तुवंत्य च यंति च॥ महापापैश्च मुक्तास्ते निवसंत्य
जरामराः॥१०॥ असुरा अमराश्चैव कुलकोटीसमन्विताः॥ वसंति च सदा वि सोप्सरि कायां तु की
र्तते॥११॥ कथं न सेवां कुर्वते मूढे हरिका मनस्विस्थि नाम्ना तानां पद्मजेतॄनां श्वेतद्वीपे समस्थिते
॥१२॥ अग्निष्वात्ता बर्हिषद आज्यपाः सोमपादयः॥ एकत्रिंशत्पितरस्तु द्वारकानि वसंति हि॥१३
॥ पुष्कराद्यानि तीर्थानि भूतानि यानि पानि तु॥ वनानि चाश्रमाणि ग्रामाणि निवसंति वै॥१४॥ का
श्यादिषट्पुराणि तानि निवसंति कलौ युगे॥ नित्यं कृष्णस्य सदने पापिनो मुक्ति हेतवे॥१५॥ वैशाखस्तु
के द्वादश्यां प्रबोधिन्यां विशेषतः॥ वैशाख्यां दैत्यहन्ता जन्मन्यादिषु युगादिषु॥१६॥ चंद्रसू
र्योपरागेषु कन्यादि पुनः संक्रमः॥ व्यतीपाते च संक्रांतौ वैधृते दैत्यनायक॥१७॥ तिलोदकं
च ये दत्तं पितृणां भक्तिवर्जितं॥ कृष्णस्य संनिधौ दत्वा गोमत्यां स्नानपूर्वकं॥१८॥ यत्र श्री

११९ द्धं म कुर्वंति पितुर्दानं पुरःसरं॥तेषां तत्राक्षया तृप्तिः पितृणामुपजायते॥१९॥ ॥इति
श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादोद्धवसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये प्रह्लादबलिसंवादे त्रयस्त्रिंशोऽध्या
यः॥३३॥ ॥छ॥ ॥श्रीप्रह्लाद उवाच॥ दृषोत्सर्गं प्रकुर्वंति वैशाख्यां वाथ कार्त्तिकी
॥द्वारकायां पितृणां चत्वा न्मुक्तिं यांति पितामहाः॥१॥पितृगावत्वेन स्थिरता पितृणां॥न गति
र्भवेत्॥यावन्न गच्छते पुत्रः पौत्रो वा द्वारकापुरीं॥२॥वैशाखस्य तु मासस्य सद्दृष्ट्वा वै रुक्मि
णीपतिं॥आजन्मसंचितैः पापैर्मुच्यंते सर्वजंतवः॥३॥रुक्मिण्यास्तु हृदे स्नात्वा तर्पयेत्
पितृदेवताः॥तर्पिताः पितरो देवाः सप्त मन्वंतराणि वै॥४॥पानीयं पिबते यस्तु गोमत्यां रु
क्मिणीहृदे॥न तस्याक्रमते पापं शरीरेषु न रेव हि॥५॥ये चात्र रसिके चूरि वियेचंती परिसात
ले॥दिरूढी विडक्षभूमंगेत सुराणां न तत्तुल्यक तीर्थं द्रुहृहरि सुरैः प्रगीतं॥६॥ये चैव
जीवा उद्भिज्जा दादैत्येशाये स्वेदजसंभवाश्च॥जरायुजाश्चैव तपे वमृता मुच्यंते तिकृष्ण
स्यच संनिधाने॥७॥दैत्येंद्र मृता भुवि ये समस्ता यकीटकाये पिचजीवसरूपाः॥ ११९

युक्तेनोसि समाश्रिताये कृष्णसमासाद्य मयं निमुक्तिं॥सर्वविस्त्रोपयो मत्ये द्वारकां न जहाति
॥सतां गतिं तिमवाप्नोति निष्पापो कृतु यात्तेन रः॥९॥ब्रह्महत्यो सुरापानं स्वयं गुर्वंगनागमं
॥पापानि तानि कृत्वा तु महान्ति च गुरूण्यपि॥१०॥स्नानमात्रेण गोमत्यां श्रीकृष्णस्य तु दर्शने॥
विलयं यांति दैत्येंद्र कल्पकोटीकृतान्यपि॥११॥रुक्मिण्याः पेयं पानीयं हि हि भक्तियुक्ताः कलौ न
राः॥न तेषां संक्रमेत्पापं तत्त्वं नरघातैः कृतं॥१२॥पुरीं प्रदक्षिणीकृत्वा पंचनामसहस्रकं॥
प्रदक्षिणीकृतं तेन ब्रह्मांडं नात्र संशयः॥१३॥यदि पापो पदिष्टाणोहि तु कुः स्मा स्वदिनिंदकः
॥पापैः सर्वैः प्रमुच्यंते द्वारकां कृष्णदर्शनात्॥१४॥सर्वेषां चैव पापानां भेषजं द्वारकाक
थी॥कृष्णः स्वायंभुवो देवः प्रत्यक्षो यत्र तिष्ठति॥१५॥महादानैः कृतैश्चान्यैः त्रयस्फलं परिकी
र्तितं॥द्वारकायां तु काकिन्यां दत्तायां जायते क्षयं॥१६॥द्वारकां वै कृतः प्राणात्सर्वकर्मा
णि चैकतः॥द्वारकां त्यजतः प्राणान् भवते चाक्षया गतिः॥१७॥द्वादशीवासरे मासे महात्म्यं
द्वारकायास्तु च॥पठते सन्निधौ विष्णोः श्रणु वक्ष्यामि यत्फलं॥१८॥सर्वेषु चैव लोकेषु कोमचा

१२० राविराजते॥ पक्षवर्णैर्नयानेन किंकिणीजालमालिनी॥१९॥ देवराजगणैर्देवैर्वीणामरुजवा
दिभिः॥ दिव्यरूपैस्ताभ्रयुक्तेन कामगेन यथासुखं॥२०॥ आभूतसंप्लवं पावत् क्रीडते सुरसंग
तैः॥ कृतस्तु भवति श्रुतकोटिसमन्वितः॥२१॥ यथातिमधुना हृग्निः सर्वकालेषु दृश्यते॥ त
थावद् दृश्यते धर्मैर्नरे वा दृश्यसेवके॥२२॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि पितृभिः परिकीर्तितीः॥ गाथायां
देवाःसृज्य दूलका मुनिः श्व सकोपुरे॥२३॥ अपि स्यात्स कुले स्माकं यो नो दद्याज्जलांजलिं जलिं॥
नदीषु बहुतोयासु गोमत्यां च विशेषतः॥२४॥ अपि स्यात्स कुले स्माकं गोमत्यां श्राद्धमाच
रेत॥ पयोमूलफलैः पुष्पैः स्तिलैतोपैः प्रयत्नतः॥२५॥ अपि स्यात्स कुले स्माकं गोमत्युद
धिसंगमे॥ स्नात्वा पर्वपति यः कृष्णमस्माकं तारणाय वै॥२६॥ अपि स्यात्स कुले स्माकं न
दिष्पति कुलोद्भवः॥ द्वारकामाहात्म्यमिदं धारयिष्यति भक्तितः॥२७॥ अपि स्यात्स कुले
ऽस्माकं पुत्रो वा पुत्रिका सुतः॥ योगतो द्वारकायां तु योगिनमीशयिष्यति॥२८॥ भवि
ष्यति कुलेऽस्माकं योगत्वा द्वारकां पुरीं॥ संप्राप्य द्वारकां पुरीं यः कश्चि ष्यति नागरं॥ १२०